

SOCIOLOŠKA SPOZNANJA

INTERDISCIPLINARNA STROKOVNA REVIJA

Letnik 3, št. 7

Url: <https://socioloska-spoznanja-bm.si/>

INTERDISCIPLINARNA STROKOVNA REVIIJA
SOCIOLOŠKA SPOZNANJA

ZALOŽNIK

Bojan Macuh
Žolgarjeva 19
SI-2000 Maribor
Mail: bojan.macuh@guest.arnes.si
GSM: +386 41 526 206

GLAVNI UREDNIK

doc. dr. Bojan Macuh

ODGOVORNI UREDNIK

zasl. prof. ddr. Matjaž Mulej

UREDNIŠKI ODBOR

zasl. prof. ddr. Matjaž Mulej, Slovenija
prof. dr. Marjana Merkač, Slovenija
prof. dr. Andrej Raspor, Slovenija
prof. dr. Duško Vejnović, Srbija
dr. Leonida Zalokar, Slovenija
prof. dr. Darko Lacmanović, Črna Gora
doc. dr. Bojan Macuh, Slovenija
dr. Darija Cvikel, Slovenija

JEZIKOVNI PREGLED

Avtorji prispevkov so osebno poskrbeli za
lektorski pregled. Za ustreznost le-tega
odgovarjajao sami.
Enako velja za ustreznost navajanja virov.

LETO

2026

LETNIK 3, ŠT. 7

FOTOGRAFIJA

www.canva.com

ARHIV IZDANIH REVIIJ

Letnik 3, št. 6., 2026
Letnik 2, št. 5., 2025
Letnik 2, št. 4., 2025
Letnik 2, št. 3., 2025
Letnik 1, št. 2., 2024
Letnik 1, št. 1., 2024

Mednarodna standardna serijska številka:
ISSN 3023-9958

PODROČJE IN OPIS REVIIJE

Revija Sociološka spoznanja je strokovna
interdisciplinarna revija, ki objavlja
prispevke s področja sociologije,
ekonomije, socialnega dela, socialne
gerontologije in vzgoje in izobraževanja.

Revija je namenjena sociologom,
socialnim gerontologom, socialnim
delavcem, učiteljem in vzgojiteljem, kakor
tudi ekonomistom, ki želijo svoje
strokovne rešitve, izkušnje in dobre
prakse predstaviti v Socioloških
spoznanjih.

Cilj strokovne interdisciplinarne revije je,
da zadosti čim večjemu številu
zainteresiranih bralcev, ki se bodo morda
odločili za objavo v njej.

POGOSTOST IZHAJANJA

Revija izhaja enkrat do dvakrat letno.

POLITIKA PROSTEGA DOSTOPA

Interdisciplinarna revija omogoča odprt
dostop do strokovnih vsebin, ki temeljijo
na načelu strokovnih in tudi znanstvenih
spoznanj.

VABILO K OBJAVI PRISPEVKOV

Vabimo vas, da svoje prispevke objavite v
strokovni reviji Sociološka spoznanja.
Vsebina ni omejena zgolj na navedene
tematske sklope, ampak bomo z veseljem
prisluhnili vašim predlogom.

Naša želja je objavljanje prispevkov, ki
obravnavajo nove in aktualne teme ter
predstavljajo dosežke v stroki ter njihovo
uporabno vrednost v praksi.

Prispevek oblikujte skladno z navodili za
avtorje na za to pripravljeni predlogi.

- **INFORMACIJE AVTORJEM ČLANKA**
- **PREDLOGA ZA PISANJE ČLANKA**

Končni prispevek pošljite na naslov
bojan.macuh@guest.arnes.si

Nagovor glavnega urednika

doc. dr. mag. Bojan Macuh

Spoštovane bralke, spoštovani bralci,

pred vami je nova številka interdisciplinarne strokovne revije Sociološka spoznanja, ki v letu 2026 prinaša svež nabor strokovnih razprav, empiričnih analiz in razmišljanj o ključnih izzivih naše sodobne, postmoderne družbe. Kot glavni urednik sem ponosen, da revija ostaja prostor, kjer se srečujejo sociologi, ekonomisti, socialni delavci in pedagogi, ki z različnih zornih kotov osvetlujejo kompleksnost človeškega bivanja in delovanja.

Osrednja rdeča nit te številke je vseživljenjsko učenje kot strategija preživetja. V času, ko znanje zastareva hitreje kot kdajkoli prej, učenje ni več le ekonomska nujnost za trg dela, temveč temeljna pot do osebnega samouresničevanja, večje samozavesti in socialne vključenosti. Posebej me veselijo ugotovitve raziskave, ki kažejo na izjemen pomen izobraževanja v tretjem življenjskem obdobju. To obdobje ni več le čas po upokojitvi, temveč priložnost za razvijanje še neodkritih talentov in ohranjanje kognitivne vitalnosti, kjer digitalna vključenost postaja ključni dejavnik avtonomije starejših.

Družba pa ne stoji le na znanju, temveč na tem, kako to znanje in spoznanja delimo. V prispevku o komuniciranju in poslušanju se vračamo k osnovam človeškosti. V svetu, kjer smo nenehno povezani, pogosto pozabljamo na moč neverbalne komunikacije in darilo, ki ga nekomu podarimo, ko ga zares slišimo. Kakovostni odnosi (zasebni kot profesionalni) so temelj stabilne družbe, konflikti pa, če so pravilno vodeni, priložnost za rast.

V reviji se ne izogibamo niti težkim družbeno-ekonomskim vprašanjem. Razpravljamo o potrebi po novi družbeni odgovornosti v ekonomiji in nujnosti sinteze klasičnih ekonomskih teorij s sodobnimi ekosocialnimi potrebami. Prav tako kritično analiziramo sisteme javnih služb v lokalnih skupnostih, zlasti na področju ravnanja z odpadki, kjer se meri naša skupna etika varovanja okolja.

Naj bo ta številka spodbuda za vaš raziskovalni duh. Kot pravi star latinski pregovor: »Znanje je moč.« Naj vam prebiranje pričujočih strani prinese nova spoznanja, ki jih boste s pridom uporabili v svoji stroki in vsakdanjem življenju.

Želim vam navdihujoče branje!

KAZALO VSEBINE

Bojan Macuh, Matjaž Mulej 5

UČENJE KOT STRATEGIJA PREŽIVETJA IN SAMOURESNIČEVANJA V ODRASLOSTI

■ stran 5

Natali Sedmak

NAUČIMO SE KOMUNICIRATI IN POSLUŠATI

■ stran 19

Viljem Merhar

OB IZIDU KNJIGA VIKTOR ŽAKELJ: UREJANJE PRIHODNOSTI – DRUŽBENA
ODGOVORNOST IN TRŽNO-PLANSKA (PLANSKO-TRŽNA) EKONOMIJA

■ stran 27

Bojan Macuh

UPOR PROTI ZAMRZNJENEMU ČASU: ŽIVLJENJE S PARKINSONOVO BOLEZNIJO

■ stran 32

Emilio Murtić, Patricija Jankovič

ORGANIZACIJSKA STRUKTURA IN MEDSEBOJNO POVEZOVANJE FIZIČNIH IN
PRAVNIH OSEB V SISTEMU IZVAJANJA JAVNE SLUŽBE V LOKALNI SKUPNOSTI

■ stran 37

Andrea Stoimenova

ČUSTVENA ZRELOST KOT KLJUČNI DEJAVNIK USPEŠNE KARIERNE POT

■ stran 51

doc. dr. mag. Bojan Macuh
bojan.macuh@guest.arnes.si

prof. ddr. Matjaž Mulej
matjaz.mulej@um.si

UČENJE KOT STRATEGIJA PREŽIVETJA IN SAMOURESNIČEVANJA V ODRASLOSTI

Povzetek: Pričujoče delo raziskuje kompleksno prepletenost socioloških vidikov vseživljenjskega izobraževanja (VŽU) in njegovega neposrednega vpliva na kakovost življenja odraslih posameznikov. Tematika je razdeljena na tri ključne sklope: (1) Teoretična izhodišča in koncepti: Razjasnitev pojmov vseživljenjskega učenja in izobraževanja kot trojnega procesa – kognitivnega, emocionalnega in socialnega. Poseben poudarek je namenjen pomenu »učenja za učenje« in razvoju aktivnega državljanstva. (2) Empirična analiza stanja: Predstavitev rezultatov raziskave med 92 anketiranci, ki analizira njihovo vključenost v izobraževanje, motive za nadgrajevanje znanja ter vlogo družine in delovnega okolja kot ključnih podpornih stebrov. (3) Sodobni izzivi in perspektive: Vključitev najnovejših dognanj domačih in tujih avtorjev o digitalni vključenosti, kompetencah za trg dela prihodnosti ter specifikah izobraževanja v tretjem življenjskem obdobju, ki služi kot orodje za osebno samouresničevanje.

Celotna obravnava temelji na ugotovitvi, da izobraževanje v odraslosti ni zgolj odziv na ekonomske potrebe, temveč temeljna pot do večje blaginje, samozavesti in kakovostnejšega bivanja v postmodernej družbi

Ključne besede: vseživljenjsko učenje, vseživljenjsko izobraževanje, odrasli, tretje življenjsko obdobje, univerza za tretje življenjsko obdobje.

UVOD

Ljudje se v odraslosti odločajo za nadaljnje izobraževanje zaradi nezmožnosti šolanja v mladih letih, pomanjkanja zrelosti pri odločitvah o bodočem poklicu, v razvoju družbe in tehnologije, krčenju delovnih mest in s tem posledično v zahtevah po višje strokovno izobraženih kadrih, v pridobivanju novih znanj in vseživljenjskosti izobraževanja in učenja. Ljudje so se vedno učili. K temu so jih vodile vojne, naravne katastrofe, bolezni in življenje samo od rojstva do smrti. Učili so se ob delu, igri in plesu, kakor tudi ob religioznih praznikih. Pri tem so veliko povzemali na osnovi izkušenj iz preteklosti. Vseživljenjsko učenje in izobraževanje postaja stalnica v življenju vsakega posameznika. Ves čas se izobražujemo. Za marsikatero pridobljeno znanje ne pridobimo certifikata, a delo lahko vseeno kakovostno opravljamo. Temu je vzorčni primer delo gospodinje ali gospodinjca v okviru družine. Za vsa področja dela, ki jih opravljamo doma, se le redko izobražujemo. Kljub temu jih opravljamo dobro, velikokrat celo zelo kakovostno. Delo temelji na izkušnjah in znanjih, katera smo pridobili v mladosti, tudi od svojih staršev. Večkrat pa za določena dela vseeno vzamemo v roke knjigo, se vključimo v kakšno delovno skupino in tako pridobimo prepotrebna znanja, katera so plod večkratnih izobraževanj. V veliko zadovoljstvo nam je, ko lahko ob izkušnjah, ki jih imamo, svoje delo nadgradimo tudi po strokovni plati in s pridom uporabimo pri delu v nadaljnjem življenju.

UČENJE IN VSEŽIVLJENJSKO IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH

Ljudje se izobražujejo vse življenje. Prvih delovnih navad, s tem pa osnov za učenje in nadaljnje izobraževanje, se učijo v fazi primarne socializacije. Kasneje pod vplivom sekundarnega okolja in vzgojno izobraževalnih ustanov pridobivajo osnove za življenje in delo.

Izobraževanje odraslih naj bi predstavljalo eno od sestavin koncepta vseživljenjskega učenja, če pojem razumemo kot izobraževanje in učenje skozi celo življenje, torej od rojstva do konca življenja, navaja Kump (2009, str. 7). Ličnova (2009, str. 9–10) ugotavlja, da je izobraževanje v odraslosti modrost prilagajanja okolju, spreminjanje le-tega in osebostnega razvoja. Oblike izobraževanja odraslih se nenehno spreminjajo. Z novo tehnologijo prihajajo tudi v izobraževanje odraslih tehnično izpopolnjeni mediji, saj tehnologija oblikuje nove možnosti učenja v virtualnem svetu. Boeren (2025) pa na podlagi obsežnih evropskih raziskav ugotavlja, da so situacijske ovire (pomanjkanje časa in denarja) najizrazitejše pri nižje

izobraženih, kar ustvarja »izobraževalni razkorak«. Za izboljšanje kakovosti življenja vseh odraslih so nujni sistemski ukrepi, ki učenje približajo ljudem z najnižjo motivacijo.

Izobraževanje in vzgoja odraslih ne moreta sprebrniti tok družbenih transformacij. Lahko pripomoreta k temu, da se poveča vrednost ljudi, da se ozavešijo njihovo potrošniško obnašanje, da se uprejo, če tako želijo. Vzgoja in izobraževanje odraslih vodita v razvoj državljanosti ali usposobljenosti za to, da se ljudje odločajo in delujejo tudi v javno dobro ali da nemara delujejo celo kot aktivni državljani. Potrebno se je naučiti sodelovati, prispevati, zaznavati potrebe drugih, prevzemati odgovornost tudi za druge in skupaj delovati za javno dobro (Findeisen, 2001, str. 35–36).

Vseživljenjsko učenje in izobraževanje

Učenje je po mnenju Illersa (2004, str. 8) trojni proces – kognitivni, emocionalni in socialni. Pri kognitivnem gre predvsem za pridobivanje spretnosti in znanja, medtem ko predstavlja učenje kot emocionalni proces psihološko energijo, ki se prenaša s čustvi, stališči ni motivacija. Učenje kot socialni proces pa je interakcija med posameznikom in okoljem. Vse tri dimenzije so vedno intergralni del učnega procesa in v praksi ne obstajajo kot ločene funkcije.

Vseživljenjsko učenje je sistem pojavov in procesov, ki so sredi dogajanja. Nenehno nastajajo in potekajo ter se prekrivajo, zato jih ne moremo opazovati kot zamrznjene tvorbe. Ker smo vsi del procesa, ker se vsem dogaja vseživljenjsko učenje in ker ustvarjamo vseživljenjsko učenje, ga težko opisujemo kot nevtralni opazovalci (Ličen, 2009, str. 79). Samo izobraževanje je zelo pomembne proces v življenju posameznika. Jarvis (2004, str. 41) izobraževanje (*edukation*) pojmuje kot institucionalizirani učni proces, s katerim se družba odzove na temeljne učne potrebe ljudi.

Z vseživljenjskim izobraževanjem se je vloga izobraževanja odraslih spremenila. To se ne kaže le kot dajanje znanja, spretnosti ni navad k tistim, ki so se že oblikovale v otroštvu. Koncept vseživljenjskega učenja osvetljuje izobraževanje kot dejavnost in proces, kise odvijata v vseh obdobjih. Vseživljenjsko učenje se kaže kot preplet izobraževanja in usposabljanja in izkušenskega učenja, kot preplet različnih poti učenja v vseh starostnih obdobjih in različne vloge.

Vseživljenjsko učenje ni le učenje za zviševanje produktivnosti v obstoječih razmerah potrošniškega kapitalizma, temveč se je potrebno naučiti uporabljati obnovljive vire energije, upoštevati medsebojno povezanost ljudi, živali, rastlin, materialov in energije (Ličen, 2009, str. 92–93).

Ena od temeljnih potreb ljudi danes je »*Naučiti se učiti*« (Delores, 1996). Za vseživljenjsko izobraževanje se je treba temeljito izuriti. Pomembna je zlasti razvita motivacija za izobraževanje, da so ljudje neprenehoma na preži za novimi spoznanji in dojemajo spremembe. Zunanji motivi pri odraslih je premalo, da bi razvijali na njih vseživljenjsko izobraževanje, da bodo znali informacije, ki jih bodo dobili, nekam uvrstiti in strukturirati, da jih bodo znali povezati z nečim in bo nastal nov skupek znanja, ki bo dal novo celoto. Človeka torej moramo naučiti učiti se, da se bo zmožen vse življenje izobraževati – da se bo sposoben izobraževati samostojno. Motivacija odloča o tem, ali se bo izobraževal takrat, ko mu ne bo nihče od zunaj postavljaj ciljev, ga nadzoroval, temveč si jih bo postavljaj situacijsko in se sproti učil, zlasti po neformalni poti. To pa je bistvo vseživljenjskega izobraževanja, meni Kranjčeva (1998, str. 36).

Vseživljenjsko izobraževanje v tretjem življenjskem obdobju

Vseživljenjsko učenje je postalo pogosta sintagma političnega jezika, toda kljub temu da se pojavlja velikokrat, ne vsebuje vedno tudi izobraževanja in učenja starejših. Večinoma se nanaša na izobraževanje odraslih, dokler so ti še zaposleni. Tretje življenjsko obdobje je tako imenovano *post-work* obdobje, ko ljudje niso več zaposleni zato, da bi zaslužili za preživetje.

Izobraževalci starejših so prepričani, da imajo starejši pravico do izobraževanja in hkrati ugotavljajo, da na poznamo dovolj procesov učenja v starosti, niti oblik samostojnega in priložnostnega učenja v starosti. Potrebovali bi raziskave, ki bi pokazale, kaj pomeni posamezniku učenje v starosti in kaj pomeni učenje v starosti za družbeno in kulturno okolje. S pomočjo poznavanja učenja v starosti bi približali izobraževanje v tretjem in četrtem življenjskem obdobju.

Field (2024) poudarja, da vseživljenjsko učenje (VŽU) ni več le ekonomska kategorija, temveč del nove »družbene pogodbe«. Njegova ugotovitev je, da učenje krepi t.i. »socialni kapital« – močnejše vezi v skupnosti in večje zaupanje v institucije, kar dviguje splošno raven blaginje. Biesta(2025) pa izpostavlja, da

namen izobraževanja odraslih ni le »učenje za trg«, temveč »subjektifikacija« – proces, v katerem posameznik postane samostojen, kritičen subjekt, sposoben delovati v javno dobro, kar neposredno vpliva na demokratično zdravje družbe.

Tretje življenjsko obdobje še povezujejo z izbiro, ustvarjalnostjo in možnostmi razvoja. Sedanje generacije starejših ljudi so imele v mladosti manj možnosti za izobraževanje. Bodoče generacije starejših si bodo že v mladosti in odraslosti nabrale »edukacijski kapital«. Napoveduje se, da se bo izobraževanje starejših, tudi zaradi dviga starostne meje, izredno povečalo. S tem pa bodo starejši predstavljali novo tržno možnost za izobraževalno ponudbo (Ličen, 2009, str. 181–185). Izobraževanje starejših – v katerem se zrcalijo posebnosti tretjega življenjske obdobja – se prilagaja življenjski situaciji ljudi po upokojitvi. To je proces samouresničevanja in zelo oseben proces. Ravno v tretjem življenjskem obdobju se poveča osebna svoboda, ker se zmanjšajo zunanji socialni pritiski (ugasne zaposlitev, družinsko gnezdo se izprazni), ljudje lažje prisluhnejo svojim željam, pričakovanjem in izzivom iz okolja, ugotavlja Kranjčeva (2012, str. 6). Za izobraževanje starejših kot posebne skupine prebivalstva so značilne visoka motivacija za učenje, vedoželjnost in učenje z radostjo. V tem obdobju želijo prisluhniti sebi in želijo uresničiti še neizpolnjene želje. Z izobraževanjem se jim le-te uresničijo. Starejši imajo v tretjem življenjskem obdobju največ svobode za samouresničevanje, da odkrijejo svoje talente, upoštevajo osebna nagnjenja in svoje potrebe (prav tam). Pavlin (2024) pa meni, da v postmoderini družbi formalna izobrazba hitreje zastareva, zato postajajo »mehke veščine« (prilagodljivost, kritično mišljenje) in nenehno dokvalificiranje (upskilling) nujni za ohranjanje zaposljivosti in psihološke varnosti posameznika.

Ovire pri vključevanju v izobraževanje odraslih

Odrasli se pri vključevanju v različne oblike vseživljenjskega izobraževanja srečujejo tudi z različnimi ovirami. Coross (1981) jih je razvrstil v tri skupine:

- *Situacijske ovire* – izhajajo iz posameznikovega trenutnega položaja in se izražajo v pomanjkanju časa, denarja, oddaljenosti od kraja izobraževanja.
- *Institucionalne ovire* – so predvsem tiste, ki se tičejo neustreznih ponudb izobraževalnih programov, vpisnih pogojev, neprilagojene organizacije, pomoči pri izobraževanju ipd.
- *Dispozicijske ovire* – se povezujejo s psihosocialnimi značilnostmi posameznika, kot so samopodoba, stališča, motivacija, sposobnost itd.

Radovan (2002, str. 29) ugotavlja, da je najpogostejša ovira vsekakor pomanjkanje denarja oziroma predrago izobraževanje. Za denarne ovire je značilno, da s stopnjo izobrazbe in zahtevnostjo delovnega mesta njihov delež pada, saj imajo ti posamezniki veliko večje možnosti pridobitve subvencioniranega izobraževanja. Prav tako pomemben element so dispozicijske ovire, katere vplivajo na pripravljenost odraslih, da investirajo svoj prosti čas, denar in energijo v izobraževanje.

Zakon o izobraževanju odraslih

Leta 2006 je Državni zbor republike Slovenije sprejel Zakon o izobraževanju odraslih. V nadaljevanju predstavljamo vsebino od 2. do 4. člena tega zakona¹. Izobraževanje odraslih temelji na naslednjih načelih:

- vseživljenjskost izobraževanja,
- dostopnost izobraževanja pod enakimi pogoji,
- svoboda in avtonomnost pri izbiri poti, vsebine, oblik, sredstev in metod izobraževanja,
- laičnost izobraževanja odraslih, ki se opravlja kot javna služba,
- strokovna in etična odgovornost izobraževalcev,
- spoštovanje osebnosti in dostojanstva vsakega udeleženca in
- v izobraževanju odraslih, ki daje javno veljavno izobrazbo, doseganje enakih standardov kot v izobraževanju mladine.

Oseba, ki se vključi v izobraževalni program za odrasle, pridobi status udeleženca izobraževanja odraslih. V izobraževanje po javno veljavnih izobraževalnih programih za odrasle se lahko vključijo odrasli, ki izpolnjujejo pogoje glede predhodne izobrazbe ali posebnih psihofizičnih sposobnosti, predpisanih za vključitev. Jelenc Krašovec (2023) ugotavlja, da digitalna vključenost neposredno zmanjšuje socialno izolacijo starejših. Izobraževanje na področju IKT (informacijsko-komunikacijske tehnologije) v tretjem življenjskem obdobju deluje kot ključen dejavnik za ohranjanje kognitivnih sposobnosti in občutka avtonomije v sodobni družbi.

¹ Pridobljeno s spletne strani www.uradni-list.si.

Udeleženci izobraževanja odraslih imajo pravico do strokovno organiziranega izobraževanja, do sodelovanja pri upravljanju organizacije, v kateri se izobražujejo, če je z aktom o njeni ustanovitvi tako določeno, pravico do izobraževalnega dopusta in druge pravice, določene z drugimi predpisi ali kolektivnimi pogodbami.

Vsi, ki se izobražujejo po javno veljavnih programih osnovnošolskega, poklicnega, srednjega in višjega strokovnega izobraževanja, imajo pravico do zdravstvenega varstva iz obveznega zdravstvenega zavarovanja v skladu z zakonom, ki ureja zdravstveno varstvo in zdravstveno zavarovanje, in pravico do drugih ugodnosti ter pravic (na primer: prevozi, štipendiranje, opravljanje začasnih ali občasnih del prek pooblaščenih organizacij za posredovanje dela) v skladu s posebnimi predpisi, če niso v delovnem razmerju, prijavljeni kot brezposelne osebe ali se ne izobražujejo v skladu s predpisi o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (prav tam).

EMPIRIČNA RAZISKAVA

Opredelitev raziskovalnega problema

Izobraževanje odraslih označuje celoto organiziranih izobraževalnih procesov katere koli vsebine, stopnje, uporabljenih metod. To je ena izmed opredelitev, ki jo je sprejel Unesco v okviru OZN leta 1976. Leta 1997 pa je Unesco sprejel Hamburško deklaracijo. V njej opredeljuje izobraževanje odraslih kot skupek procesov učenja – formalnega ali katerega drugega tipa. Z njimi ljudje, ki jih družba, kateri pripadajo, priznava kot odrasle, razvijajo svoje sposobnosti, bogatijo znanje, izboljšujejo ali spreminjajo svoje tehnične in profesionalne kvalifikacije tako, da koristijo sebi in družbi².

Osrednji problem prispevka je raziskati vpliv vseživljenjskega izobraževanja na kakovost življenja odraslih.

Cilji raziskovanja

- Ugotoviti vpliv vseživljenjskega učenja na kakovost izobraževanja odraslih.
- Primerjati odnos delovnega okolja in družine na vseživljenjsko izobraževanje odraslih.

Zastavljene hipoteze

Zadal sem si naslednje teze oziroma predpostavke:

H1: Večina odraslih ljudi se vseživljenjsko izobražuje.

H2: Ovire bolj vplivajo na ženske pri vseživljenjskem izobraževanju kot na moške.

H3: Osebe pod vključno 45 let družina bolj podpira pri vseživljenjskem izobraževanju kot starejše od 46 let.

H4: Delovno okolje kot motivator vpliva na vseživljenjsko izobraževanje.

H5: Finančna sredstva in občasno omogočanje vseživljenjskega učenja vplivata na pogostost dodatnega izobraževanja kot hobi.

Predvidene metode raziskovanja

Pri pripravi znanstvenega prispevka (teoretični in empirični del) sem uporabil naslednje metode raziskovanja:

- deskriptivno in
- kavzalno eksplikativno.

OPIS RAZISKOVALNE METODOLOGIJE

Raziskovalna metoda

S pomočjo kvantitativne raziskave in uporabo bivariantne in multivariantne statistične metode sem statistično obdelal odgovore na zastavljena vprašanja na temo vseživljenjskega izobraževanja in učenja odraslih.

Raziskovalni vzorec

Za empirični del prispevka sem pripravili anketni vprašalnik, katerega je izpolnilo 92 anketirancev, od tega 56 ali 60,9 % žensk in 36 ali 39,1 % moških. Od teh je imelo 12, 0 % anketirancev doktorat, 30,4 % magisterij, visoko šolo 28,3 %, 21,7 % višješolsko izobrazbo, nedokončano višješolsko izobrazbo 4,3 % in 3,3 % srednjo šolsko izobrazbo. Povprečna starost anketirancev je bila 44, 9 let. Vzorec je slučajnostni, ker je bolj reprezentativen in stratificiran, saj smo o tem spraševali osebe, katere so se bodisi same ali pa njihovi družinski člani že posluževali vseživljenjskega izobraževanja in smo jih nato straticificirali po izobrazbi.

² Pridobljeno s spletne strani arhiv.acs.si

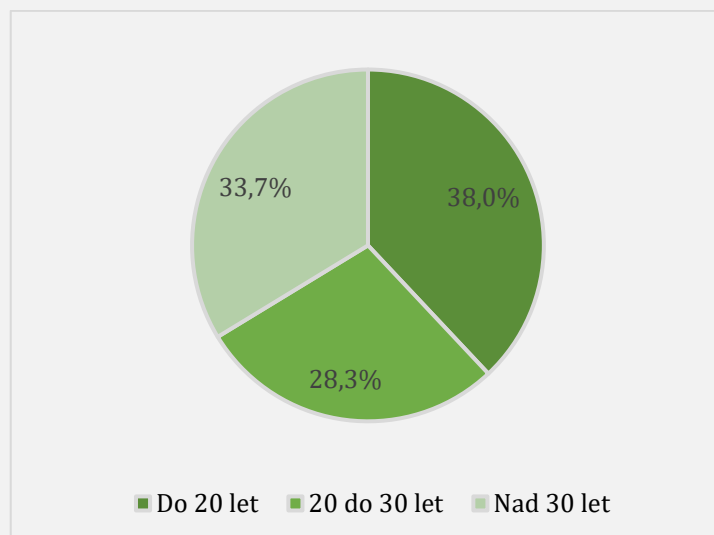
Postopek obdelave podatkov

Pridobljene podatke sem obdelal s programom SPSS za obdelavo statističnih podatkov.

REZULTATI RAZISKAVE IN INTERPRETACIJA HIPOTEZ

Grafična predstavitev dobljenih rezultatov anketnega vprašalnika

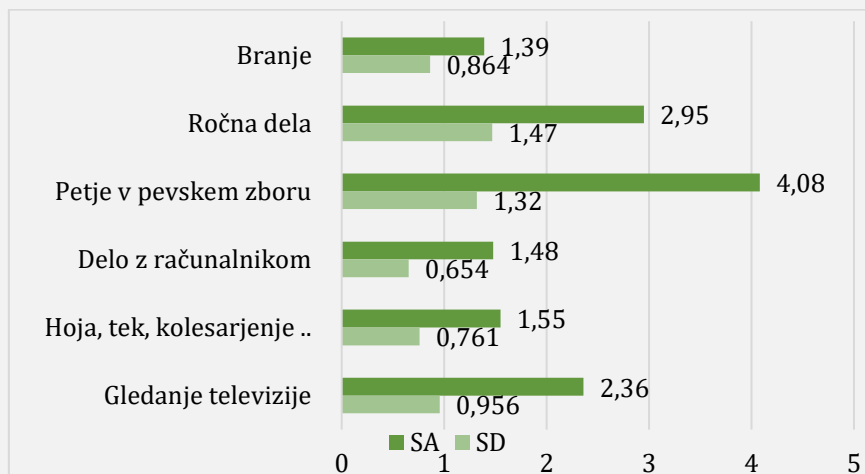
Graf 1: Delovna doba

Lastna raziskava, 2014

Iz Grafa 1 je razvidno, da je delovna doba anketirancev porazdeljena dokaj enakomerno. Do 20 let delovne dobe ima 38 % anketiranih, od 20 do 30 let 28,3 % in nad 30 let 33,7 % vprašanih.

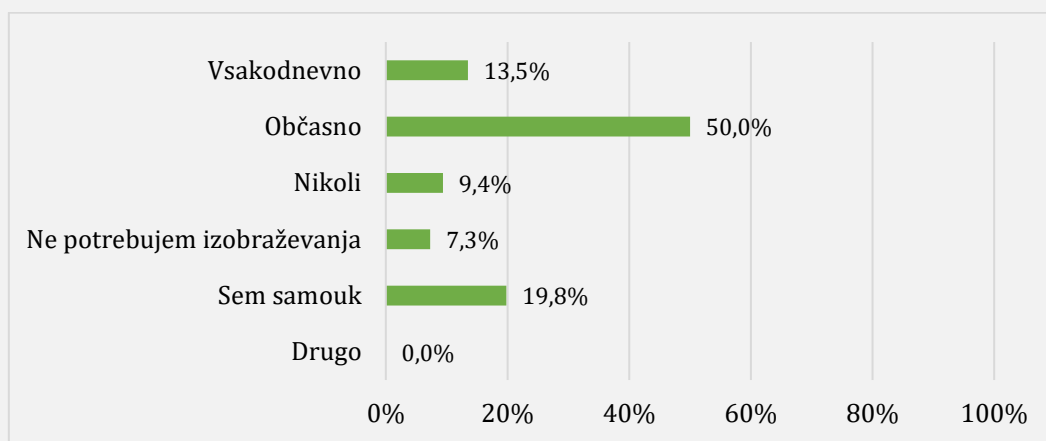
Graf 2: Kateri hobiji Vas najbolj pritegnejo?

Lastna raziskava, 2014

Anketirance najbolj pritegnejo hoja, tek, kolesarjenje, najmanj pa petje v pevskem zboru.

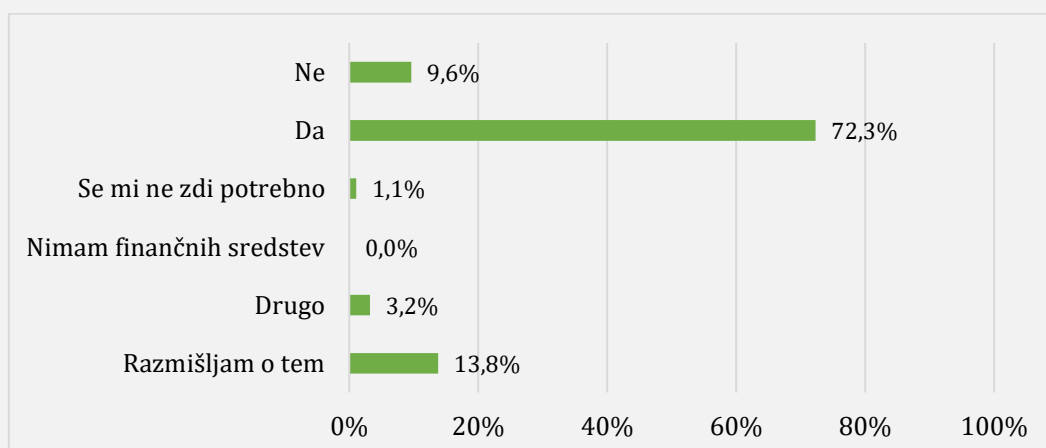
Graf 3: Se za hobije dodatno izobražujete?

Lastna raziskava, 2014

Za hobije se občasno izobražuje 50 % anketirancev, samoukov je 19,8 %, vsakodnevno pa se jih izobražuje za ukvarjanje s hobiji 13,5 %. Dobra polovica vprašanih se dodatno izobražuje za hobije, s katerimi se ukvarjajo.

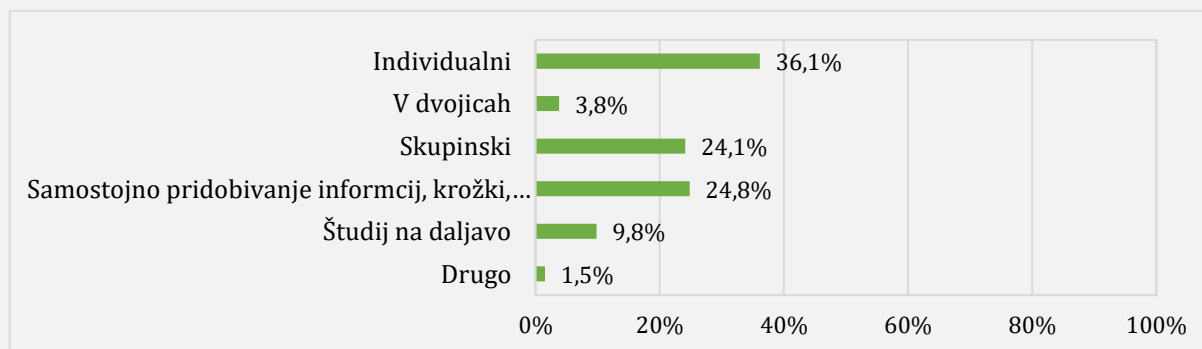
Graf 4: Se vseživljenjsko izobražujete?

Lastna raziskava, 2014

Vseživljenjsko se izobražuje kar 72,3 % vprašanih, da o tem razmišljajo, pa je odgovorilo 13,8 % anketirancev. Rezultati kažejo, da večina vprašanih razmišlja o vseživljenjskem izobraževanju.

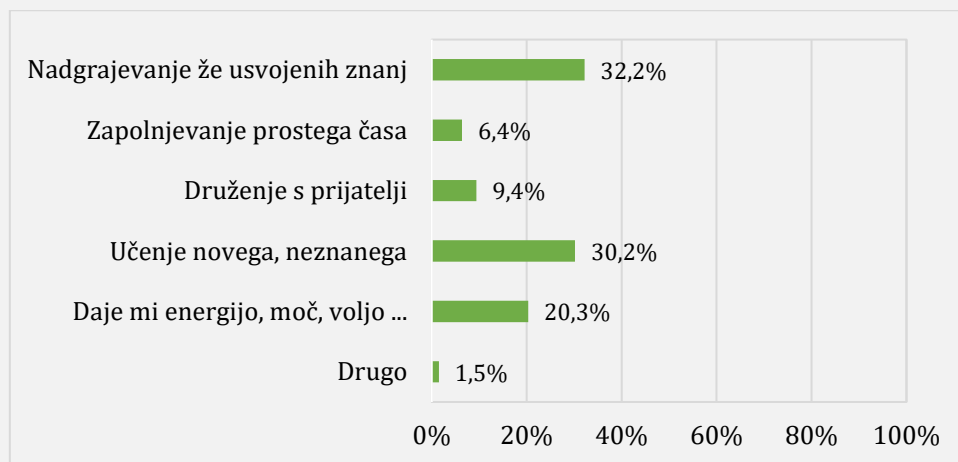
Graf 5: Kakšen pristop pri izobraževanju Vam najbolj ustreza?

Lastna raziskava, 2014

Anketirancem najbolj ustreza individualni pristop k izobraževanju (36,1 %), dobra četrtina pa prisega na skupinski pristop oziroma samostojno pridobivanje informacij.

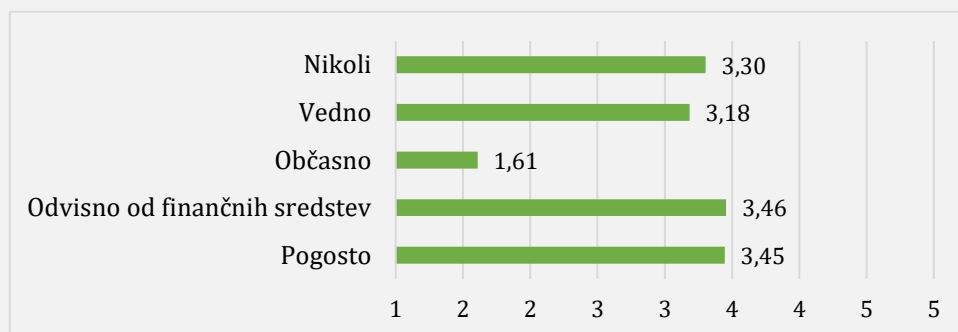
Graf 6: Kaj Vam pomeni vseživljenjsko izobraževanje?

Lastna raziskava, 2014

32,2 % pomeni vseživljenjsko izobraževanje nadgrajevanje že usvojenih znanj, 30,2 % pa učenju novega. 20,3 % anketiranih daje vseživljenjsko izobraževanje energijo, moč in voljo v njihovem življenju.

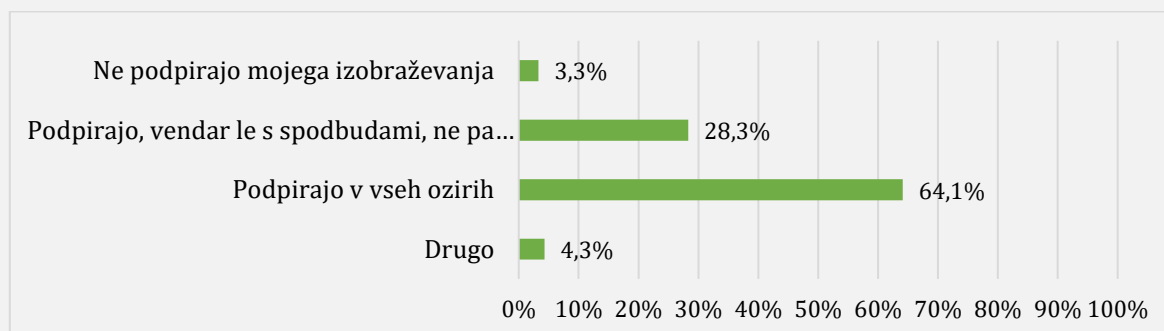
Graf 7: Vam je omogočeno vseživljenjsko izobraževanje?

Lastna raziskava, 2014

Pogosto, vedno in v soodvisnosti od finančnih sredstev se meri omogočanje anketirancev za vseživljenjsko izobraževanje (ocena 3,38 od 5). Anketiranci so z visoko oceno (3,30) ocenili, da jim nikoli ni omogočeno vseživljenjsko izobraževanje.

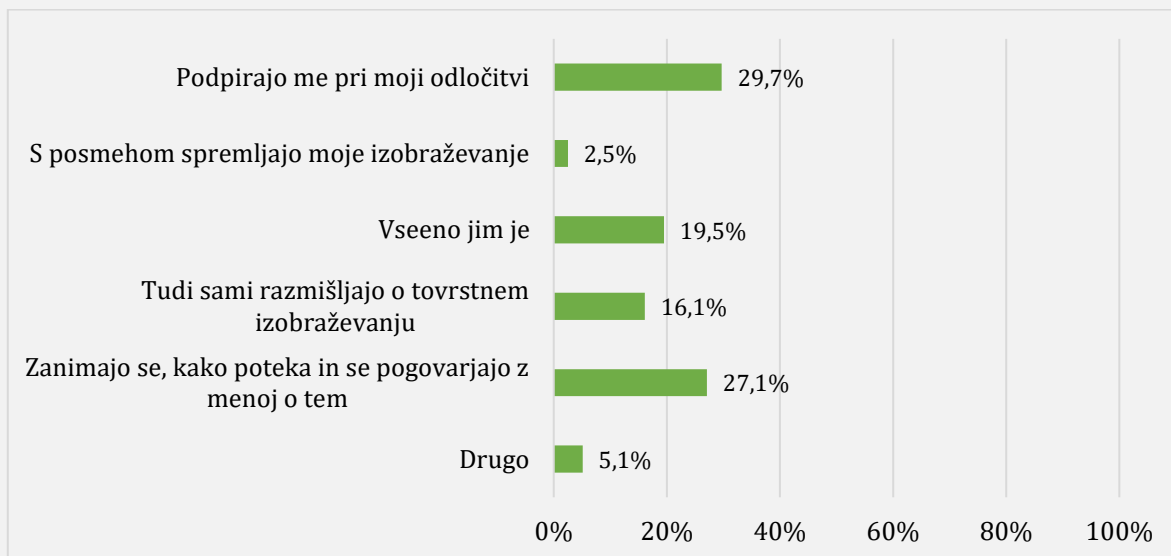
Graf 8: Vas družina podpira pri vključevanju v vseživljenjsko izobraževanje?

Lastna raziskava, 2014

92,4 % anketirancev družina podpira pri vključevanju v vseživljenjsko izobraževanje, kar dokazuje, da ima tovrstno izobraževanje veliko podporo.

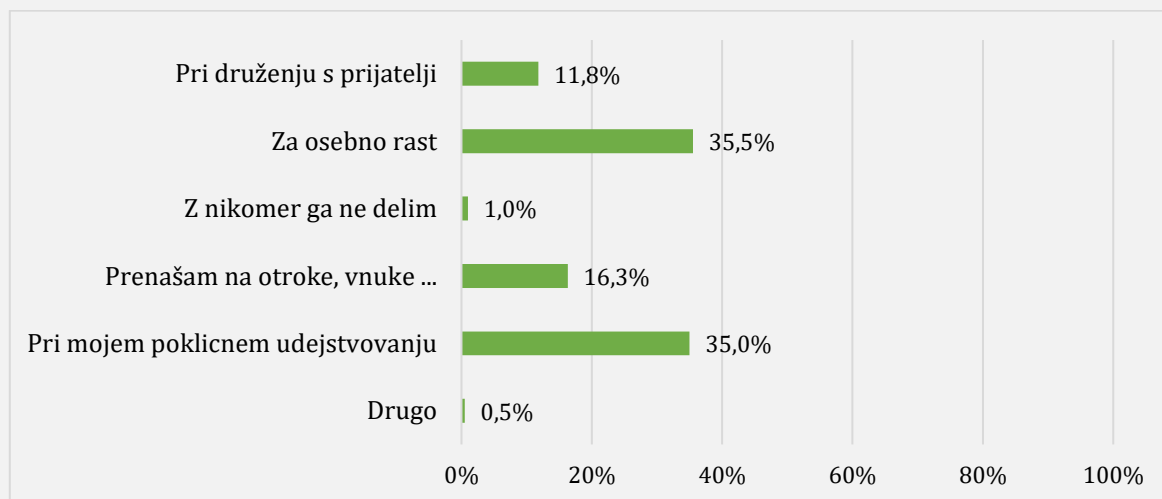
Graf 9: Kako se delovno okolje odziva na Vaše vseživljenjsko izobraževanje?

Lastna raziskava, 2014

Delovno okolje je pomemben akter pri vseživljenjskem izobraževanju anketirancev. 29,7 % jih podpira, 27,1 % se zanima za njihovo izobraževanje, 16,1 % jih tudi samih razmišlja v tej smeri. Procent tistih, ki ne odobravajo njihovega izobraževanja, je nizek.

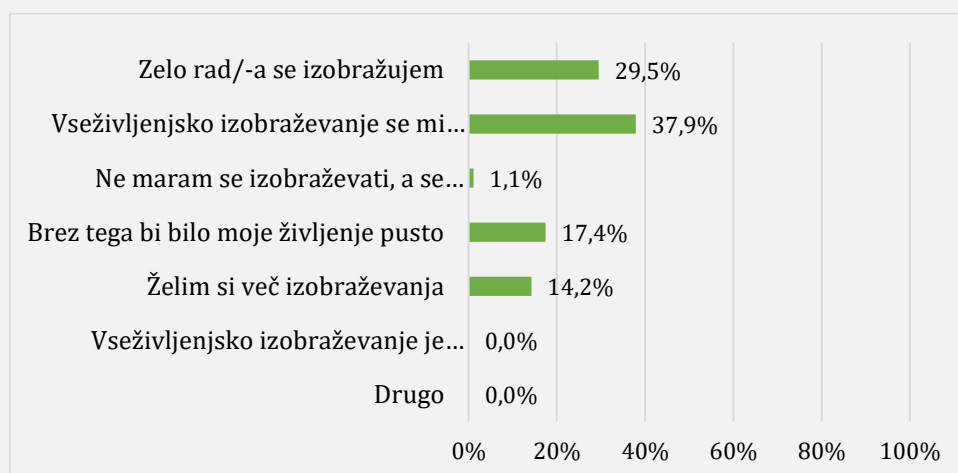
Graf 10: Kako uporabite pridobljeno znanje?

Lastna raziskava, 2014

98,5 % anketirancev skupaj zelo koristno porabi pridobljeno znanje pri vseživljenjskem izobraževanju.

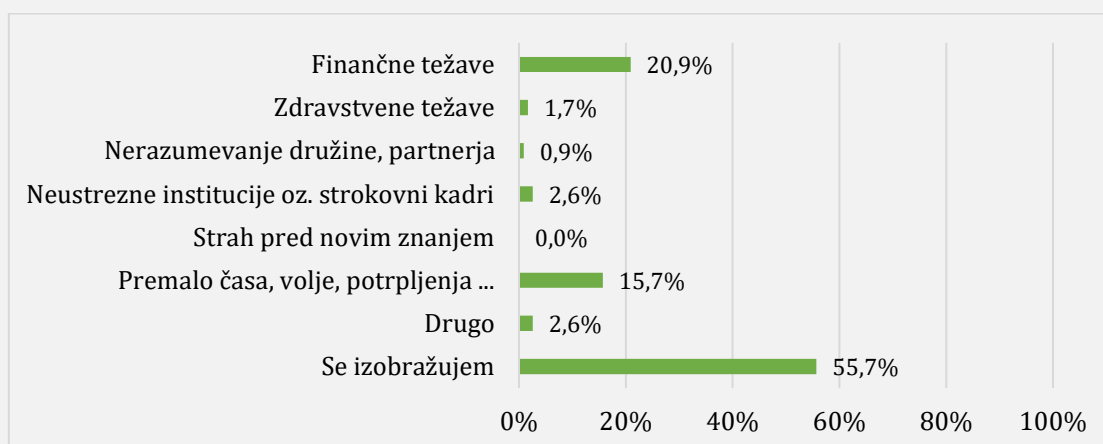
Graf 11: Kakšen je Vaš odnos do vseživljenjskega izobraževanja?

Lastna raziskava, 2014

Vseživljenjsko izobraževanje je pomembno za veliko večino anketirancev, saj je le 1,1 % le-teh odgovorilo, da se izobražujejo, ker se morajo. Vsem ostalim se zdi le-to pomembno.

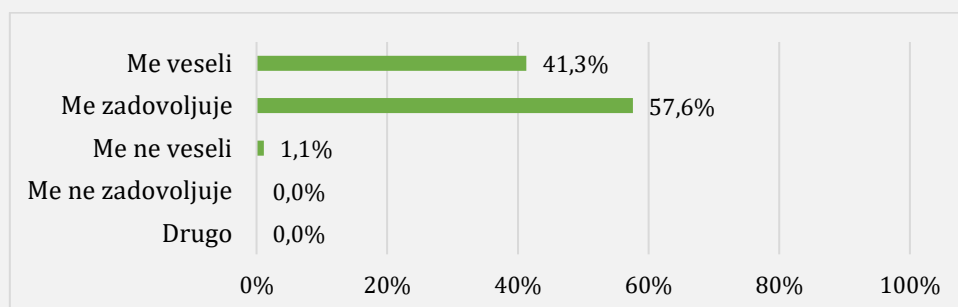
Graf 12: Če se ne izobražujete, kateri so razlogi za to?

Lastna raziskava, 2014

Več kot polovica vprašanih se izobražuje, če se pa ne, so razlogi finančne narave (20,9 %) in premalo časa (15,7 %). Iz tega je mogoče sklepati, da bi se izobraževali, če bi bili slednji pogoji izpolnjeni.

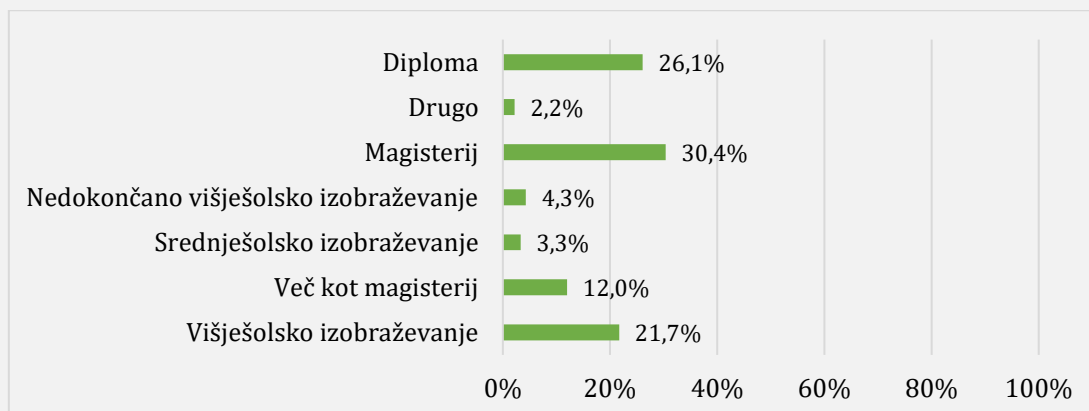
Graf 13: Kateri od navedenih odgovorov potrjuje Vaše vseživljenjsko izobraževanje?

Lastna raziskava, 2014

Le 1,1 % vprašanih ne veseli izobraževanje, ostalim anketirancem pa le-to kakovostno zapolnjuje njihovo življenje.

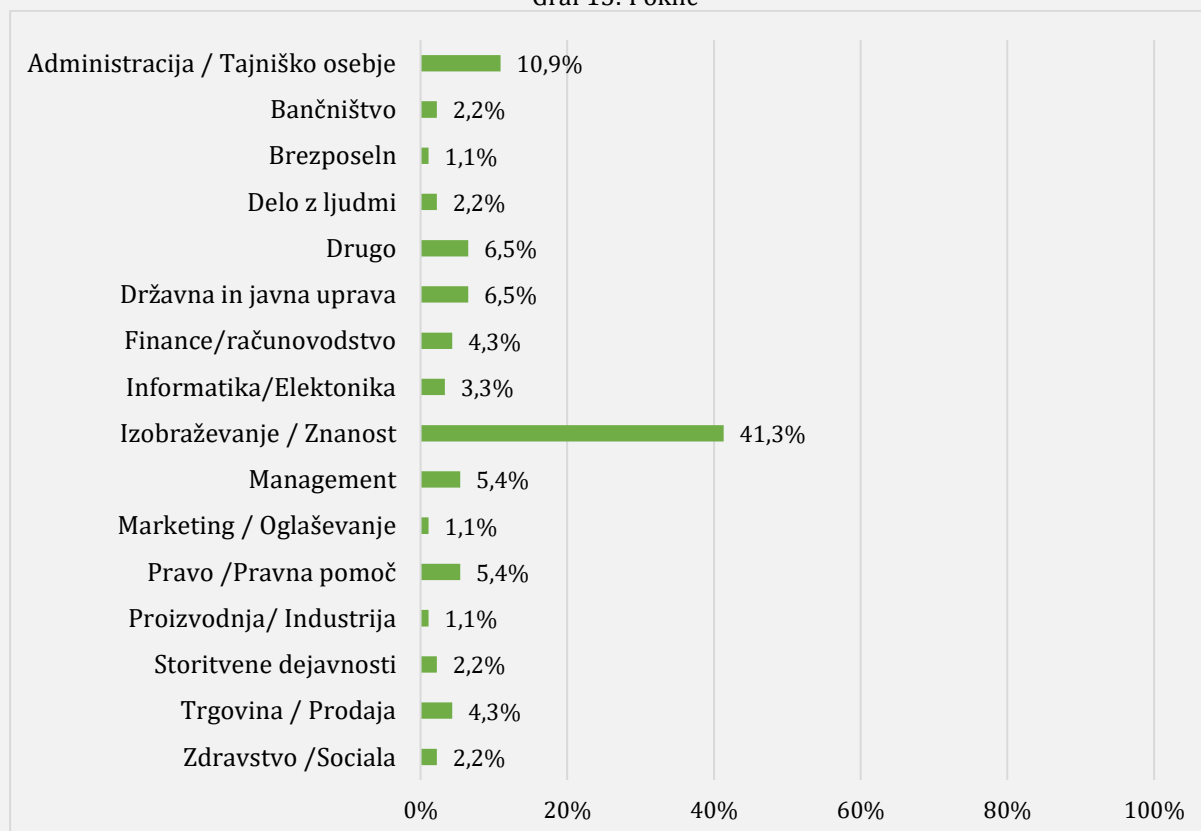
Graf 14: Stopnja izobrazbe

Lastna raziskava, 2014

30,4 % anketiranih je imelo končan magisterij, 26,1 % visoko šolsko izobrazbo in 12 % doktorat. Najmanj jih je bilo s srednješolsko izobrazbo (3,3 %).

Graf 15: Poklic

Lastna raziskava, 2014

41,3 % anketirancev je bilo zaposlenih v izobraževanju in znanosti, 10,9 % pa v administraciji. Ostali so bili bi razdeljeni med navedene poklice.

Interpretacija zastavljenih hipotez

Za znanstveni prispevek sem si zadal naslednje hipoteze:

H1: Večina odraslih ljudi se vseživljenjsko izobražuje.

Pri preverjanju hipoteze sem uporabil spremenljivko »vseživljenjsko izobraževanje«.

Spremenljivko sem preoblikoval in zaradi lažje ponazoritve rezultatov pripravil tako, da so tisti, ki so odgovorili, da se jim ne zdi potrebno, nimajo finančnih sredstev in razmišljajo o tem, združilo. Uporabil sem jih kot tiste, ki so dogovorili, da se ne izobražujejo vseživljenjsko.

Na podlagi preoblikovane spremenljivke tako prikazujem frekvence le-te.

Tabela 1: Odločanja za vseživljenjsko izobraževanje.

		Število	Odstotek
Veljavni	Da.	68	73,9
	Ne.	24	26,1
	Skupaj:	92	100,0

Iz Tabele 1 izhaja, da je večina anketiranih (73,9 %) odgovorila, da se vseživljenjsko izobražujejo.

Nato sem pripravil še χ^2 – preizkus, ki pove, če so statistično značilne razlike, med tistimi, ki so odločajo za vseživljenjsko izobraževanje in tistimi, ki se za to ne odločajo.

Rezultat χ^2 – preizkusa je pokazal statistično pomembne razlike v odločanju za vseživljenjsko izobraževanje ($\chi^2 = 21,043$, $g = 1$, $P = 0,000$). Na podlagi tega sem lahko hipotezo *potrdil*.

H2: Statistično značilne razlike v omogočanju vseživljenjskega izobraževanja glede na spol.

Pri preverjanju hipoteze sem uporabil spremenljivki:

- Spol in
- občasno omogočanje vseživljenjskega izobraževanja.

Tabela 2: Rezultati t-preizkusa za enake variance za primerjavo omogočanja vseživljenjskega izobraževanja glede na spol.

Spol	Število	κ	s	Levenov preizkus		t-preizkus		
				F	P	t	g	2P
Ženski	56	3,38	1,315	1,382	0,243	0,614	90	0,541
Moški	36	3,19	1,470					

Tabela 2 prikazuje rezultate t-preizkusa za enake variance, ker je Levenov preizkus pokazal, da ne obstajajo statistično pomembne razlike med variancama ($F = 1,382$, $P = 0,243$).

Če pogledam povprečne ocene pogostosti omogočanja vseživljenjskega izobraževanja pri ženskah ($\kappa = 3,38$) in moških ($\kappa = 3,19$), razberem, da so razlike zelo majhne. Rezultat t-preizkus pove, da razlike v povprečni oceni pogostosti omogočanja vseživljenjskega izobraževanja niso statistično pomembne ($t = 0,614$, $g = 90$, $2P = 0,541$). Hipotezo **H2** sem na osnovi dobljenih podatkov *ovrgel*.

H3: Osebe pod vključno 45 let družina bolj podpira pri vseživljenjskem izobraževanju kot starejše od 46 let. Pri preverjanju hipoteze H3 sem uporabil izračun še χ^2 - preizkus preizkusa.

Tabela 3: Število in odstotek podpore družine pri vključevanju v vseživljenjsko izobraževanje.

Podpora družine pri vključevanju v vseživljenjski učenje	Starost		Skupaj
	Od 18 od 45 let	Več kot 46 let	
Da.	41	44	85
	44,6%	47,8%	92,4%
Ne.	4	3	7
	4,3%	3,3%	7,6%
Skupaj:	45	47	92
	48,9%	51,1%	100,0%

Iz Tabele 3 izhaja, da ni vidne razlike v deležu podpore pri vključevanju v vseživljenjsko učenje glede na starost. Pri starih pod vključno 45 let, kot tudi nad to starostjo, je opazno, da jih družina v približno enaki meri bodisi podpira pri izobraževanju bodisi ne podpira. Razlike tudi niso statistično pomembne, kar je prikazal izračun χ^2 - preizkusa, ki se nahaja v Prilogi 3 ($\chi^2 = 0,203$, $g = 1$, $P = 0,711$). Hipotezo **H3** sem na podlagi χ^2 - preizkusa *ovrgel*.

H4: Delovno okolje kot motivator vpliva na vseživljenjsko izobraževanje.

Pri preverjanju hipoteze sem se posluževal spremenljivke odziv delovnega okolja na vseživljenjsko učenje anketiranih.

To hipotezo smo testirali na podlagi χ^2 preizkusa enake verjetnosti.

Tabela 4: Število in odstotek trditev, povezanih z vplivom delovnega okolja na vseživljenjsko izobraževanje.

Vpliv delovnega okolja na vseživljenjsko učenje.		Število	Odstotek	χ^2	g	P
Podpirajo me pri moji odločitvi.	Da.	35	38,0%	5,261 ^a	1	0,022
	Ne.	57	62,0%			
S posmehom spremljajo moje izobraževanje.	Da.	3	3,3%	80,391 ^a	1	0,000
	Ne.	89	96,7%			
Vseeno jim je.	Da.	23	25,0%	23,000 ^a	1	0,000
	Ne.	69	75,0%			
Tudi sami razmišljajo o tovrstnem izobraževanju.	Da.	19	20,7%	31,696 ^a	1	0,000
	Ne.	73	79,3%			
Zanimajo se, kako poteka in se pogovarjajo z menoj o tem.	Da.	32	34,8%	8,522 ^a	1	0,000
	Ne.	60	65,2%			
Drugo	Da.	6	6,5%	69,565 ^a	1	0,000
	Ne.	86	93,5%			

Iz raziskave izhaja, da se je največ vprašanih (38,0 %) strinjalo (odgovorili so z DA), da jih delovno okolje podpira pri njihovi odločitvi. Najmanj so se anketirani strinjali (3,3 %) s tem, da njihovo delovno okolje s posmehom spremlja njihovo izobraževanje.

Rezultat χ^2 - preizkusa je pokazal na statistično pomembne razlike ($P < 0,05$) pri strinjanju z vsemi trditvami o odzivu delovnega okolja na vseživljenjsko učenje in izobraževanje.

V največji meri so se anketirani strinjali, da je delovno okolje motivator vpliva na njihovo vseživljenjsko učenje in izobraževanje, saj so se v največji meri strinjali, da jih v njihovem delovnem okolju podpirajo pri njihovi odločitvi za vseživljenjsko učenje ($\chi^2 = 5,261$, $g = 1$, $P = 0,022$). Na osnovi ugotovljenega sem to hipotezo **H4** *potrdil*.

H5: Finančna sredstva in občasno omogočanje vseživljenjskega učenja in izobraževanja vplivata na pogostost dodatnega izobraževanja kot hobi.

Preverjanja te hipoteze sem se lotil na podlagi večkratne linearne regresije. V model večkratne linearne regresije sta bili vključeni dve neodvisni spremenljivki in ena odvisna spremenljivka.

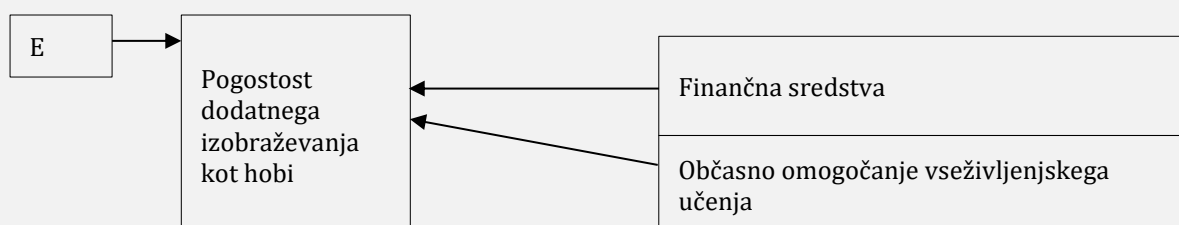
Odvisna spremenljivka je bila: pogostost dodatnega izobraževanja kot hobi.

Neodvisni spremenljivki sta bili:

- Finančna sredstva in
- občasno omogočanje vseživljenjskega učenja.

Vpliv neodvisnih spremenljivk na odvisno sem prikazal tudi v obliki modela (Slika 1).

Slika 1: Model regresijske analize

Iz modela linearne regresije izhaja, da neodvisni spremenljivki pojasnita 16,8 % variabilnosti odvisne spremenljivke – pogostost dodatnega izobraževanja kot hobi. Model linearne regresije je statistično značilen ($P = 0,003$). Od dveh regresijskih koeficientov je samo en koeficient statistično značilen. Ta koeficient so finančna sredstva. Tako statistično značilno lahko rečem, da na pogostost dodatnega izobraževanja kot hobi vplivajo samo finančna sredstva, medtem ko na občasno omogočanje vseživljenjskega izobraževanja ne vpliva. Povezanost je pozitivna, iz česar izhaja, da več kot je na razpolago finančnih sredstev, pogostejše je dodatno izobraževanje kot hobi.

Na podlagi teh ugotovitev sem hipotezo H5 *potrdil*.

SKLEPNE UGOTOVITVE

»Znanje je moč,« pravi latinski pregovor. Človek ga pridobiva in gradi na njem svoje življenje. Nikoli ga ni preveč in nikoli ni prepozno za učenje. Z raziskavo sem želel prikazati, da je izobraževanje sestavni del življenja. Zanj ni pomembna starost, temveč interes, želja, potreba ipd.

Veliko ljudi se izobražuje, čeprav že imajo končano formalno izobrazbo, ki jo zahteva njihovo delovno mesto. Izobražujejo se zato, da nadgrajujejo svoje znanje, hkrati pa to od njih zahteva čas, v katerem živijo. Pri tem velikokrat naletijo na ovire. Mednje gotovo sodijo zagotavljanje možnosti za izobraževanje (finančna sredstva, podpora partnerja/družine ...).

Z veliko mero odrekovanja in energije, ki ju je potrebno vlagati v zastavljene cilje, je pot do teh vse prej kot lahka, vsekakor pa dosegljiva. Ugotovil sem, da vseživljenjsko učenje in izobraževanje v veliki meri vpliva na kakovost posameznikovega življenja. Velik pomen in vpliv na to imata družina in delovno okolje. Sodobna postmoderna družba temelji na učenju in izobraževanju. Izobraženi ljudje so osnova kakovostne družbe. Ta od posameznika zahteva vedno več raziskovalnega duha, fleksibilnega in nenehnega vseživljenjskega izobraževanja.

ZAKLJUČEK

Raziskava socioloških vidikov vseživljenjskega izobraževanja potrjuje, da učenje v odraslosti ni več le izbira, temveč nujnost za ohranjanje kakovostnega in polnega življenja. Na podlagi teoretičnih izhodišč in opravljene empirične analize lahko strnemo naslednje ključne ugotovitve:

- Učenje ne predstavlja le kognitivnega procesa pridobivanja znanja, temveč je tesno povezano z emocionalno stabilnostjo in socialno vključenostjo. Odrasli, ki se vključujejo v izobraževanje, poročajo o višji stopnji samozavesti, boljši prilagodljivosti spremembam in večjem občutku koristnosti v družbi.
- Čeprav so potrebe na delovnem mestu močan motivator, vseživljenjsko učenje v svojem bistvu presega zgolj povečevanje produktivnosti. Postaja orodje za razvoj kritičnega mišljenja, aktivnega državljanstva in osebnostne rasti, kar neposredno vpliva na subjektivno dožemanje sreče in kakovosti življenja.
- Uspešnost VŽU je v veliki meri odvisna od razvite sposobnosti "učiti se učiti". Pri odraslih zunanji pritiski pogosto niso dovolj; ključna je notranja želja po nadgradnji lastnih izkušenj in ohranjanju mentalne vitalnosti, kar je še posebej izraženo v tretjem življenjskem obdobju.
- Vseživljenjsko izobraževanje deluje kot mehanizem za zmanjševanje socialnih neenakosti in preprečevanje marginalizacije ranljivih skupin. Z vlaganjem v znanje družba ne pridobiva le kompetentnejših delavcev, temveč bolj povezane, humane in odporne skupnosti, ki so se sposobne soočiti z izzivi digitalizacije in demografskih sprememb.

Vseživljenjsko učenje torej ni zgolj proces kopičenja informacij, temveč je način življenja, ki posamezniku omogoča, da ostane aktiven soustvarjalec svoje prihodnosti in ohranja visoko kakovost bivanja ne glede na starost.

Literatura in viri

- Biesta, G. (2023). *World-Centred Education: A View for the Present*. New York: Routledge.
- Boeren, E. (2025). *Adult Education Policy and Participation Dynamics*. Dordrecht: Springer.
- Cenčič, M. (2006). *Pedagoška metodologija*. Koper: Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta.
- Field, J. (2024). *Lifelong Learning and the New Social Contract*. London: Routledge.
- Findeisen, D. (2001). *Dileme današnjega sveta so tudi dileme izobraževanja odraslih*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta (št. 1, 35–36).
- Findeisen, D. et al. (2012). *Posebnost izobraževanja starejših*. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.
- Delores, J. (1996). *Učenje: skriti zaklad*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.

- Hamburška deklaracija. (1997). *Izobraževanje odraslih. 5. Konferenca o izobraževanju odraslih*. Ljubljana: Urad Slovenske nacionalne komisije za Unesco.
- Illers, K. (2004): *The Dimensions of Learning*. Frederiksberg: Roskilde University Press.
- Jarvis, P. (2004). *Adult education and Lifelong Learning. Theory and practice*. 3rded. London, New York: Routledge Falmer.
- Jelenc Krašovec, S. (2023). Izobraževanje starejših odraslih v digitalni dobi. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Kropivnik, S. et al. (2006). *Analiza podatkov z SPSS-om*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kranjc, A. (1998). Vseživljenjsko izobraževanje strokovni, vseživljenjsko učenje populistični izraz (str. 31–36). Ljubljana. Andragoški center Republike Slovenije.
- Jelenc, Z. (ur.): Vseživljenjsko izobraževanje in vseživljenjsko učenje.
- Kump, S in Jelenc Krašovec, S. (2009). *Vseživljenjsko učenje – izobraževanje starejših odraslih*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Ličen, N. (2009). *Uvod v izobraževanje odraslih: izobraževanje odraslih med moderno ni postmoderno*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Pavlin, S. (2024). *Kompetence za prihodnost in trg dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Radovan, M. (2002). *Ovire odraslih pri vključevanju v izobraževanje. Andragoška spoznanja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Rovan, J. in Turk, T. (2008). *Analiza podatkov z SPSS za Windows*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

NAUČIMO SE KOMUNICIRATI IN POSLUŠATI

Povzetek: Komunikacija je že povsem samoumeven, nezaveden, vsakdanji proces, a je temelj vseh odnosov, še posebej partnerskih. Poleg izmenjave informacij vključuje poglobljanje zaupanja, razumevanja in bližine. Poteka preko verbalnih, paraverbalnih in neverbalnih kanalov, pri čemer neverbalna sporočila pogosto nosijo največji del pomena. Učinkovita komunikacija zahteva prilagajanje sporočil, prepoznavanje šumov ter razumevanje razlik med sogovorci. Ključno je tudi poslušanje – še posebej aktivno, ki poudarja pozornost, razumevanje in empatijo. Obstajajo različne vrste poslušanja, od zložnega in kritičnega do selektivnega in egocentričnega, najvišji standard pa predstavlja aktivno poslušanje, ki krepi medosebne odnose ter zmanjšuje možnosti za konflikte.

Ključne besede: komuniciranje/komunikacija, poskušanje, konflikt, partnerski odnos.

UVOD

Komunikacija je temelj vsakega našega odnosa. Vsakega, a še posebno partnerskega. Gre za proces, skozi katerega ne le izmenjujemo informacije, temveč gradimo razumevanje, zaupanje in bližino. Čeprav se vsakodnevno komunicira skorajda ne zavemo, je kakovost sporočanja in poslušanja ključna za trajnost in kakovost odnosov. Moški in ženske pogosto različno dojemajo svet, izražajo čustva in se odzivajo na situacije, kar vodi do nesporazumov in konfliktov. Razumevanje in prilagajanje komunikacije ter aktivno poslušanje omogoča, da partnerski odnos raste, se poglobi in se ustvarja medsebojna povezanost, ki temelji na zaupanju in spoštovanju.

Komunikacija ni zgolj prenos informacij; vključuje tudi neverbalne kanale – mimiko, govorico telesa, očesni stik, ton glasu, pa tudi prostorsko prilagojenost, urejenost in subtilne signale. Aktivno poslušanje je osnova kakovostnega dialoga: gre za usmerjanje pozornosti, razumevanje in pomnjenje sporočil partnerja, s čimer se ustvarja občutek slišanosti in spoštovanja. Neskladja med verbalnim in neverbalnim sporočanjem lahko vodijo do napačnih interpretacij in s tem do konfliktov, če jih ne prepoznamo pravočasno. Prav zato je že samoumevni proces komunikacije dobro posvetiti nekaj časa in pozornosti, ter s tem tako na dolgi rok prihraniti nekaj svojega časa, energije ter nenazadnje dragocenih odnosov.

KOMUNICIRANJE

Komuniciranje je že tako normalizirana, samoumevna, vsakodnevno repetitivna in nezavedna aktivnost, da jo danes dojemamo kot nekaj čisto običajnega. Pozabljamo, da je ena ključnih dejavnosti, na kateri stoji obstoj tako človeka kot tudi človeštva oz. celotne družbe. Pozabljamo, da s svetom komuniciramo že samo s tem da smo, da obstajamo; da je tudi to da ne pošljemo sporočila, namerno ali nenamerno, sporočilo že samo po sebi – da npr. potrebujemo čas zase, da smo užaljeni, sramežljivi, utrujeni ipd. Saj vsi poznamo pregovor "kdor molči, 10 odgovori" in večina bi se verjetno strinjala da prav zares drži.

Komuniciramo ne le ljudje, temveč tudi ostala živa bitja kot so živali; ne le z besedami (napisanimi, izgovorjenimi) in glasovi, temveč tudi svojim vedenjem ter telesnim izražanjem (Macuh, 2021, str. 183).

Beseda komunikacija oz. komuniciranje izvira iz latinščine, in sicer iz besede *communicare*, katera pomeni sporočiti, sporazumeti se, podeliti, sodelovati in narediti skupno. Pa vendar ne obsega samo miselnih procesov razumevanja, oblikovanja ter sporočanja sporočil, temveč tudi naš notranji dialog znotraj nas samih (Prebil idr., 2009, str. 35).

Povezana je tudi z besedo *communis* – skupnost. Navadno ko govorimo o komunikaciji, referiramo na komunikacijo med osebami, ki poleg govora zaobjema tudi sporočanje preko molka, dotika ter drugih gest in simbolik (Lepičnik Vodopivec in Hmelak, 2021, str. 7).

Komunikacija je posredovanje informacij – mnenj, misli, čustev, občutkov, podatkov, želj, prepričanj, stališč, pogledov, prošelj, zahtev, potreb, pričakovanj, izkušenj, idej, itd. Ljudje kot razumsko bolj razvita bitja, smo za lažje in hitrejšje ter bolj razumljivo, natančno in nenazadnje bolj učinkovito komuniciranje razvili govor, pisavo/e ter jezik/e. Pomeni, da smo poleg telesnih in vedenjskih kanalov sporočanja razvili še jezikovne oz. govorne ter pisne kanale sporočanja. Nekateri so manj, drugi bolj zavedni in vsak izmed njih ima svoje pripadajoče prednosti ter slabosti (prav tam; Macuh, 2021, str. 183–184).

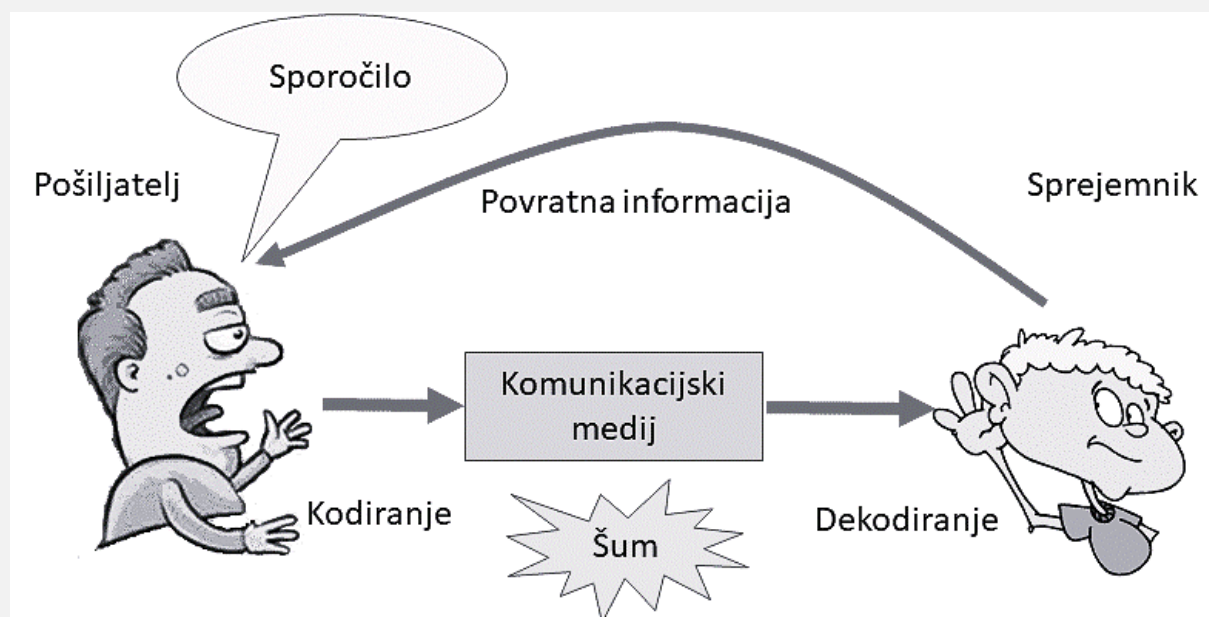
Komuniciranje (med drugim) prilagajamo vrstam komuniciranja

Avtorji glede na različne kriterije ločijo različne vrste komuniciranja:

- glede na (zaznavni) kanal ločimo vizualno, avditivno in kinestetično komuniciranje,
- glede na razdaljo med udeleženci delimo posredno in neposredno komunikacijo,
- glede na število udeležencev ločimo intrapersonalno/osebno, interpersonalno/medosebno ter javno komuniciranje,
- glede na smer poznamo enosmerno, dvosmerno in večsmerno/množično komuniciranje,
- glede na odnos sporočevalca in prejemnika ločimo formalno in neformalno komuniciranje
- ter simetrično in asimetrično komuniciranje,
- glede na prav tako smer lahko ločimo še vertikalno in horizontalno komuniciranje,
- glede na tematiko: odprto ali zaprto komuniciranje,
- glede na obliko/način ločimo verbalno/besedno in neverbalno/nebesedno komuniciranje (Lepičnik Vodopivec in Hmelak, 2021, str. 23–34).

Pri verbalnem in neverbalnem verbalno delimo še na govorno in pisno, pri neverbalnem pa razlikujemo še mimiko, proksemiko, govorico telesa, gestiko ter osebno urejenost (telesno higieno, vonj, naličenost, obleka, nakit, ipd.) (Prebil idr., 2009, str. 38–45). Več od slednjih v nadaljevanju.

Da je komunikacija primerna, učinkovita oz. uspešna je potrebno že zgoraj navedenega potrebno upoštevati in primerno prilagajati tudi posamezne elemente komuniciranja – to so: sporočilo, pošiljatelj s kodiranjem sporočila, že omenjeni kanal oz. medij sporočanja, sprejemnik s dekodiranjem sporočila in povratno informacijo ter potencialni šum v komunikaciji (Macuh, 2021, str. 184–185). Sicer obstaja več modelov komunikacije (Shannon-Weaverjev model, Schrammov model, Glasserjev model, idr.) vendar se večina avtorjev strinja in v svojem delu navaja zgoraj navedene elemente (Lepičnik Vodopivec in Hmelak, 2021, str. 19–20).

Slika 1: Proces komuniciranja
(povz. po Macuh, 2021, str. 184)

Proces komunikacije navadno poteka sledeče: pošiljatelj z namero poslati sporočilo o svojih mislih/čustvih/ ... le-to vkodira sporočilo in ga preko kanala (z uporabo verbalnih in neverbalnih sredstev) pošlje prejemniku, ki nato (preko poslušanja/ ...) prejeta sporočilo dekodira oz. karseda najbolje interpretira, čemu sledi t. i. feedback tj. notranji odziv oz. povratna informacija prejemnika (prav tam, str. 20).

Dobro je biti pozoren tudi na potencialne šume tj. motnje v komunikaciji – tako zavedno kot nezavedne oz. namerne in nenamerne: od namenskega zavajanja do hrupa v okolici, ki povzročijo napačno razumevanje sporočila. Šum se torej lahko pojavi kjerkoli v komunikacijskem procesu:

- 1 Pri prenosu sporočila (hrup, okvara/slaba povezava, nečitljivo sporočilo itd.),
- 2 Pri kodiranju pošiljatelja (uporaba nepoznanjih/tujih/strokovnih/narečnih besed idr.),
- 3 Pri dekodiranju prejemnika (naglušnost, filtriranje glede na pričakovanja, čustva ipd.).

Prav zaradi šumov v komunikaciji, je dobro preverjati naše razumevanje sogovornika. Včasih je za napačno razumevanje ter posledični konflikt lahko kriva že najmanjša neskladnost verbalne in neverbalne komunikacije, napačna interpretacija tona glasu ali že samo pogled v napravo smer ali slab očesni kontakt. Preden se zapletemo v konflikt, lahko svoje razumevanje reflektiramo sogovorniku ter tako situacijo razjasnimo preden le-ta po nepotrebnem eskalira – sliši se preprosto, pa vendar so konflikti prav tako kot komunikacija sama nekako že povsem normaliziran vsakdanji pojav. Prav zato je dobro komunikacijo ter njene posamezne elemente bolje poznati, saj smo lahko tako pri komunikaciji učinkovitejši, s tem pa prihranimo kar nekaj časa, energije ter slabe volje oz. pomembno in znatno doprinesemo k zaupanju ter kvaliteti naših tako medosebnih kot tudi profesionalnih odnosov (Prebil idr., 2009, str. 47–53).

Načini komuniciranja

Delimo 2 glavna načina komuniciranja, in sicer:

- verbalno (besedno), ki ga razdelimo še na:
 - govorno (tudi govorno-slušno) in
 - pisno (tudi bralno-pisno) ter
- neverbalno (nebesedno), ki ga razdelimo še na:
 - fizično,
 - estetsko,
 - znakovno,
 - simbolično ter
 - prostorsko neverbalno komunikacijo.

Nekateri avtorji posebej ločujejo in poudarjajo tudi paraverbalno komunikacijo, ki se nanaša na verbalno komunikacijo s poudarkom na ritmičnosti govora, hitrosti izgovarjanja, barvi in višini glasu ter namenskih pavzah in drugih poudarkih, ki prinašajo sporočilu spremenjen ali dodaten pomen. Parajezik zajema predvsem vzdihljaje, vzklrike, stoke, žvižge, jok, smeh ter že omenjene komponente (Lepičnik Vodopivec, 2021, str. 26–30). Drugi avtorji slednje opisujejo kot del neverbalne komunikacije.

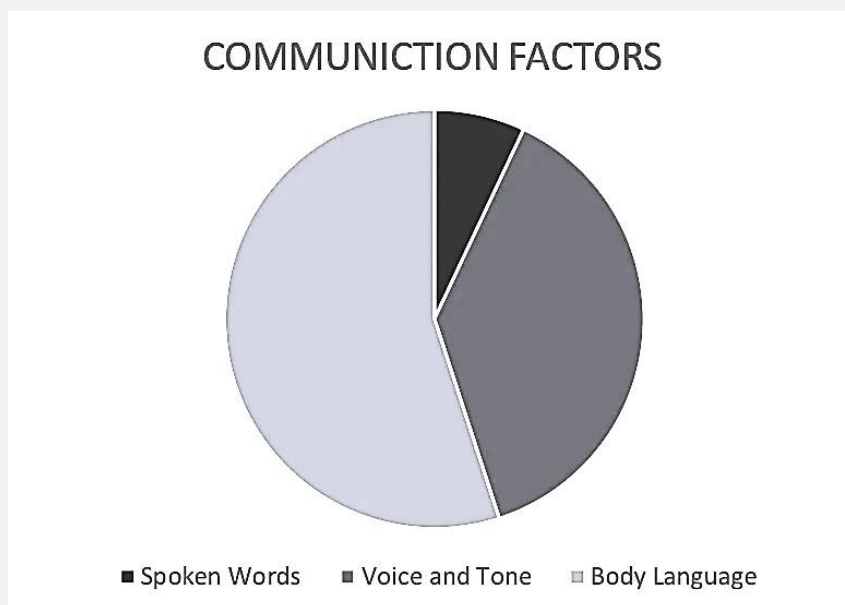
Pod verbalno oz. govorno-slušno komunikacijo spadajo nagovori, formalni pogovori ter neformalne govorice. Prednost le-teh je hitrost oz. takojšnja povratna informacija ter tako možnost takojšnjega razjasnjevanja in odpravljanja potencialnih šumov ali nerazumevanja. Prav tako je prednost v tem da jo navadno z roko v roki spremlja neverbalna komunikacija, kar obogati njeno sporočilnost. Večja slabost govorno-slušnega komuniciranja pa se kaže v kratkotrajnosti sporočila in s tem motnje v prenosu sporočila oz. popačenost le tega pri deljenju sporočila med več osebami. Torej je glavna prednost bralno-pisne komunikacije točnost, jasnost in trajnost informacij pri pisni komunikaciji z več osebami. Njena slabost pa je pomanjkanje sporočilnosti neverbalne komunikacije, zakasnitev povratne informacije in pa večja poraba časa v primerjavi z govorno komunikacijo.

Pod neverbalno spadajo vsa druga sporočila, ki jih sporočamo brez uporabe besed; to so: govorica telesa, osebni predmeti, obleka, prostor oz. proksemika, čas, von, otip ter izražanje čustev. Podrobneje: ko govorimo o govorici telesa, referiramo na telesno držo ter usmerjenost telesa. Mimika zajema premike obraza – ust, obrvi, lic, čela. Očesni stik pomeni usmerjenost pogleda oz. zenic. Način govor (kot že omenjeno pri paraverbalni komunikaciji) se navezuje na hitrost, ritem, jakost govora, na barvo glasu, artikulacijo

(način izgovorjave oz. jasnost govora). Pomembne so tudi gestikulacije (premiki rok, nog, glave in druge kretnje), in nenazadnje naše vedenje v času in prostoru. Tu omembe vredno pomembno vlogo igra tudi proksemika ali bližina med 2 sogovorcema: sogovorca v formalnih odnosih sta navadno oddaljena med 122 in 360 cm. V svoj tako imenovani osebni pas med 46 in 122 cm bližine navadno spuščamo svoje prijatelje, sogovorce in sodelavce na družabnih srečanjih in zabavah. V svoj osebni prostor ali intimni pas približno 15 do 45 cm bližine pa navadno spuščamo le družinske člane, sorodnike, ljubimce oz. partnerje, otroke ter najbolj tesne prijatelje. Sogovorniku oz. odnosu primerno je potrebno prilagajati mesto ter dolžino dotikov, saj lahko tako kot neustrezna proksemika hitro pošljejo napačno sporočilo oz. sogovorca spravijo v nelagodje in odmik oz. prekinitev pogovora (prav tam).

Pomembna neverbalna sporočila že pred začetkom pogovora pošilja tudi naša izbira obleke in osebnih predmetov (nakita, ure, klobuk/kapa, ...), naša urejenost (naličenost, lasje, ...), osebna higiena ter vonj (parfum) (Macuh, 2021, str. 188). Ljudje naj bi svoje mnenje o novem sogovorniku, ki ga še ne poznamo izoblikovali v že kar 30 sekundah prvega srečanja. Zato ne podcenjujmo sporočil, ki jih nezavedno pošljemo, še preden nam sploh uspe odpreti usta.

Velika večina se nas ne zaveda, kako pomembna je neverbalna/nebesedna komunikacija; kaj šele da je celo bolj pomembna in sporočilna od verbalne/besedne. Raziskave so pokazale, da človeški možgani iz besedne komunikacije izčrpajo le 7 % informacije, iz paraverbalne komunikacije (to je tona/intonacije, glasnosti in barve glasu) 38 %, iz neverbalne komunikacije pa kar 55 % prejete informacije. Prav zato nikar ne pozabimo ali podcenimo moči naše obleke, urejenosti, mimike, proksemike ter drugih sestavin neverbalne komunikacije, ki smo jih poudarili v tem poglavju (Lepičnik Vodopivec, 2021, str. 30).

Slika 2: 7-38-55 model faktorjev komunikacije
(people-shift.com/articles/mehrabians-7-38-55-communication-model)

Še več o komunikaciji

Komunikacija je visoko odvisna od konteksta – od situacije, odnosa, od kulture, poklica, ipd.

Ko komuniciramo, se je dobro posebno zavedati razlik med sogovorniki, bodisi so to razlike med starostjo, med spoloma (več o le-teh v nadaljevanju), bodisi razlike med kulturami, religijami, etničnimi skupinami: V nekaterih arabskih in srednjeazijskih kulturah je rahlo riganje po jedi smatrano in razumljeno kot kompliment gostitelju, saj pomeni, da je bila hrana dobra in da se je gost dobro najedel. V večini zahodnih kultur pa je to vedenje neprimerno in nevljudno, kar lahko povzroči nerazumevanje, zadrego in nesporazum, posebno v primeru nepoznavanja drugih kultur oz. Kulture sogovornika. Podoben primer je zabadanje jedilnih palčk v posodo riža – slednje je v japonski kulturi namreč neprimerno in žaljivo, ker jih spominja na budistični pogrebni obred, česar sogovorniki iz večine drugih kultur ne vemo in jih lahko s preprosto gesto nenamerno, nezavedno, nič hudega sluteči užalimo in/ali razžalostimo. V zgornjih primerih

lahko v komunikaciji hitro pride do konfliktov – pomembno je, da v primeru le-teh ostajamo strpni, empatični, odprti za komunikacijo, aktivno poslušamo, odkrijemo šum v komunikaciji ter ga s skupnimi močmi v kolikor je to le mogoče tudi odpravimo.

Nasveti za boljšo komunikacijo

Dobra komunikacija je: iskrena, jasna, točna, razumljiva, nedvoumna. Pomaga tudi, če se osredotočimo na to kaj želimo povedati in za sporočanje bistva le-tega uporabimo tako dejstva kot tudi čustva, sogovorčevu povratno informacijo (tako verbalno kot neverbalno) pa nato pozorno oz. aktivno poslušamo, da smo lahko res prepričani, da nas je pravilno razumel. V slučaju da nas ni, moramo biti pripravljeni sporočilo ponoviti ali ga dodatno obrazložiti in razjasniti; zavedati se moramo namreč, da ima vsak svojo perspektivno na situacije in informacije, drugačne izkušnje, prepričanja, stališča, predvsem pa pričakovanja, skozi katera filtrira informacije – tako naši sogovorniki kot tudi mi sami. Komunikacija je namreč proces, v katerem se vsi neprestano izpopolnjujemo in smo njeni večni učenci (Macuh, 2021, str. 187).

POSLUŠANJE

Čeprav se človek govoriti, brati in pisati začne učiti šele potem, ko se najprej nauči poslušati, je prav poslušanje pogosto premalo poudarjeno oz. spregledano, celo skorajda zanemarjeno. Osnova ali eden glavnih temeljev dobre komunikacije je namreč prav to – dobro oz. tako imenovano aktivno poslušanje. Pravijo: Prav zato imamo dvoje ušes - in le ena usta. Pomembno je, da sogovorniku ne skačemo v besedo in mu karseda vedno pustimo zaključiti misel ter povedati svoje do konca (Krajnc, 2018, str. 25–26).

Poslušanje je definirano kot poslušalčev proces usmerjanja pozornosti, razumevanja ter pomnjenja bistva vsebine sporočevalčevega sporočila. Kljub temu da poslušamo isto sporočilo, lahko različni poslušalci isto sporočilo različno slišimo - ločimo poslušalce, ki se osredotočajo na vsebino, na ljudi, na aktivnosti/cilje ter na čas komunikacije. Prav tako razlikujemo tudi različne načine poslušanja, kot so informacijsko poslušanje (ki se osredotoča na informacije), kritično poslušanje (ki se osredotoča na pravilnost ali resničnost informacij) ter empatično poslušanje (ki se bolj kot na informacije osredotoča na čustva sporočevalca, dajanje občutka slišanosti ter pomoči). Slednje se navadno uporablja v odnosih, medtem ko prva dva prevladujeta v organizacijah, formalnih pogovorih in službenem okolju, pa tudi konfliktih, čeprav bi ravno v le-teh bilo empatično poslušanje velikokrat bolj učinkovito (Prebil idr., 2009, str. 55–60).

Vrste poslušanja

Macuh (2021) v svoji knjigi razlikuje in opisuje naslednje vrste poslušanja:

1. *Zložno poslušanje*, ki se osredotoča na razumevanje in pomnjenje informacij na način, kot je to želel sporočevalec.
2. *Kritično poslušanje*, kjer poslušalec želi točne informacije in jih zato vrednoti, saj nima popolnega zaupanja v informacije govorca ali govorca samega; pozoren je na ton govora ter prisotnost/odsotnost čustev sogovornika, preverja smiselnost in verodostojnost informacij, ter za njimi išče potencialne prikrite namere, interese, zamolčane besede, stališča ipd.
3. *Selektivno ali izbirno poslušanje*, za katerega je značilno, da poslušalec zaradi svojih (lahko povsem zmotnih) pričakovanj/stališč/... iz pogovora sliši oz. izbere le posamezne informacije ali besede, druge pa dopolni iz lastne domišljije – tako nezavedno sliši le nekaj oz. nekaj čisto drugega, kot pa to kar je želel sporočiti sporočevalec; selektivno poslušanje je dokaj normalen stalen pojav, ki ni nujno da nam povzroča preglavice in slabo komunikacijo, v kolikor se ga zavedamo in poslušanje ter komunikacijo temu primerno prilagajamo.
4. *Prilagoditveno poslušanje*, ki je nasprotje selektivnega, saj poslušalec slišano sprejme in vključi v svoje mišljenje in vedenje, brez da bi vedel ali se zavedal, ali gre za njegove lastne ali sogovorčeve misli, prepričanja in ideje.
5. *Egocentrično poslušanje*, pri katerem se zamenjata vlogi govorca in poslušalca, ko poslušalec pozornost preusmeri nase s stavki kot so «Povsem te razumem. Tudi meni se je zgodilo nekaj podobnega, ...», prekine sogovornika in nato sam nadaljuje s svojo zgodbo ali problemov in pozabi na sogovornika.
6. *Aktivno poslušanje*, kjer se poslušalec resnično in iskreno povsem osredotoči na sogovornika, njegove besede, misli in občutke in se v njih oz. Sogovornikovo situacijo lahko tudi sam empatično vživi s ciljem razumevanja sporočila in tega, kar se skriva za njim. To je resnično učinkovito, saj sogovorniku da vedeti,

da ga spoštujemo in nam je za njega mar, kar utrjuje njegovo zaupanje v nas kot zanesljivega sogovornika. To pa pripomore k vzpostavljanju, razvijanju ter utrjevanju pristnega medsebojnega odnosa (Macuh, 2021, str. 189–192).

KONFLIKT V PARTNERSKEM ODNOSU

»Kakovost medosebnih odnosov je velikokrat odvisna od kakovosti komuniciranja,« pravi J. Lepičnik Vodopivec (2021, str. 7).

Konflikti v partnerskem odnosu so naravni, vendar pogosto lahko hitro po nepotrebnem eskalirajo. Nastanejo zaradi različnega načina razmišljanja, čustvovanja in komunikacije med moškimi in ženskami. John Gray opisuje, da moški in ženske prihajajo iz »različnih čustvenih svetov«, kar pomeni, da partner in partnerka v isti zvezi, enako situacijo pogosto doživeta zelo različno (Gray, 2012, str. 14–35). Allan in Barbara Pease pa opozarjata, da večina nesporazumov izhaja iz razlike v govoru telesa in neverbalnih signalih, ki jih partnerja različno interpretirata (Pease in Pease, 2008, str. 18–40). Napačna interpretacija teh razlik pogosto vodi do nesporazumov in posledično do konfliktov.

Zakaj v partnerskem odnosu pride do konfliktov

1. Različne potrebe in pričakovanja

Gray pojasnjuje, da moški v stresu potrebujejo umik in tišino, saj tako predelajo informacije in si povrnejo notranji občutek kontrole. Temu pravi "umik v votlino". Ženske pa v stresu potrebujejo povezovanje, pogovor in deljenje občutkov, da bi se počutile varne. Ko se te potrebe srečajo, a se ne prepoznajo, nastane konflikt: moški se umakne, ženska to razume kot zavrnitev. In obratno, ko se ženska želi pogovoriti in stvari takoj priti do dna, moški to razume kot siljenje v takojšen pogovor na katerega še ni pripravljen saj situacije še ni emocionalno predelal ali o njej racionalno razmislil. Tu nobeden od partnerjev nima 'bolj prav' - pomembno je da se teh razlik vsaj zavedamo in tem primerno prilagodimo svoja pričakovanja do partnerja in od njega ne zahtevamo da na situacijo gleda in se nanjo odzove isto kot mi (Gray, 2012, str. 36–75).

2. Napačna interpretacija neverbalnih signalov

Peaseova poudarjata, da več kot polovica sporočila poteka neverbalno. Ženske so bolj občutljive na ton, mimiko in mikroizraze, moški pa temu posvečajo manj pozornosti, dovoljujejo pa si bolj neposredne signale ali pa se za voljo preprečitve eskalacije konflikta zaprejo vase. Ko ženska govori z namigi, moški pogosto ne dojame subtilnega sporočila. Ko moški postane tih, se ženska počuti ignorirana – tudi užaljena in bolj vsiljiva saj takrat le še bolj potrebuje potrditev in občutek varnosti ter povezanosti s svojim partnerjem (Pease in Pease, 2008, str. 41–72).

3. Razlike v načinu procesiranja informacij

Moški razmišljajo z osredotočanjem na 1 stvar – veliko bolj linearno in ciljno usmerjeno, zato poslušajo z namenom, da bi takoj ponudili rešitev. Gray navaja, da moški pogosto menijo, da pogovor brez konkretnega zaključka ali rešitve nima smisla. Ženske pa smo pozorne na 10 različnih stvari, dražljajev oz. občutkov in emocij hkrati, tako rečeno 'multitaskamo'. Pogovor uporabljamo kot način za urejanje svojih občutkov in misli ter iskanje povezanosti. Ko moški prehitro preide na rešitve, ženska doživi občutek nerazumljenosti, kar sproži dodatno napetost (Gray, 2012, str. 76–90).

4. Različni stresni odzivi

Moški se v stresu umikajo ali tiho procesirajo dogajanje. Ženske pa stres predelujejo s komunikacijo in deljenjem izkušenj (Gray, 2012, str. 59–75). Peaseova dodajata, da se stres odraža tudi v telesni govorici: prekrižane roke, nenadni odmiki, sprememba glasu ali izrazov na obrazu lahko sprožijo obrambno reakcijo partnerja, če jih ta razume kot napad, četudi to ni oz. ni namenoma (Pease in Pease, 2008, str. 73–98).

Glavne razlike v komunikaciji med ženskami in moškimi

1 Moški iščejo rešitve, ženske povezavo

Ko ženska izraža občutke, si želi predvsem poslušanja. Ko moški sliši težavo, pa ponudi rešitev, ker verjame, da tako najbolje pomaga. In obratno, ko moški pove težavo, išče konkretno rešitev nanjo in ne 'mislim, da bi se moral o tem z nekom na dolgo in široko pogovoriti' kot to želi in potrebuje ženska (Gray, 2012, str. 76–90).

2 Različen pomen tišine

Moški tišino razumejo kot potreben prostor za umik in zbranost. Vejo da bodo sami lahko po umiku lažje našli potrebne besede za pogovor. Ženska pa lahko tišino razume kot čustveno distanco ali jezo, ker je zanjo pogovor način približevanja. Nemalokrat se zgodi, da ženske tišino razumemo celo kot kazen oz. kaznovanje, saj tako same odreagiramo in namenoma z molkom ignoriramo npr. prijateljico ki nas je prizadela (Gray, 2012, str. 36–75). Če partnerja tega ne razumeta, nastane nesporazum oz. dinamika miši-in-mačke, ki se hitro stopnjuje.

3 Razlike v neverbalni komunikaciji

Ženske bolje prepoznavajo mikroizraze in subtilne telesne znake. Moški pa pogosto komunicirajo neposredno ali pa se zaprejo v tihi obrambni položaj, ne da bi se zavedali, da njihova telesna govorica sporoča napetost ali odmaknjenost (Pease & Pease, 2008, str. 112–140).

4 Različna potreba po podrobnostih

Ženske uporabljajo več opisnih informacij in širši kontekst, da bi izrazile občutke ali zgradile povezanost. Moški pa želijo osredotočeno bistvo in karseda le in samo ključne podatke. Zato ženska doživi, da moški prehitro zaključi pogovor, moški pa doživi, da ženska govori "čisto predolgo in preveč" (Gray, 2012, str. 90–110).

Kako komunikacijo prilagoditi in se konfliktom izogniti

1 Uporaba jasnih signalov

Ko ženska jasno pove, ali želi poslušanje ali rešitev, moški to bolje razume in ne pade v »popravljalški način«. Prav tako ženska pri partnerju lažje sprejme njegov odmik v 'svojo jamo' v kolikor ve, da to ni njena kazen temveč njegova potreba (Gray, 2012, str. 110–130).

2 Aktivno poslušanje

Aktivno poslušanje, ki vključuje tudi preverjanje razumevanja ter umirjeno govorico telesa, da ustvarja varno okolje za pogovor. Le-to zmanjšuje možnost napačnih interpretacij in prepreči konflikt preden se ta zgodi ali pa zmanjša njegovo stopnjevanje oz. pomaga pri njegovi razrešitvi (Gray, 2012, str. 130–150).

3 Uvajanje časovnih odmikov

Ko eden od partnerjev začuti preplavljenost, lahko dogovorjeni kratek odmor prepreči stopnjevanje napetosti (za še lažji potek, se lahko približno ali točno dogovorita, kako dolg odmor potrebuje – sta to 2 minuti, 5, 10, ura ali dan). Ključno je, da o tem prej obvesti svojega partnerja, da ta ne občuti zavrnitve (»Hej, potrebujem 10 minut, potem pa se vrnem in nadaljujeva ta pogovor.«) in da se partner nato zares tudi vrne k pogovoru. Pomembno je, da se ta partner, ki se odmakne, nato tudi prvi vrne in prvi začne pogovor in ponovno povezovanje (Gray, 2012, str. 150–165).

4 Pozor oz. nadzor nad govorico telesa

Peaseova poudarjata, da lahko umirjena gestika z odprtimi dlanmi, sproščena drža predvsem v ramenih in nežen ton pomagajo preprečiti, da bi partner napačno razumel namen pogovora ali prešel v občutek, da se mora braniti in zagovarjati. Pogovor tako lažje ostane sproščen, miren in odprt (Pease in Pease, 2008, str. 160–201).

Kako konflikte rešiti še hitreje in mirneje

1 Uporaba »jaz sporočil«

Izjave, usmerjene na lastna občutja, namesto obtoževanja, zmanjšajo partnerjev obrambni odziv. Tehniko bi tako namesto »Ti me tako in tako nikoli ne poslušal«, uporabili in se izrazili, »Ko me ne gledaš v oči, ko se pogovarjam s tabo, imam občutek kot da me ne poslušal – počutim se neslišano.« Partner takrat veliko lažje razume in pojasni svoja dejanja in vedenje, brez občutka obtoževanja, umikanja in zapiranja vase ali protinapada, češ »Res? To ni moj namen. Saj te poslušam, je pa res da te med tem ne gledam v oči – meni se to preprosto ne zdi tako pomembno. Ampak če praviš da je pomembno tebi, me naslednjič lahko spomniš in pogledal te bom, da boš tudi ti vedela da te poslušam«. Jaz sporočila odpirajo vrata učenju, radovednosti ter lažjemu, bolj odkritemu pogovoru (Gray, 2012, str. 165–185).

2 Sprejemanje razlik

Gray poudarja, da cilj ni, da partner postane enak kot mi, ampak da razumemo, da in morda celo zakaj in kako drugače doživlja svet. Spomnimo se da morda tudi on/ona v tem trenutku razmišlja isto kot mi – dajmo se za nekaj trenutkov 'preobuti čevlje' in drug na drugega pogledati iz druge perspektive. Dovolimo se razlikovati. Dovolimo si biti takšni kot smo. In se morda ne le kljub, temveč prav zaradi teh razlik, imeti radi

– kako dolgočasno bi namreč bilo, če bi v razmerju bili z še enim samim sabo. Osebo smo vzljubili takšno kot je – zakaj bi jo nato želeli spremeniti (Gray, 2012, str. 185–210).

3 Osredotočenost na ponovno povezanost

Partnerja lahko zmanjšata napetost tako, da se vprašata, kaj potrebujeta za ponovno povezanost, namesto da vztrajata pri dokazovanju kdo ima prav in kdo ne. Že sama sprememba razmišljanja lahko pomembno doprinese k razrešitvi konflikta, sploh pa če nam dejansko skupaj uspe najti odgovor na to vprašanje – kaj ta trenutek pravzaprav zares potrebujeva? Za kateri skupni cilj se lahko boriva, namesto da se boriva drug proti drugem? Spomniva se da sva v isti ekipi, da je konflikt najin nasprotnik, ki pa ga lahko s skupnimi močmi premagava in se tako le še bolj poveževa, se zaneševa drug na drugega in si zaupava ter tako najin odnos zgradiva še močnejši (Gray, 2012, str. 210–230).

4 Bližina

Peaseova pojasnjujeta, da že kratek dotik, nasmeh ali očesni stik lahko preusmeri čustveno dinamiko in ustavi stopnjevanje konflikta (Pease & Pease, 2008, str. 201–230). Morda bi pa konflikte z našim partnerjem veliko prej rešili, če bi se men njimi že samo držali za roke? Bi rešitev res lahko bila tako preprosta?

ZAKLJUČEK

Komunikacija je temelj medosebnih odnosov. Kakovost (predvsem partnerskega vendar nenazadnje vsakega) odnosa je tesno povezana s sposobnostjo aktivnega poslušanja, razumevanja razlik med sogovorcema in prilagajanja sporočil. Konflikti niso nujno negativni; s pravilnim sporočanjem, empatičnim poslušanjem in refleksijo lahko služijo kot orodje za rast in poglobitev odnosa. Razlike med sogovorcema niso ovira, temveč priložnost za razumevanje, učenje in prilagoditev. Stabilen, trden odnos temelji na zaupanju, spoštovanju in zavedanju, da smo vsi v komunikaciji večni učenci, ki se neprestano učimo prilagajanja, razumevanja ter poslušanja. Čeprav mislimo, da znamo poslušati že od malih nog, temu ni vedno ravno tako in bi v resnici lahko svoje veščine poslušanja v veliki večini še dosti izboljšali ter s tem še bolj učinkovito komunicirali, ne le v prijateljskih in partnerskih odnosih, temveč tudi v odnosih na delovnem mestu oz. vseh odnosih (zdravnik-pacient, stranka-ponudnik, ...) nasploh. Spomnite se, kako lepo je biti slišan. Kakšno darilo je. In ker nas ničesar zares ne stane (no, lahko bi rekli časa, a smo ravno dokazali da lahko ravno s poslušanjem prihranimo nepotrebne konflikte in nerazumevanja ter s tem čas v bistvu prihranimo), zakaj ga ne bi danes (poslušanja namreč) podelili nekomu, mogoče že naslednjemu našemu sogovorniku - ter s tem tako poglobili naš odnos kot mu/ji za nameček še polepšali dan?

Literatura in viri

- Gray, J. (2012). Moški so z Marsa, ženske so z Venere. *Klasični priročnik za razumevanje nasprotnega spola*. Ljubljana: Založba Gnostica d. o. o.
- Krajnc, M. (2018). Komunikacija z nezemljani: *Priročnik za vse, ki se v delovnem kolektivu počutijo kot na drugem planetu* (1. izdaja). Slovenska Bistrica: Samozaložba.
- Lepičnik Vodopivec, J. in Hmelak, M. (2021). *Pedagoški vidiki komunikacije v vrtcu*. Koper: Založba Univerze na Primorskem.
- Macuh, B. (2021). *Čustvena inteligenca: Kako lažje nad tegobe sodobnega načina življenja* (1. natis). Maribor: Kulturni center Maribor.
- Pease, A. in Pease, B. (2008). *Velika šola govorice telesa: nebesedno izražanje, kulturni vzorci, sporazumevanja in branje med vrsticami*. Ljubljana: Mladinska Knjiga (Ogledalo).
- Prebil, A., Mohar, P., Drobne, J. (2009). *Komunikacija v zdravstvu*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Dr. Viljem Merhar
Upokojeni raziskovalec

OB IZIDU KNJIGA VIKTOR ŽAKELJ: UREJANJE PRIHODNOSTI – DRUŽBENA ODGOVORNOST IN TRŽNO- PLANSKA (PLANSKO-TRŽNA) EKONOMIJA

Povzetek: Glavna teza besedila je, da čista akademska stroka pogosto spregleda stranpoti globalnega kapitalizma zaradi ideološke korektnosti in vztrajanja pri neoklasični mikroekonomiki. Ta teorija zmotno predpostavlja, da tržni mehanizem samodejno zagotavlja polno zaposlenost, kar pa praksa zanika. Avtor opozarja na: (1) Pristranskost stroke: Akademska ekonomija je v »podzemlje« potisnila teorije, ki izhajajo iz družbenega in razrednega značaja politične ekonomije, vključno z Marxovo kritiko in Keynesovimi spoznanji. (2) Deflacijsko vrzel: V monopolnem kapitalizmu se agregatno varčevanje ne pretvarja v realne investicije ($\$S > I\$$), kar povzroča vrzel, ki jo lahko odpravi le država s poudarjeno ekonomsko vlogo. Finančno oligarhijo: Sodobni čas zaznamuje lastniška centralizacija kapitala (sovražni prevzemi, špekulacije), ki ne vodi v produkcijsko koncentracijo, temveč le v povečevanje dohodkov iz kapitala ($\$R > G\$$) na račun družbene blaginje. (3) Rešitev: Avtor se zavzema za sintezo keynesizma z marksizmom ter uveljavitev mešanih tržno-planskih sistemov, kjer se profitno motivirano podjetniško delovanje dopolnjuje z neprofitno motiviranim javnim načrtovanjem.

Ključne besede: neoliberalizem, deflacijska vrzel ($\$S > I\$$), finančna oligarhija, politična ekonomija, tržno-planska ekonomika, družbena odgovornost.

UVOD

V kolumni »Bo šla ugledna nagrada tokrat v prave roke (Delo, Sobotna priloga, 11. 10. 2025) Miha Jenko, pravilno ugotovi, da »Globalni kapitalizem praktično nikoli ne deluje po tržnih aksiomih iz ekonomskih učbenikov, temveč v praksi ubira mnoge stranpoti, ki jih čista akademska stroka neredko spregleda ali podcenjuje«. Jenkovo ugotovitev po svoje potrjujeta s kolumno (Delo, Sobotna priloga, 18. 10. 2025) Gašper Završnik »Nobelova nagrada za mir kot test ideološke korektnosti« in Franček Drenovec s člankom »Onkraj neoliberalnega razkroja«. (Delo, Sobotna priloga (30. 10. 2025). Spoznanja in ugotovitve vseh treh avtorjev kolumn vsiljujejo vprašanje: Zakaj tudi akademska stroka »ubira stranske poti« s političnimi »ideološkimi korektnostmi« in z »neoliberalistično paradigmo gospodarjenja«?

Zakaj se ohranja in obnavlja liberalistična neoklasična A. Marshallova mikroekonomska podjetniška Ekonomika iz konca 19. stoletja, ki pripisuje A. Smithovi "nevidni roki" – prosto konkurenčnemu tržnemu mehanizmu, lastnost, da tendenčno uresničuje polno zaposlitev kapitalističnega gospodarjenja, ki se v družbenoekonomski praksi ne potrjuje? Zaradi tega se »ubirajo mnoge stranpoti z ideološkimi korektnostmi in z neoliberalistično paradigmo gospodarjenja«, ki jih čista (apologetska op. V. M.) akademska stroka neredko spregleda in podcenjuje". Saj podcenjuje in enači znanstveno pomembne družbene agregate – ponudbo s povpraševanjem, produkcijo s potrošnjo in varčevanje z naložbami.

Gre za J. B. Sayeve zakone trga, ki jih je kot znanstvena avtoriteta 19. stoletja kritiziral že K. Marx, ki se mu je kot znanstvena avtoriteta 20. stoletja pridružil še J. M. Keynes. In to z ugotovitvijo, da ekonomske teorije v katerih je bil vzgojen (Marshallova mikroekonomska Ekonomika), ne dajejo odgovorov na depresijska – krizna gospodarska stanja, ker so bila nekatera teoretična spoznanja klasičnih ekonomistov (A. Smitha, D. Ricarda, J. S. Milla, T. R. Malthusa, J. C. Sismondija ...), skupaj z Marxovo kritiko klasičnih ekonomistov, opuščena – po Keynesu "porinjena v podzemlje".

RAZPRAVA

Z meščansko neoklasično Marshallovo Ekonomiko – s teorijo menjave, trga, cen in stroškov, so bile porinjene v podzemlje vse tiste teorije in teoretična poznanja, ki izhajajo iz družbenega in razrednega značaja politične ekonomije. Zato je bila nadomeščena objektivna delovna teorija vrednosti in presežne vrednosti s subjektivno teorijo vrednosti – s teorijo koristnosti, ki kupo-prodajne tržne odnose med ljudmi nadomešča z odnosi ljudi do dobrin, ki jih proučuje blagoznanstvo; produkcijske odnose med ljudmi, pa z

racionalno uporabo in kombinacijo omejenih proizvodnih tvorcev – s tehniko in stroški proizvodnje, ki jih proučujejo tehnološke in poslovne znanosti.

Polna zaposlitev pa se zgolj s posredovanjem tržnega mehanizma, ki ex post tendenčno uresničuje samo panožna ravnovesja, ne pa hkrati tudi družbenih ravnovesji na ravni polne zaposlitve. Saj se, z uresničevanjem zgodovinske vloge in naloge kapitalizma, da razvija produktivne sile dela z akumulacijo – s centralizacijo in s koncentracijo kapitala:

- a) prosta konkurenca liberalnega kapitalizma, ki maksimira profite s tavitološkimi cenami P , ki so enake mejnim stroškom proizvodnje – cenam proizvodnih faktorjev MC – torej $P = MC$, zakonito spreminja v
- b) omejeno (monopolno) konkurenco, ki maksimira profite pri cenah P , ki so enake mejnim dohodkom MR – torej ($P = MR$)! Seveda v monopolnem kapitalizmu mejni dohodki MR padajo bolj kot naraščajo mejni stroški MC – torej ($MR > MC$).

Profitno maksimiranje obsegov produkcije se zato povezuje s Keynesovo deflacijsko vrzeljo, ki se z monopolizacijo povečuje in se izraža v dejstvu, da se agregat družbenega varčevanja S ne pretvarja v realne družbene naložbe – investicije I – torej ($S > I$). Za odpravljanje deflacijskih vrzeli se mora zato usposobiti država, ki mora poskrbeti za izenačitev družbenega varčevanja z investicijami – torej ($S = I$).

Z zakonitim pretvarjanjem liberalistične proste v monopolistično omejeno konkurenco, so torej družbe prikrajšane za potencialni družbeni produkt, ki bi lahko bil z uporabno-vrednostnimi dohodkovno in neprofitno motiviranimi javnimi produkcijskimi in storitvenimi – družbenimi infrastrukturnimi dejavnostmi, ki so v domeni države, večji od dejanskega!

Pomembno je, da je veliko gospodarsko krizo (1929–1933) – deflacijsko vrzel ($S > I$) začel praktično reševati ameriški predsednik F. D. Roosevelt z New Deal-om. To je z javnimi investicijami in s transfernimi plačili, ki zahtevajo poudarjeno ekonomsko vlogo države v procesih družbenega gospodarjenja in seveda povečanje deleža države v na novo ustvarjeni družbeni vrednosti – v družbenem dohodku.

Prav s temi znanstvenimi spoznanji – s teorijo maksimiranja družbenega dohodka Y in uporabe dohodka za družbeno potrošnjo C in družbeno varčevanje S , ki ga je treba v celoti uporabiti za družbene investicije I – torej $Y = (C + S)$, ($S = I$), da se bo odpravila deflacijska vrzel – ($S > I$), da bo uporabljen celotni družbeni dohodek $Y = (C + I)$. S tem pa povečevala družbena blaginja, je J. M. Keynes teoretično podprl Rooseveltov New Deal.

Če namreč zadnjo Keynesovo enačbo $Y = (C + I)$ delimo z družbenim dohodkom Y dobimo dva kvocienta – nagnjenje k potrošnji C/Y , ki z naraščajočim družbenim dohodkom pada in nagnjenje k investiranju I/Y , ki prav tako pada z naraščanjem dohodka. Z družbenim razvojem, kot spoznavajo vsi ekonomski teoretiki, pada tudi profitna stopnja p – razmerje med profitom P in uporabljenim kapitalom K – torej $p = P/K$. Zaradi vseh teh statistično ugotovljivih padcev, ki destimulirajo profitno motivirane naložbe, se pojavi del družbeno varčevanja S , ki se ne uporabi za realne investicije – pojavi se deflacijska vrzel ($S > I$), ki jo mora država s poudarjeno družbenoekonomsko vlogo odpravljati. In to, kot smo ugotovili, z uporabno-vrednostnimi neprofitno motiviranimi javnimi deli in s socialnimi transferi, ki hkrati povečujejo investicijsko in konzumno družbeno potrošnjo – povečujejo družbeno blaginjo!

Poudariti je treba, da se mora denarno varčevanje S iz dohodka in iz fiksnega kapitala, ki ga je z amortizacijo treba ob dotrajanosti nadomestiti – uporabiti za realne, na pa nerealne kvazi naložbe! Naložbam namenjeno denarno varčevanje je treba uporabiti kot kapital, ne pa kot denarno menjalno sredstvo na špekulativnem sekundarnem trgu kapitala – na borzah ali pa ga skrivati v finančnih oazah.

S kvazi naložbami – uporabo denarja kot menjalno sredstvo, ki navidezno usklajujejo družbeno varčevanje z naložbami ($S = I$), z lastniško centralizacijo kapitala, ki ji ne sledi podjetniška koncentracija – akumulacijo kapitala, se povečujejo le dohodki iz že ustvarjenega lastniškega kapitala, ne povečuje pa se družbena blaginja!

Zaradi tega se, po T. Pikettyju – avtorju Kapitala 21. stoletja, povečujejo dohodki iz kapitala (dividende) R , ki se delno pretvarjajo v rente (fevdalizacija kapitalizma), hitreje kot se povečuje družbena blaginja – napreduje družbeni razvoj G – torej ($R > G$). Keynesova deflacijska vrzel ($S > I$) se zato v sodobnosti s kvazi

investicijami finančnih oligarhij pretvarja v Pikettyjevo razliko med rastjo dohodkov iz kapitala R in blokiranim družbenim razvojem G – torej ($R > G$).

Gre za domače in predvsem tuje »sovražne« prevzeme finančnih oligarhov že ustvarjenega kapitala in naravnega bogastva, ki si z lastninsko centralizacijo – nakupovanjem delnic na sekundarnem trgu kapitala povečujejo dividendne – dohodke iz kapitala, ki jim ne sledi koncentracija družbenega kapitala, ki je v domeni podjetnikov. Z lastniško centralizacijo kapitala – s kontrolnimi paketi delnic, pa finančne oligarhije s holdingi, ki ne proizvajajo, obvladujejo in upravljajo vodilne infrastrukturne produkcijske in storitvene monopolne gospodarske panoge, ki s profitno motiviranim podjetniškim planiranjem – koordiniranjem tehnične delitve dela, tudi proizvajajo. Profitno motivirano podjetniško planiranje, ko se v monopolnih razmerah optimizira obsege proizvodnje s cenami, ki so enake mejnim dohodkom ($P = MR$), se deflacijske vrzeli ne odpravlja! Zaradi tega se profitno motivirano podjetniško planiranje ne sme enačiti z javnim neprofitno motiviranim družbenim planiranjem, ki s poudarjeno ekonomsko vlogo države optimizira obsege družbene produkcije s cenami, ki so enake mejnim stroškom proizvodnje ($P = MC$), ki odpravljajo deflacijske vrzeli – povečujejo družbeno blaginjo!

Seveda se z lastninsko centralizacijo kapitala, ki ji ne sledi koncentracija kapitala, ohranja in povečuje družbenoekonomska in politična moč finančnih oligarhij in njihovih oblastnih oprod. Zato se z lastninsko centralizacijo družbenega bogastva neproduktivnih finančnih oligarhij (desetine prebivalstva), na enem polu, povečuje relativna revščina in beda (večine prebivalstva), na drugem polu, ki bi jo morali s poudarjeno ekonomsko vlogo države blažiti avtonomni nosilci oblasti z redistribucijo dohodkov in premoženja finančnih oligarhij. Gre za Marxov zakon akumulacije kapitala, ki ga je Piketty ilustriral s skupno družbeno neenakostjo dohodkov iz dela (delavskih mezd) in kapitala (profitov, dividend in rent), za ZDA (in EU) za leto 2010 z naslednjimi podatki:

Najbogatejših 10 % populacije dobi v ZDA 50 % (v EU 35 %), od tega dobi 1 % populacije v ZDA 20 % (v EU pa 10 %) novo ustvarjene vrednosti – družbenega dohodka, srednji sloji 40 % populacije dobijo v ZDA 30 % (v EU 40 %) družbenega dohodka, nižji sloji 50 % populacije pa dobijo v ZDA 20 % (v EU pa 25 %) družbenega dohodka!

Ekonomsko vplivne finančne oligarhije seveda Roosevelt-Keynesove redistribucije dohodkov in premoženja, ki se je v družbeni praksi po veliki ekonomski krizi kapitalizma kot družbenoekonomskega sistema potrdila kot uspešna, ne sprejemajo. In to ne glede na to, da so v OZN Roosevelt-Keynesov način odpravljanja deflacijskih vrzeli skupaj z zaobljubo »nikoli več vojne« priporočili svojim članicam. S floskulo, da je »država slab gospodar« so torej finančne oligarhije začele izsiljevati od njih odvisne oblastnike, da naj zmanjšujejo davke, izpadle proračunske dohodke pa nadomestijo z zadolževanjem države. Prakticiranje zadolževanja gospodarsko najrazvitejših držav, ki so jim sledile še gospodarsko manj razvite države – z družbeno nesprejemljivo državno podporo neproduktivnih finančnih oligarhij, je povzročilo dolžniško krizo s stagnacijo gospodarstva in z inflacijo – stagflacijo.

Prav zaostrene stagflacijske dolžniško-krizne razmere so, z akademsko podporo liberalističnih fundamentalistov (M. Friedman, F. A. Hayek, L. Mises) in oblastnikov (R. Reagan, M. H. Thatcher), z reagonomiko in thacherizmom – z liberalizacijo in deregulacijo ter s privatizacijo in denacionalizacijo gospodarstva, v zadnji četrtini dvajsetega stoletja spodbudile in omogočile neoliberalistično protireformacijo keynesijskega državnega kapitalizma, ki je ohranila in obnovila sedanjo neoliberalistično imperialistično paradigmo monopolnega kapitalizma. Ta je bila koncem stoletja potrjena z Washingtonskim konsenzom. S tem pa se je seveda izničil – neupravičeno porinil v »podzemlje« še Roosevelt-Keynesov način uspešnega odpravljanja deflacijskih vrzel. Tega so keynesisti (P.A. Samuelson, J.K. Galbraith, sedaj pa P. Krugman, Th. Piketty, J. Varufakis) z neoklasično sintezo Marshallove mikro in Keynesove makro ekonomike operacionalizirali z uveljavljanjem mešanih plansko-tržnih oziroma tržno-planskih gospodarskih sistemov, ki so po Galbraithu konvergentni. S tem pa potrdili in nakazali, da je treba upoštevati motivacijsko – profitno-neprofitno in gospodarsko sistemsko – tržno-plansko dualnost gospodarjenja z mešanimi tržno-planskimi oziroma plansko-tržnimi gospodarskimi sistemi.

S keynesijsko neoklasično sintezo se je predvsem z družbeno-povpraševale strani – z ekspanzivno monetarno in s proti ciklično fiskalno politiko, usklajevalo družbeno varčevanje z naložbami ($S = I$), ki prezira po Marxu pomembnejšo družbeno ponudbeno stran. Gre za proporce med oddelkoma družbene produkcije – produkcijo produkcijskih sredstev in produkcijo potrošnih sredstev. Družbeno povpraševanje vpliva namreč na gospodarska dogajanja takoj, družbena ponudba in njena struktura, pa vedno potrebuje čas, da se uskladi s strukturo družbenega povpraševanja. Predmet proučevanja politične ekonomije so

namreč vse faze družbenega gospodarskega procesa – produkcija, delitev, menjava in potrošnja s primatom produkcije, pri katerem vztrajajo marksisti.

Ti ekonomisti (R. Hilferding, R. Luksemburg, N. Buharin, V. I. Lenin ...) so, kot smo zgoraj poudarili, začeli proučevati, z uresničevanjem zgodovinske vloge in naloge kapitalizma, da z akumulacijo kapitala razvija produktivne sile dela, monopolistični imperialistični stadij kapitalizma z dominantno vlogo finančnega kapitala – finančnih oligarhij. Gre za ekonomsko problematiko iz druge trojice Marxove napovedi, za proučevane ekonomske vloge države, mednarodne trgovine in svetovnega trga. Teoretična spoznanja teh ekonomistov so bila seveda prav tako potisnjena v »Keynesovo podzemlje«.

S teoretičnimi spoznanji ekonomistov, ki ohranjajo družbeni in razredni značaj politične ekonomije, se čedalje bolj nakazuje sodobna potreba po sintezi keynesizma z marksizmom. Ta bo z reševanjem sodobne krize neoimperialističnega monopolnega kapitalizma kot družbenoekonomskega sistema, omogočila postopno transformacijo monopolnega kapitalizma v družbeno odgovornejšo post kapitalistično eko-socialno oziroma eko-socialistično družbo.

Marx je torej v Uvodu v politično ekonomijo napovedal, da je treba proučevati kategorije kapitalistične blagovne proizvodnje po naslednjem vrstnem redu: mezde, profiti in rente ter državo, zunanjo trgovino in svetovni trg. Vse te kategorije proučevanja se prepletajo z vsemi fazami družbenega produkcijskega procesa – s produkcijo z njenim primatom, delitvijo, menjavo in potrošnjo, ki so dialektično povezane, zato morajo ostati in biti predmet znanstvenega proučevanja. Skratka, politični ekonomiji je treba vrniti njen družbeni in razredni značaj!

Prvo trojico te napovedi – mezde profite in rente je Marx povezoval s proučevanjem zgodovinske vloge in naloge kapitalizma, da z akumulacijo – s koncentracijo in centralizacijo kapitala, razvija produktivne sile dela, ki bodo z zgodovinsko tendenco kapitalistične akumulacije kapitala, prerastle produkcijske odnose, ki so jih omogočile! Teoretična spoznanja tega proučevanja so objavljena v Marxovem najpomembnejšem delu Kapitel I,II,III s podnaslovom Kritika politične ekonomije.

Drugo trojico – državo, zunanjo trgovino in svetovni trg, pa je treba začeti proučevati in analizirati vzporedno z uresničevanjem zgodovinske vloge in naloge kapitalizma, da z akumulacijo kapitala razvija produktivne sile dela, ki se jih je, z monopolizacijo gospodarstva – s krizo kapitalizma kot družbenoekonomskega sistema, začelo zavirati, ker so prerastle kapitalistične produkcijske odnose, ki so jih omogočili!

Kategorije iz druge trojice Marxove napovedi proučevanja – država s poudarjeno družbeno odgovornostjo, zunanja trgovina z neokolonializmom ter svetovni trg s protislovnimi integracijskimi procesi, postajajo torej, z zaostreno krizo kapitalizma kot družbeno ekonomskega sistema, področja proučevanja politične ekonomije kot družbene vede. In to skupaj s primarnimi produkcijskimi dejavniki – z naravnimi bogastvi »matere« bogastva – zemlje in z delovnimi ljudmi »očet« družbenega bogastva, ki po E. Kocbeku »družno kličejo na pomoč«!

Gornje kategorije politekonomskega proučevanja zahtevajo torej razmere sedanjega družbeno protislovnega neoimperialističnega monopolnega kapitalizma, ki poglobljajo krizo kapitalizma kot družbenoekonomskega sistema. Prav s to krizo, ki jo izraža dejstvo, da je kapitalizem izpolnil svojo pozitivno vlogo in nalogo, da s kapitalističnimi produkcijskimi odnosi razvoja produktivne sile dela, pa ekonomsko in politično vplivni lastniki, ki družbeno neodgovorno upravljajo s sodobnim finančnim kapitalom, ne sprejemajo. Zaradi tega se z akademsko podporo liberalističnih fundamentalistov kopičijo inovativne teorije ekonomskih teoretikov, ki izhajajo iz družbenega značaja politične ekonomije, ki se jih še vedno neupravičeno poriva v »Keynesovo podzemlje«!

Pri tem proučevanju kategorij iz druge trojice Marxove napovedi, bo treba aktivirati že po Smithu nakazano motivacijsko – profitno-neprofitno ter gospodarsko sistemsko – tržno-plansko dualnost gospodarjenja. Ta se povezuje s sodobnimi mešanimi podjetniškimi profitno motiviranimi menjalno-vrednostnimi ex post tržnimi ter z uporabno-vrednostnimi ex ante javnimi neprofitno motiviranimi družbeno planskimi koordinacijskimi mehanizmi, ki so, skupaj z družbeno odgovornostjo do primarnih produkcijskih faktorjev, predmet proučevanja in analiziranja V. Žakljeve najnovejše knjige Urejanje prihodnosti – družbena odgovornost in tržno-planska (plansko-tržna) ekonomika. Založba ZRC SAZU. Ljubljana, 2025.

ZAKLJUČEK

Analiza kaže, da je kapitalizem izčrpal svojo zgodovinsko vlogo razvoja produktivnih sil in zdaj s svojimi produkcijskimi odnosi zavira družbeni napredek. Za premagovanje sistemske krize je nujna rehabilitacija politične ekonomije kot družbene vede, ki priznava razredni značaj in vlogo države. Strokovni prehod zahteva transformacijo v eko-socialno družbo, kjer država z redistribucijo in javnimi investicijami odpravlja neenakost ter zagotavlja uskladitev varčevanja z družbeno koristnimi naložbami. Knjiga Viktorja Žaklja "Urejanje prihodnosti" v tem okviru ponuja nujen teoretični in praktični model za dualnost gospodarjenja, ki temelji na družbeni odgovornosti.

Literatura in viri

Drenovec, F. (18. 10. 2025). Onkraj neoliberalnega razkroja. *Delo, Sobotna priloga*.

Jenko, M. (11. 10. 2025). Bo šla ugledna nagrada tokrat v prave roke. *Delo, Sobotna priloga*.

Merhar, V. (2026). Ob izidu knjiga Viktor Žakelj: Urejanje prihodnosti – družbena odgovornost in tržno-planska (plansko-tržna) ekonomika (Založba ZRC SAZU, 2025).

Završnik, G. (18. 10. 2025). Nobelova nagrada za mir kot test ideološke korektnosti. *Delo, Sobotna priloga*.

UPOR PROTI ZAMRZNJENEMU ČASU: ŽIVLJENJE S PARKINSONOVO BOLEZNIJO

Povzetek: Parkinsonova bolezen je ena najpogostejših nevrodegenerativnih bolezni sodobnega časa. Čeprav jo pogosto povezujemo le s tresenjem rok, gre za kompleksen proces, ki poseže v samo bit človekovega gibanja, govora in čustvovanja. Bolnik iz Ljubljane, ki ne želi biti imenovan, se v zadnjih letih sooča s to zahrbtno boleznijo. Iz strokovne literature in njegovih pričevanj bom predstavil to nevrološko bolezen, simptome in diagnostiko. Parkinsonova bolezen ni le medicinska diagnoza; je dolgotrajen proces, ki od bolnika, svojcev in družbe zahteva ogromno mero potrpežljivosti. Za tiste, ki se z njo srečujete prvič (bodisi pri sebi ali bližnjem), je ključno spoznanje: bolnik ni njegova bolezen.

Ključne besede: bolezen, Parkinson, zdravila, družba, svojci, stigma.

UVOD

Parkinsonova bolezen je kronična napredujoča nevrološka bolezen, ki nastane zaradi propadanja dopaminskih nevronov v delu možganov, imenovanem črna substanca (*substantia nigra*). Dopamin je ključni kemični prenašalec, ki možganom omogoča nadzor nad mišicami in koordinacijo. Ko njegova raven pade pod kritično mejo (običajno okoli 80 %), se pojavijo prvi motorični simptomi. Razumevanje te bolezni zahteva več kot le medicinsko definicijo; zahteva empatijo do posameznika, ki se bori z lastnim telesom, ki postaja vse bolj togo in neubogljivo. Spodaj so zbrana ključna dejstva in razmišljanja tistih, ki so bolezen raziskovali ali z njo živeli.

Bolezen običajno prepoznamo po štirih kardinalnih znakih:

- *Tremor (tresavica):* Pojavi se v mirovanju, pogosto kot »štetje denarja«.
- *Rigidnost (povečana mišična napetost):* Bolniki čutijo odpor pri premikanju udov.
- *Bradikinezija (upočasnenost gibov):* Težave pri začenjanju gibov in izguba fine motorike.
- *Posturalna nestabilnost:* Težave z ravnotežjem in pogosti padci v kasnejših fazah.

Poleg motoričnih poznamo tudi nemotorične simptome, kot so motnje spanja, depresija, izguba vonja in prebavne težave. Čeprav je Parkinsonova bolezen v osnovi idiopatska, sodobna znanost vse bolj poudarja pomen genetske nagnjenosti in okoljskih dejavnikov. Raziskave kažejo, da pri nekaterih bolnikih specifične genetske mutacije (npr. gena LRRK2 ali GBA) igrajo ključno vlogo pri razvoju bolezni. Poleg tega se v strokovni javnosti vedno glasneje razpravlja o »hipotezi o črevesju«, ki nakazuje, da se bolezenski procesi lahko začnejo v prebavilih in se prek vagusnega živca razširijo do možganov, kar pojasnjuje pogoste prebavne težave kot zgodnji nemotorični simptom.

2 Kdo je James Parkinson?

James Parkinson (1755–1824) je bil angleški zdravnik, geolog, paleontolog in politični aktivist, ki je najbolj znan po tem, da je prvi sistematično opisal bolezen, ki danes nosi njegovo ime – Parkinsonova bolezen. Parkinson je bil prvi, ki je sistematično opisal šest posameznikov s simptomi bolezni, ki nosi njegovo ime. V delu *Esej o tresoči paralizi* (1817) je poročal o treh svojih pacientih in treh osebah, ki jih je videl na ulici. Bolezen, ki je kasneje dobila njegovo ime, je imenoval *paralysis agitans* ali tresoča paraliza. Razlikoval je med tremorjem v mirovanju in tremorjem pri gibanju. Jean-Martin Charcot je približno 60 let pozneje skoval izraz »Parkinsonova bolezen« (en.wikipedia.org/wiki/James_Parkinson).

Tukaj je nekaj ključnih poudarkov o njegovem življenju in delu:

Leta 1817 je objavil svoje najpomembnejše delo, knjižico z naslovom »Esej o tresoči se trepetavki« (*An Essay on the Shaking Palsy*). V njej je prvič natančno opisal simptome bolezni, ki vključujejo:

- Nenadzorovano tresenje (tremor).
- Sklonjeno držo in težave s hojo.
- Postopno zmanjševanje mišične moči.

Šele približno 60 let kasneje je slaven francoski nevrolog Jean-Martin Charcot predlagal, da se bolezen poimenuje po Parkinsonu.

Zanimivo je, da je bil Parkinson v svojem času skoraj bolj priznan kot paleontolog nego kot zdravnik. Bil je eden od ustanovnih članov Geološkega društva v Londonu. Njegovo obsežno delo *Organic Remains of a Former World* (v treh zvezkih) je veljalo za standard na področju fosilov dolga leta. Po njem je poimenovanih tudi več fosilnih vrst (npr. amonit *Parkinsonia parkinsoni*).

Parkinson je bil znan po svojem močnem čutu za socialno pravičnost. Pod psevdonimom »Old Hubert« je pisal ostre pamflete, v katerih se je zavzemal za:

- Reformo parlamenta.
- Splošno volilno pravico.
- Boljšo oskrbo revnih in bolnih.

Zaradi svojega sodelovanja v radikalnih političnih društvih je bil leta 1794 celo zaslišán pred Tajnim svetom zaradi suma sodelovanja v zaroti za uboj kralja Jurija III. (t. i. »Pop-gun plot«), vendar so obtožbe kasneje opustili.

Svetovni dan Parkinsonove bolezni obeležujemo 11. aprila, na njegov rojstni dan (1755).

PARKINSONOVA BOLEZEN

Predstavljám nekaj pomembnih avtorjev, raziskovalcev in znanih osebnosti, kakor tudi bolnikov s Parkinsonovo boleznijo, ki so prispevali k razumevanju ali destigmatizaciji bolezni.

J. Parkinson (1817) opisuje bolezen kot nehoteno tresoče gibanje z zmanjšano mišično močjo. Charcot (1877) je bil oče moderne nevrologije in je že v 19. stoletju poudarjal, da Parkinsonova bolezen (ki jo je on poimenoval po Jamesu Parkinsonu) ne vpliva na razum. Njegovo razmišljanje je bilo ključno za destigmatizacijo: »Videti bolnika s Parkinsonovo boleznijo, ki negibno strmi predse z obrazom, ki spominja na masko, je lahko zavajajoče. Opazovalec bi mislil, da je duh ugasnil, a pod to negibnostjo utripa bister in trpeč um.« Menil je tudi, da bolezen ne vpliva na intelekt, ampak le na motorično masko obraza. Carlsson (2001) je o zdravlilu dopamin menil, da ni le predhodnik noraadrenalina, ampak ključen za nadzor gibanja. Sacks (1973), nevrolog in pisatelj, je v *Awakenings* razmišljal o bolezni kot o »zamrznjenem času«. Njegov pristop je bil globoko humanističen. Zanj Parkinsonizem ni le motnja motorike, temveč je motnja bivanja v času. Bolnik ne postane le počasen, on vstopi v drug svet, kjer je sekunda dolga kot minuta. Ko jim povrnemo dopamin, jih ne le 'popravimo', temveč jih dobesedno zbudimo iz nevrološkega spanja. Po njegovem gibu namreč postanejo neskončno počasni ali ustavljeni. Fox (2002), znani filmski igralec, ki je eden izmed bolnikov s Parkinsonovo boleznijo, je dodal v zvezi s to boleznijo iz lastnih izkušenj, da je njegova sreča sorazmerna z njegovo sprejemljivostjo in obratno sorazmerna z njegovimi pričakovanji. Skozi svojo fundacijo in knjige je spremenil način, kako svet vidi to bolezen. Njegovo razmišljanje temelji na sprejemanju, da ga ljudje me sprašujejo, če je ozdravljen. Odgovarja jim, da je zdrav, čeprav ima Parkinsonovo bolezen. Zdravje ni odsotnost bolezni, temveč sposobnost, da človek živi polno kljub omejitvam. Njegova 'tresavica' je zanj le opomnik, da je živ in da se mora boriti za vsak gib.

Naš strokovnjak Pirtošek (2012) pa meni, da je Parkinsonova bolezen bolezen celotnega človeka, ne le njegovih možganov. Pri Parkinsonovi bolezni ne zdravimo le receptorjev v možganih, ampak človeka, ki je izgubil svojo spontanost. Vsak bolnik je svoja zgodba; pri enem bo prevladovala tesnoba, pri drugem togost. Zdravnik mora biti detektiv, ki išče ravnotežje med kemijo in kakovostjo bivanja.

Flisar (2015) je dolgoletni sodelavec društva Trepetlika in razmišlja, da bolnik, ki ostane sam med štirimi stenami, hitreje propada. Skupnost, kjer se ljudje s podobnimi težavami srečujejo, se smejejo in telovadijo, je enako pomembna kot najnovejša tableta. Zapisal je, da sta zgodnja diagnoza in multidisciplinarni pristop k Parkinsonovi bolezni ključna za kakovost življenja. M. Trošt (2018) pa meni, da so slikovne predstave odprle okno v žive možgane bolnika s to boleznijo. Sociologinja M. Gaber Antič pa meni, da depresija pri Parkinsonovi bolezni ni le odziv na diagnozo, ampak del patologije. Ugotavlja, da pri tej bolezni ni najhuje ni tresenje, temveč izguba barv v življenju. Depresija in apatija sta pogosto težji bremeni kot togost telesa. Če ne zdravimo duše, nismo naredili ničesar za telo.

Lees (2017) ugotavlja, da nam opazovanje bolnikov je pove več kot kateri koli laboratorijski izvid. Isaacs (2007) je prehodil celotno britansko obalo s Parkinsonovo boleznijo in pisal o premagovanju strahu. Meni, da ga bolezen želi ustaviti. Želi, da obsedi v naslanjaču. Zato je njegovo razmišljanje preprosto: »Dokler se premikam, zmagujem. Vsak korak, ki ga naredim s težavo, je upor proti bolezni, ki mi želi vzeti svobodo.« Miyasaki (2013) pa dodaja, da paliativna oskrba pri Parkinsonovi bolezni ni le za konec življenja, ampak za boljše življenje od diagnoze dalje. Razmišlja o etiki oskrbe v pozni fazi in pravi, da uspeh pri Parkinsonovi bolezni ni le podaljševanje življenja, ampak ohranjanje dostojanstva. Vprašati se je potrebno, kaj bolnik še vedno ljubi in mu to omogočiti, ne glede na to, kako močno se tresejo njegove roke. Bloem (2020) pa ugotavlja, da mora bolnik postati partner v zdravljenju, ne le pasivni prejemnik terapije. Razmišlja o revoluciji v odnosu zdravnik-bolnik in meni, da je bilo dovolj časa, ko so bili bolniki le pasivni opazovalci svojega propadanja. Danes je bolnik tisti, ki najbolje pozna svojo bolezen. Naša naloga je, da mu damo orodja – od prehrane do vadbe – da postane 'direktor' svojega zdravja.

BOLNIK S PARKINSONOVO BOLEZNIJO

Predstavljam Parkinsonovo bolezen, za katero se neimenovani gospod z d r a v i že vrsto let. Na pregled je šel zaradi izrazitejših težav z mravljinčenjem in odrevenelostjo v spodnjih udih ter ostrih bolečin v mišicah. Ob teh težavah je bilo ugotovljeno pomanjkanje elektrolitov in je tudi shujšal. Po terapiji z elektroliti je stanje sedaj bistveno boljše. Doživlja tudi notranje čustvene spremembe, se v zadnjem času tudi pogosto zjoka. Sicer je še vedno dokaj ustvarjalen, piše in fotografira. Se še sam uredi, čeprav občasno težje, ko zdravila slabše delujejo. Nekaj težav je z zadrževanjem vode, tako da mu občasno uide. Več težav je s prebavo. Je zaprt in občasno vzame Dulcolax dražeje. Ugotavlja, da je nekaj težav s spominom, predvsem s priklicem besed; tudi pri požiranju se kdaj javi občutek »trdega« grla in čeljusti. Če je utrujen, težje izgovori besede, tudi pojeclja. Nekoliko je spremenil medikamentno terapijo tako, da je zvišal odmere levodope za pol tablete. Sicer v terapiji sedaj jemlje Euthyrox 50 mcg zj., Concor Cor 2.5 mg 2 tbl, Nakom Mite 4 x 3 tbl (ob 06.30, 10.30, 14.30 in 18.30 uri) in Ongentys 50 mg ob 21.00 uri. Redno jemlje elektrolite. Občasno po potrebi vzame še Naklofen Duo in Lekadol, vitamin D in multivitamine. Pove, da se je odločil za sprejem v Dom starejših občanov.

Pri pregledu sodeluje. Je kognitivno urejen, občasno ga »premagajo« čustva. Govorica je danes dobro razumljiva. Prisotna je blažja hipomimija, glabelarni refleks se ne izčrpa, jezik pokaže naravnost. Tonus vratnih mišic je nekoliko povišan v ekstenzorjih. Občasno se javi blag tremor leve in desne roke (ob vznemirjenju), sicer je tonus plastično zvišan levo, prisotna hipo in bradikineza, ki je izrazitejša levo. Vstane samostojno. Drža je blago sključena, hodi z razmeroma dolgimi koraki, hojo slabše spremlja z levico. Pri hoji si sicer pomaga s sprehajalnimi palicami.

Po podatkih bolnika je le-ta jemal na dan 26. 2. 2026 naslednja zdravila v naslednjih odmerkih in ob določenem času:

Ob 5. uri zjutraj vzame tableto za ščitnico Euthyrox 50, nato pa:

6:00 Concor COR 2 tab 2,5 mg

6:00 NAKOM MITE 3 tab 100/25 mg

10:00 NAKOM MITE 3 tab 100/25 mg

14:00 NAKOM MITE 3 tab 100/25 mg
18:00 NAKOM MITE 3 tab 100/25 mg
22:00 NAKOM MITE 3 tab 100/25 mg
23:00 Ongentys 50 mg 1 tableta

Jemlje tudi elektrolite – ORS ALTS, ki je najbolj učinkovit in to 3 x na dan v kombinaciji z ORS šumečimi in tabletami FLUID BALANS, ki pa sta manj učinkovita in to takrat, ko ima v telesu dovolj elektrolitov bolečine in mravljinca po nogah skoraj popolnoma zginejo, odreveneli nogi pa oživijo. Poleg tega postane bolj bister, pomnjljiv, telo in telesni gibi postanejo lahkotni.

Pred dnevi je pričel uporabljati ELEKTROLIT od ONENERY sport nutrition Electrolytes, ki se ga v naših lekarnah ne dobi. Ta pripravek je najbolj učinkovit. Vzamem ga 2 do 3 x na dan odvisno od napora. Pri umskem (duševnem) naporu potrebuje več elektrolitov kot pri fizičnem.

Elektroliti, ki jih dobi na recept, niso tako učinkoviti. Jemati jih je potrebno 3 do 4 x na dan. Pri zajtrku ob 8. uri zjutraj vzame še Naklofen duo po potrebi v kombinaciji z Lekadolom, multivitamin Supradin ali Daily Vits, D vitamin.

Bolnik s Parkinsonovo boleznijo mora zaužiti veliko zdravil, da lahko funkcionira skozi dan. Še vedno je namreč aktiven na področju novinarstva in fotografije, seveda, kolikor mu to dopušča zdravje.

RAZMIŠLJANJA NEKATERIH BOLNIC IN BOLNIKOV

V nadaljevanju predstavljam primere Parkinsonovih bolnikov in v nadaljevanju tudi nekaj primerov bolnic s Parkinsonovo boleznijo.

Moški, star približno 62 let, ki ga je Parkinson podrobno spremljal.

- Parkinson je opazil, da se je tresenje začelo v levi roki in nogi. Po nekaj letih se je hoja spremenila – bolnik je hodil s sklonjenim trupom, koraki pa so postali hitri in kratki (festinacija).
- Ključni citat: »Njegovi koraki so postali negotovi in neizbežno se je zdelo, da bo padel naprej, zato je moral pospešiti korak, da bi ohranil ravnotežje.«

Moški, star 62 let, ki je imel simptome že osem do deset let.

- Pri tem bolniku je Parkinson opisal, kako bolezen vpliva na vsakdanje življenje. Bolnik ni mogel več samostojno jesti, saj je bilo tresenje rok premočno. Opazil je tudi težave z govorom in požiranjem.
- Ključni citat: »Roka se mu je tako močno tresla, da ni mogel prinesiti kozarca do ust, ne da bi polil vsebino, razen če mu je nekdo pomagal.«

Moški ni bil Parkinsonov pacient, ampak ga je zdravnik zgolj opazoval na ulici.

- Parkinson je opisal človeka v pozni fazi bolezni. Bolnik je bil tako nagnjen naprej, da se je zdelo, kot da teče, da ne bi padel na obraz. Njegov obraz je bil negiben, skoraj brezizrazen (hipomimija).
- Ključni citat: »Trup je bil močno upognjen naprej, korak pa tako hiter, da je bil skoraj prisiljen v tek, pri čemer so se mu roke nenehno tresle ob telesu.«

Zanimivi so tudi zapisi o bolnicah s Parkinsonovo boleznijo. Ellie je mlada ženska, ki je diagnozo prejela pri 36 letih. Njen zapis se osredotoča na to, kako se bolezen kaže pri materi majhnih otrok.

- Opisala je nenavaden občutek v nogi, ki ga je sprva pripisovala športni poškodbi. Kasneje je opazila, da se ji leva roka med hojo ne premika več naravno ob telesu (izguba so-gibanja rok).
- Osebna izkušnja: Njen najbolj pretresljiv zapis govori o mikrografiji – ko je poskušala napisati rojstnodnevno voščilnico, se je njena pisava do konca stavka skrčila na skoraj nečitljivo velikost. Opisuje tudi »zamrznitev« (freezing), ko sredi kuhinje preprosto ni mogla premakniti nog, da bi stopila naprej.

Joy je postala svetovno znana bolnica, ki je bolezen najprej zaznala pri svojem možu prek vonja, nato pa so diagnozo postavili tudi njej. Njen primer je ključen za razumevanje nemotoričnih simptomov.

- Joy je opisala močan, mošusni vonj, ki se pojavi na koži bolnikov še preden se pojavi tresenje. Pri sebi je opisala ekstremno izgubo voha (anosmija) in hude težave s spanjem (REM motnja spanja), kjer je med sanjanjem fizično udarjala v prazno.

- Podatki: Njen zapis je znanstvenikom pomagal ugotoviti, da se sebum (lojnica) na koži bolnikov spremeni, kar je danes osnova za razvoj novih diagnostičnih testov.

Sharae je temnopolta bolnica, ki je diagnozo prejela v svojih 30-ih letih. Njen zapis je pomemben, ker osvetljuje, kako bolezen vpliva na fizično zahtevno delo.

- Opisala je, kako je začela izgubljati moč v desni nogi, kar je bilo kritično za pritiskanje na pedala v tovornjaku. Opisuje tudi specifičen simptom »maskirnega obraza« (hipomimija) – ljudje so mislili, da je jezna ali žalostna, ker se njene obrazne mišice niso več odzivale na njena čustva.
- Osebni podatki: Izpostavila je, da so zdravniki njene simptome (bolečine v hrbtu in togost) več let napačno pripisovali napornemu delu in stresu, kar je pogosta težava pri bolnicah.

Zapisi bolnic so ključno prispevali k razumevanju simptomov, ki niso povezani s tresenjem. Primer Joy celo odprl popolnoma novo področje diagnostike prek vonja, medtem ko so druge izpostavile pomen izgube voha, motenj spanja in sprememb v pisavi. Novejši primeri kažejo, da se ženske soočajo s specifičnimi izzivi, kot so hormonski vplivi na delovanje zdravil, zgodnejši pojav distonije (krčev) in pogostejša diagnoza v mlajših letih (YOPD).

Vsi zapisi, od Parkinsonovih opazovanj na londonskih ulicah do sodobnih izpovedi, potrjujejo, da je bolezen izjemno individualna. Pri moških je pogostejše v ospredju motorični propad, pri ženskah pa senzorične in hormonske spremembe, ki vplivajo na potek bolezni.

ZAKLJUČEK

Čeprav so gibi morda počasni, obrazna maska pa ne kaže čustev, sta osebnost in intelekt pogosto povsem nedotaknjena. Največja napaka, ki jo okolica lahko naredi, je, da bolnika zaradi njegove počasnosti ignorira ali ga obravnava kot manj sposobnega.

Bolezen nas uči, da je gibanje dar, ki ga jemljemo za samoumevnega, dokler ne postane izziv. Znanost napreduje hitreje kot kdaj koli prej – od novih zdravil do globoke možganske stimulacije – a najmočnejše zdravilo ostaja razumevanje. Bodite tisti, ki bolniku namenijo čas, ne da bi ga priganjali. V svetu, ki drvi, nas Parkinsonova bolezen prisili, da se ustavimo in prisluhnemo tišini med koraki.

Danes Parkinsonova bolezen ne predstavlja več le neizbežnega propadanja, temveč kronično stanje, ki ga je mogoče z aktivnim sodelovanjem bolnika in stroke uspešno obvladovati. Kot ugotavlja Bloem, bolnik ne sme biti le opazovalec, temveč »direktor« svojega zdravja, ki z vadbo in prehrano soustvarja svojo prihodnost. V tem procesu ostaja človeška toplina, ki jo poudarjajo avtorji kot sta Sacks in Pirtošek, najpomembnejši gradnik kakovostnega bivanja.

Literatura in viri

- Antić Gaber, M. (2010). *Psihiatrični vidiki nevroloških bolezni*. Ljubljana, Psihiatrična klinika, str. 67.
- Bloem, B. (2020). *Ending Parkinson's Disease*. New York, PublicAffairs, str. 156.
- Carlsson, A. (2001). *Nobel Lectures: Physiology or Medicine 1996–2000*. Singapur, World Scientific Publishing, str. 450.
- Charcot, J.-M. (1877). *Lectures on the Diseases of the Nervous System*. London, New Sydenham Society, str. 129.
- Flisar, D. (2015). *Sodobna nevrologija*. Ljubljana, Društvo Trepetlika, str. 12–14.
- Fox, M. J. (2002). *Lucky Man: A Memoir*. New York, Hyperion, str. 221.
- Isaacs, T. (2007). *Shake Well Before Use*. London, New Generation Publishing, str. 110.
- Lees, A. (2017). *Mentally Murdering Parkinson's*. London, Notting Hill Editions, str. 32.
- Mardsen, D. (1982). *The mysterious motor function of the basal ganglia*. London, Neurology, str. 514–539.
- Miyasaki, J. J. (2013). *Palliative care for Parkinson's disease*. New York, Neurology Journal, str. 102.
- Parkinson, J. (1817). *An Essay on the Shaking Palsy*. London, Sherwood, Neely, and Jones, str. 1–5.
- Parkinsonova bolezen*. Pridobljeno s spletne strani en.wikipedia.org/wiki/James_Parkinson.
- Pirtošek, Z. (2012). *Nevrodegenerativne bolezni*. Ljubljana, Medicinska fakulteta, str. 88.
- Sacks, O. (1973). *Awakenings*. London, Duckworth, str. 24–26.
- Trošt, M. (2018). *Diagnostika v nevrologiji*. Ljubljana, UKC Ljubljana, str. 45.

Emilio Murtić
emilio.murtic@gmail.com

prof. ddr. Patricija Jankovič
patricija.jankovic@guest.arnes.si

ORGANIZACIJSKA STRUKTURA IN MEDSEBOJNO POVEZOVANJE FIZIČNIH IN PRAVNIH OSEB V SISTEMU IZVAJANJA JAVNE SLUŽBE V LOKALNI SKUPNOSTI

Povzetek: V demokratični lokalni skupnosti so fizične in pravne osebe ključni dejavniki izvajanja javne službe zbiranja in ravnanja s komunalnimi odpadki, zato lahko določimo njihovo vlogo pri oblikovanju strategije za doseganje ciljev. Primarno tej ugotovitvi smo raziskavo usmerili v sistematičen pregled obstoječih objav, znanstvene in strokovne literature in konkretnih primerih dobre prakse v Sloveniji in širše. Zaznali smo več dejavnikov, ki vplivajo na obseg in ravnanje s komunalnimi odpadki, zato smo jih razvrstili po obsegu in količinah ter jih deležniško povezali v porabnike storitev izvajalca javne službe, ki izvajajo zbiranje in ravnanje s komunalnimi odpadki. Strateško smo preverjali pravno podlago in zahteve Republike Slovenije ter Evropske unije ter temu primerno določili smer razvoja ravnanja s komunalnimi odpadki, ki ga uvrščamo v trajnostni razvoj. Pregled je ponudil prepoznavanje ključnih dejavnikov v okolju in prostoru, kar nam je omogočilo predhodno planiranje aktivnosti za optimalno izvedbo in uresničevanje ciljev predpisanih s strani zakonodajalca v časovnem trajnostnem obdobju. V članku lahko prepoznamo izvajalca komunalnih storitev oziroma izvajalce javne službe zbiranja komunalnih odpadkov ter dobimo odziv kako se okolje prilagaja delovanju in spremembam. Zanimivi so sociološki pogledi na okolje glede urejanja raziskovalnega področja, poleg so še zanimivi tudi odzivi prizadevnih krajanov, ki so v vlogi odjemalca storitev in plačnika za opravljene storitve. V raziskavi smo naleteli tudi na omejitve, ki so se kazale predvsem v manjkajoči strokovni, še bolj v znanstveni literaturi, iz katerih bi prepoznali kataster komunalnih organizacij in krajih za obdelavo komunalnih odpadkov, kar bi v prihodnosti morale lokalne skupnosti in država skupaj urediti.

Ključne besede: dejavniki, organizacije, storitve, subjekti, vzroki.

UVODNO RAZMIŠLJANJE

Organizacija in medsebojno sodelovanje fizičnih in pravnih oseb v prostoru urejanja javne gospodarske službe v zbiranju komunalnih odpadkov predstavlja trajnostno ravnanje, kjer se fizične in pravne osebe najdejo v zahtevi pravne ureditve Evropske unije, ki predpisuje konkretne naloge in pogoje. Slovenija je kot članica Evropske unije uredila pravno podlago (zakoni in podzakonski akti), s katero je opredelila pravne osebe (lokalne skupnosti), ki so dolžne skrbeti za javne službe, ki se ukvarjajo s pobiranjem in ravnanjem s komunalnimi odpadki. Slovenija je sledila zahtevam zelene Evrope in tudi področje ravnanja s komunalnimi odpadki uvrstila v trajnostni razvoj, kjer se meri sociološka kultura državljanov in obenem splošna razgledanost družbe. V naravi je ravnanje s komunalnimi odpadki razumljeno skozi vsakodnevno pobiranje, kjer se fizične in pravne osebe, v krogu mrežnega sodelovanja, trudijo organizirati logistične storitve pobiranja, transporta in ravnanja z zbranimi komunalnimi odpadki od mesta nastanka, do mesta reciklaže ali razgradnje. Gre za vrsto različnih aktivnosti, v katerih je mogoče prepoznati mnoge oblike medsebojnega komuniciranja med službami komunale, lokalne skupnosti in občanov, ki so raziskovalnem področju opredeljeni kot dejanski kupci teh storitev. Gre za skupno etiko o varovanju okolja in prostora v katerem živimo, delamo in ustvarjamo.

V okviru delovanja komunalnih organizacij delujejo izvajalci, ki jih organizira lokalna skupnost ali druge organizacije lokalne skupnosti. V tej organiziranosti prepoznamo gospodarske javne službe, ki v skladu s politiko lokalne skupnosti in države zagotavljajo materialne javne dobrine. Te javne dobrine prepoznamo kot proizvode ali storitve, katerih trajno in nemoteno proizvodnjo v javnem interesu zagotavlja Republika Slovenija, oziroma občina ali druga lokalna skupnost, s ciljem zadovoljevanja javnih potreb, kadar in kolikor jih dejansko ni mogoče zagotavljati na trgu. Pogosto smo pri definiranju zbiranja komunalnih odpadkov usmerjeni v raziskavo delovanja gospodarskih družb in pojasnimo, da gre za določeno gospodarsko dejavnost, ki je nujna in obvezna. Pri tem pogosto pozabimo, da ne gre za dejavnost, ki naj bi se le stihijsko izvajala, kajti zbiranje komunalnih odpadkov predstavlja življenjsko nujo, ki ima predpisane cilje s strani

lokalne skupnosti, države in Evropske unije. Področje moramo razumeti tudi tako, da povemo, da niso vezani čisto na obliko organizacije dela ali na deležnike procesov, pri vsem gre za skupno skrb in za ohranjanje čistega okolja in zdravega prostora, ki je ustavna kategorija in jo moramo vsi spoštovati.

Ne glede na obliko organiziranosti izvajalca javne službe zbiranja komunalnih odpadkov, se ta nahaja v okolju, kjer se srečuje s svojimi deležniki (mislimo na uporabnike). Gre za usklajeno delovanje ljudi (ustvarjalcev odpadnih surovin oziroma kupce storitev javne komunale), komunalnih organizacij, lokalne skupnosti in države, ki v skladu z ustavno kategorijo pravic in temeljnih svoboščin, organizirajo pobiranje, transport in ravnanje z odpadnimi materiali. Znotraj tega delovanja je vključeno več fizičnih ali pravnih oseb, ki v istem interesu izvajajo razbremenilno logistiko, v resnici zagotavljajo varno, zdravo in čisto bivalno okolje. V okviru tega delovanja se vključujejo gospodarske in negospodarske družbe, javne službe, lokalna skupnost in država, ki v svojem delovanju gradijo javne mreže, ki se časovno, prostorsko in materialno izvajajo, spreminjajo in iščejo nove rešitve.

Pri pregledu literature v bazah v Sloveniji (slovenski avtorji) in v mednarodnem prostoru (tuji avtorji) ugotavljamo, da ni izvedene podobne raziskave, zato smo se poskusno odločili za proučevanje in zapis novih izvedbenih možnosti. Poiskali smo ustrezno literaturo in v raziskavi uporabili snov, za katero smo ocenili, da podpira našo postavljeno tezo raziskave. Našli smo tudi nekaj člankov, ki predstavljajo skozi lastna raziskovalna vprašanja in opisujejo deležnike in njihove značilnosti, nismo pa našli člankov, kjer bi bila omenjena analiza deležnikov izvajalca javne gospodarske službe zbiranja odpadkov.

TEORETIČNA PODLAGA PODROČJA RAZISKAVE

Velja dejstvo, da v Sloveniji in v njenih urbanih ter ruralnih območjih živijo, bivajo, delajo in ustvarjajo ljudje (državljeni Republike Slovenije in tujci), ki pri svojem bivanju, gibanju, športu, zabavi, delu ipd. ustvarjajo določene količine odpadnih snovi, za katere je potrebno poskrbeti. Gre za snovi, ki jih imenujemo komunalni odpadki, za katere je izvajati razbremenilno logistiko oziroma, je treba izvajati obliko dela, ki so po Zakon o lokalni samoupravi (ZLS), Uradni list RS, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12 – ZUJF, 11/14 – popr., 14/15 – ZUUJFO, 11/18 – ZSPDSLS-1, 30/18, 61/20 – ZIUZEOP-A, 80/20 – ZIUOOPE, 62/24 – odl. US, 102/24 – ZLV-K in 83/25 – ZOUL, uvrščena v javna dela, ki ga zagotavljajo občine, ki so osrednja oblika lokalne skupnosti.

Urejeno okolje, urejen prostor, urejeno naselje, mesto ali vas (urbano ali ruralno območje) zagotavlja ustrezno bivanje, če so v njem urejene oblike izvajanja obvezne javne gospodarske službe. Gre za prepoznavanje osnovnih pogojev za bivanje v demokratični družbi, kakšnega smo vajeni v Republiki Sloveniji in širše v Evropi. Gre tudi za dejstvo, da z gospodarskimi javnimi službami zagotavljajo materialne javne dobrine (javne so zato, ker so omogočene vsem pod enakimi pogoji), kot proizvodi in storitve, katerih trajno in nemoteno proizvodnjo v javnem interesu zagotavlja Republika Slovenija oziroma občina ali druga lokalna skupnost, in sicer zaradi zadovoljevanja javnih potreb, kadar in kolikor jih ni mogoče zagotavljati na trgu (Zakon o gospodarskih javnih službah, Uradni list RS št. 32/93, 30/98, 1. člen). Po zakonu so organizatorji javnih služb država, mestne občine, občine in tudi druge oblike lokalne samouprave (skupnosti občin), v sled česar gospodarske javne službe ločujemo na republiške in lokalne, te pa so lahko obvezne ali fakultativne (Ivanjko, 2003).

Bivalni prostor (urbani ali ruralni) je varovana kategorija, ki jo opredeljujemo v Ustavi Republike Slovenije (URS), Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a, 92/21 – UZ62a in 98/25 – UZ74a, kjer v 15. členu navaja, da so človekove pravice in temeljne svoboščine uresničene neposredno na podlagi ustave. V sklopu tega je zagotavljanje storitev zbiranja in odvoza komunalnih odpadkov osnova bivalnega prostora, brez česar je nemogoče govoriti o demokratično urejeni družbi. Torej je učinkovita služba za pobiranje, transport in ravnanje z odpadki ključnega pomena za dobrobit občanov in ohranjanje okolja (Di Foggia & Becarello, 2023, str. 2).

Človeška družba je naravnana v razvoj, kar pomeni razvoj industrije, razvoj obrti, rast števila prebivalstva in na splošno razvoj družbe. Zaradi gospodarske rasti se večja poraba življenju potrebnih dobrin, kar predstavlja proizvodnjo večjih količin odpadnih snovi ali odpadkov. Pogosto se v tem kontekstu ozremo na razvoj in rast bruto domačega produkta, ki posledično poda ustrezne izkaze o kakovosti življenja in količinah zbranih odpadkov, ki so posledica rabe hrane, energije, oblačil in drugih potrebščin, ki so osnova za človeka. Višji je BDP predstavlja boljše pogoje za delo, življenje, izobraževanje in dure človeške lastnosti,

sočasno se višji BDP povezuje z višjimi količinami zbranih komunalnih odpadkov, in obratno bi lahko dojeli, da nižanjem BDP prepoznamo slabše pogoje človeškega bivanja, kar povezujemo z nižjimi količinami zbranih odpadkov (Blagoeva et al., 2023, str. 19).

Gospodarsko delovanje, industrijska, podeželska ali druga oblika proizvodnje, trgovina in druge oblike gospodarskih in negospodarskih dejavnosti so določen dejavnik v nastajanju odpadnih materialov. Istočasno je treba razumeti, da se v dejavnost zbiranja, transporta in ravnanja z odpadnimi materiali vključujejo gospodarske družbe in posamezniki, ki za potrebe varovanja okolja in čistega prostora, po zahtevi države ali lokalne skupnosti, svoje dejavnosti povezujejo v mrežo storitev ravnanja z odpadnimi materiali. Ugotovimo, da so v poslovanju vključeni posamezniki, skupine, združenja ipd., ki imajo interes v organizaciji ravnanja z odpadnimi materiali in v »outputu«, ki ga ta proizvaja (CFI, 2025). Po SSKJ (2025) so deležniki (s poudarkom na drugem samostalniku e) – zainteresirana stran v gospodarskem ali negospodarskem pravnem poslu. V raziskavi je bil namenoma uporabljen izraz »deležniki«, s čemer smo želeli precizirati pojem z namenom eliminacije zmede na področju besednega razumevanja. V tujini je v angleškem jeziku mogoče najti izraz »shareholder« in »stakeholder«, pri čemer prvi označuje imetnika lastninske pravice medtem, ko drugi označuje udeleženca kakršnekoli vrste v procesu dela neke organizacije. Kljub bogatosti slovenskega jezika obstaja ena beseda, ki pokriva oba pomena. Vsled tega je bilo treba jasno in distinktivno poudariti, da v članku pojem deležnika uporabljamo za udeležence, ki imajo kakršnokoli povezavo z delom izvajalca javne službe. Torej v pojem deležnik vštevamo vsako entiteto, bodisi posameznika ali skupino, ki lahko vpliva na ali nanj lahko vpliva organizacija, ki želi doseči ustrezen cilj v konkretni dejavnosti ali delu (Freeman, 1984, str. 46). Gre za spoznavo, da v okviru gospodarskega ali negospodarskega delovanja deležnik lahko vpliva na sam proces, ki se izvaja znotraj organizacije ali pa le na produkt, ki ga ta da svojim uporabnikom. Zatorej so deležniki najširše opredeljeni s tistimi, ki imajo v organizaciji, v gospodarski ali negospodarski družbi nek interes, ali jih delovanje organizacije, gospodarske ali druge družbe na nek način zadeva (Bergant, 2023, str. 59). Pojem upravljanja nam pove EFQM (2020), da so deležniki opredeljeni kot zaposleni, kupci, dobavitelji in partnerji, družba ter delničarji in lastniki. Spoznamo, da je vsaka oblika organizacije specifična sama po sebi in lahko število in vrst deležnikov obravnavamo različno, ker teoretično odstopajo od določenega vzorca ali modela. Gre za spoznavo, da so izvajalci javne službe zbiranja komunalnih odpadkov v Republiki Sloveniji organizirani v različnih oblikah, kot to predvideva Zakon o gospodarski družbah (Uradni list RS, št. 32/93, 30/98), kjer prepoznamo oblike dela, ki so v javno korist, zato je ta meja drugačnosti prepoznavna. Gre za prepoznavo posebej v ta namen ustanovljenih organizacij, ki jih ureja Zakon o gospodarskih javnih službah (ZGJS), Uradni list RS, št. 32/93, 30/98 – ZZLPPO, 127/06 – ZJZP, 38/10 – ZUKN in 57/11 – ORZGJS40 predstavi kot javna podjetja v lastništvu lokalnih skupnosti (občine). Lokalne skupnosti na podlagi Zakon o lokalni samoupravi (ZLS), Uradni list RS, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12 – ZUJF, 11/14 – popr., 14/15 – ZUUJFO, 11/18 – ZSPDSLS-1, 30/18, 61/20 – ZIUZEOP-A, 80/20 – ZIUOOPE, 62/24 – odl. US, 102/24 – ZLV-K in 83/25 – ZOULTa, z odloki določajo lokalne predpise, s katerimi postavijo temelj in pravila za izvajanje javne službe.

V sklopu Ministrstva za naravne vire in prostor (ijsvo.si/izvajalci.aspx, 2025) oblikuje register izvajalcev javne službe zbiranja, transporta in ravnanja z odpadki. Pregled seznama pokaže, da je številka deležnikov na območju Republike Slovenije okoli 61 tovrstnih IJSZKO in so približno enako organizirani. Vi v skladu z zakoni in občinskimi odloki izvajajo dejavnosti, ki so opredeljene kot dejavnosti, ki jih lokalna skupnost izvaja kot javno službo.

Pomembni so sistemi, organizacija, kadrovska politika in cilji posamezne lokalne skupnosti in države, skozi katere oblikujejo politiko ravnanja in določajo merila za izvajanje dejavnosti. Imajo svoje deležnike, ki vplivajo na delo, organizacijo in poslovanje, pri čemer morajo ustrezno prispevati h kakovosti organizacije in izvajanja javne službe. Prepoznavanje in poznavanje ključnih deležnikov je nujno pri oblikovanju politike poslovanja izvajalca (organizacije, gospodarske družbe ali posameznika) javne službe. Običajno lokalna skupnost nima svojih organizacij, ki bi se ukvarjale z dejavnosti, razen javnega komunalnega pojmeta, ki ni usposobljen ali pa nima ustreznih sredstev in kadra, s katerim bi javno službo uspešno opravljal. Po Bergantu (2023) med ključne deležnike uvrščamo različne lastnike (organizacije ali posameznike), vlado z njenimi ministrstvi in organi v sestavi, agencije, borze, upniki, banke, investitorji, analitiki, notranje poslovodstvo, zaposleni, kupci, splošna javnost in podobno. Močno vlogo ima menedžment je obvladovanje kadrovske, proizvodne in drugih aktivnosti v organizaciji s ciljem, ustrezne organizacije in izvedbe posameznih del ali nalog (Raspor, 2023). Torej kadrovske menedžment zadeva ljudi (človeka), katerih naloga je, da ljudi združujejo svoje znanje in sposobnosti za dosego postavljenih ciljev. Pravno razmerje deležnikov je zagotovljeno skozi pravna razmerja, kjer si fizične in pravne osebe, vključene v javno zbiranje,

transport in ravnanje z odpadki, skozi posamezne pogodbe (pogodbeno razmerje), zagotovijo zakonito dopustna ravnanja (Murtič in drugi, 2024).

V splošnem pojasnilu razumemo pojme deleža in deležnika, kar v slovničnem pomenu razmejuje oba pomena, saj si delež razumemo v materialnem pomenu nekaj imeti (nekakšna pripadnost), ali gre za interes v nekem ravnanju. Drug pojem razumemo v pomenu deležnik, ki je kot fizična ali pravna oseba udeležen v določenem procesu (proizvodnja ali storitev), torej gre za osebo, ki je imetnik tega interesa (Weiss 2006 v Ginige et. al, 2018). V širšem pomenu pojasnimo, da je deležnik vsaka entiteta (posameznik ali skupina, fizična ali pravna oseba), ki lahko vpliva na določene spremembe, ali nanj lahko vpliva organizacija, ki želi doseči nek cilj (Freeman, 1984, str. 12).

Izvajalci službe za pobiranje, transport in ravnanje s komunalnimi odpadki so deležniki (po zakonu so lahko vključeni po sistemu zasebno javnega lastništva in so tudi v vlogi deleža), ki delujejo v istem interesu kakor javno komunalno podjetje. Zato razumemo, da ne delujejo v zamišljenem virtualnem temveč v realnem območju, zato v sistemu delovanja producirajo določene aktivnosti, s katerimi vplivajo na celotno delovanje v tem področju in imajo določen interes biti na nek način v odnosu z izvajalcem. Lahko je to pogodbena ali druga oblika sodelovanja, ki jo dogovorijo v javnem komunalnem podjetju in obveznosti pogodbeno prenesejo na druge deležnike. Koliko deležnikov, torej fizičnih ali pravnih oseb je vključeni v sistem delovanja, je odvisno od velikosti organizacije, obsega dejavnosti in zmogljivosti posameznih deležnikov. Gre za organizacijsko strukturo organiziranosti pobiranja, transporta in ravnanja z odpadki, kjer javno komunalno podjetje, skozi dejavnost poskuša približati skupaj zaposlene, stranke, dobavitelje, distributorje, investitorje, lokalno skupnost in ostale v urbani ali ruralni družbi, s čemer ustvari vrednost za različne deležnike (Teras, Pasquinelli, 2024). Deležniki pa ne vplivajo samo na izvajalce službe za pobiranje, transport in ravnanje s komunalnimi odpadki, ampak morajo tudi aktivno sodelovati v samem procesu izvajanja komunalne javne službe. Iz vsebine teorije spoznamo, da je za stabilen sistem zbiranja komunalnih odpadkov potrebno močno partnerstvo, ki temelji na pravni podlagi in v katere morajo deležniki biti aktivno vključeni v sam proces (Menon & Palackal, 2021).

V naravi posla spoznamo javne gospodarske službe, gospodarske družbe, posameznike in fizične osebe, ki skozi način dela zasledujejo cilje, ki so pravno opredeljeni v zakonu in podzakonskih predpisi. Zasledujejo trajnostni razvoj, kjer (OZN, 2016) je 12o poglavje posvečeno ravnanju z odpadki v obdobju do leta 2030 s cilji, ki naj bi jih kot globalna civilizacija dosegli. Uresničevanje teh ciljev je v Sloveniji zapisano kot temeljno načelo ravnanja z odpadki, ki je zajeto tudi v predpisih Republike Slovenije in je oblikovano že v EU Direktivi o odpadkih (2008). Načelo določa hierarhijo ravnanja s komunalnimi odpadki po sistemu pobiranja, preprečevanje nastanka odpadka, ponovna uporaba surovin odpadka, možna reciklaža, energetska izraba in odstranjevanje, oziroma razgradnja. Po direktivi Eu se mora ravnati tudi izvajalci javne službe za komunalne odpadke, ker so neposredni nosilci te dejavnosti, ki jo država opredeli kot javno službo.

Javna komunalna podjetja in izvajalci javne službe za komunalne odpadke so v dejavnost pobiranja, transporta in ravnanja s komunalnimi prispevki vključeni neposredno, do faze odločitve o reciklaži, predelavi ali razgradnji. Zato pri preprečevanju in ponovni uporabi lahko deluje le preventivno, ker dejansko v teh dveh stopnjah še ne pride pojava odpadka samega. Pri reciklaži oziroma snovni izrabi odpadka ima cilje, ki so predstavljeni v obliki deleža, ki ga mora doseči skozi količine ločeno zbranih odpadkov. Zaradi standardizacije posameznih oblik dela ali storitev je v Uredbi o odpadkih (Uradni list RS, št. 77/2022) je ta delež predpisan na 55 % do leta 2025, na 60 % do leta 2030 in 65 % do leta 2035.

Način dela, postopki, časovna opredelitev pobiranja, transporta in ravnanja z odpadki je prepuščen javni službi. Gre za koordinirano delo, ki mora biti usklajeno pri izvajanju ločenega zbiranja in ki mora zagotavljati sprotno zbiranje, transport in ravnanje s komunalnimi odpadki. Uporabniki storitev izvajalcev komunalnih storitev so fizične in pravne osebe v okolju, kjer se dejavnosti izvaja. Zato govorimo o zadovoljevanju potreb prebivalstva, gospodarskih ali drugih družb, kjer uporabljamo pojem izvajanja dejavnosti v poslovnem interesu izvajalca, pri čemer dejavnost ne sme izgubiti fokusa, ki mu ga formalno predpisuje EU, država ali lokalna skupnost. Da bi prepoznali ključne deležnike pri izvajanju javne službe pobiranja, transporta in ravnanja s komunalnimi prispevki, smo postavili nekaj raziskovalnih vprašanja, s katerimi smo želeli potrditi ali ovreči naše raziskovalne podatke, in sicer:

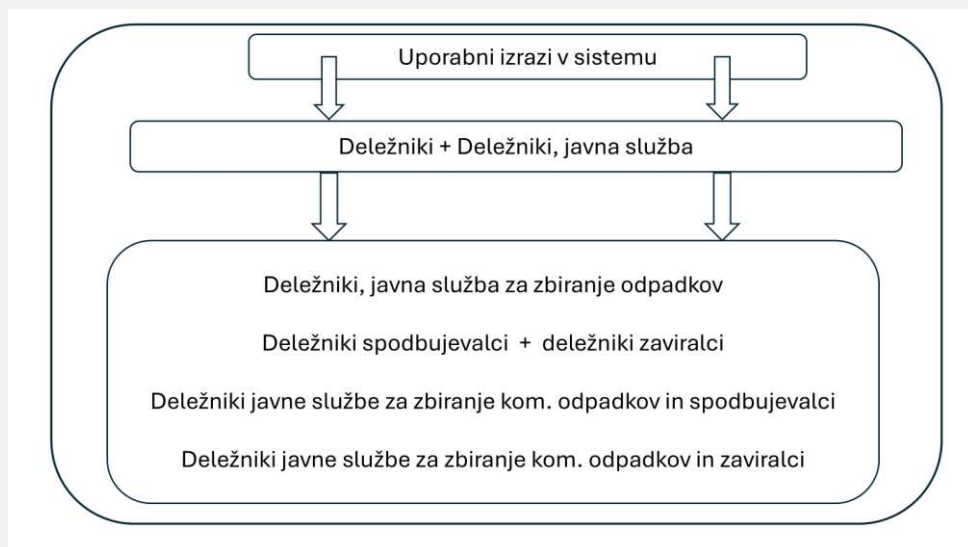
- RV1: Kateri so ključni deležniki v sistemu izvajanja javne službe za komunalne odpadke?
- RV2 : Kdo je zadolžen za spodbujevalno delo izvajalcev javne službe za komunalne odpadke?
- RV3: Kaje zaviralno vpliva na delo izvajalcev javne službe za komunalne odpadke?

METODA RAZISKAVE

Področje raziskave je v svojem pomenu in v svojem obsegu zanimivo, ker je časovno znano že pred mnogimi leti, kjer so na enak ali podoben način poskušali reševati tovrstno problematiko. Gre torej za preprosto metodo sistematičnega pregleda obstoječe literature in zapisov iz preteklosti, ki opredeljuje sisteme in modele ravnanja s komunalnimi odpadki. Torej metoda temelji na sistematičnem pregledu objavljene domače in tuje literature, knjig, učbenikov, člankov, monografij in podobno, ki jih najdemo v sistemih Scopus, Cobiss+, SpringerLink, Science Direct, Scientific Research in Google Scholar. Za iskanje smo uporabili pojem izrazov, argumentov in raziskovalnih vprašanja, pri čemer je bilo mogoče uporabiti določene sopomenke ali sorodne pomene, ki v sistemu odkrijejo podobno raziskovalno področje, ki ga je mogoče uporabiti kot argument za dokazovanje ali ovržbo trditve. Pojav virov je bil v širokem obsegu, zaradi česar je bilo treba iskati konkretne primere, ki so vsaj podobni sistemu ravnanja javne službe za komunalne odpadke v republiki Sloveniji. Poleg splošne demokratične ureditve v Republiki Sloveniji, je bilo treba iskalne parametre prilagoditi sistemom dela izvajalcem službe za komunalne odpadke in iz primerjalnih podatkov dobiti iskalnik. Pokazalo se je, da je treba določene podatke filtrirati ali izločiti tiste podatke, ki po vsebini ali namenu nimajo vpliva na rezultat naše raziskave. Morali smo oblikovati kriterije, s katerimi bi lahko iskali ustreznost podatkov in jih primerno uporabili v raziskavi, in sicer smo uporabili kriterije za uporabo:

- člankov v slovenskem, angleškem, hrvaškem in nemškem jeziku,
- člankov, ki so bili objavljeni v zadnjem obdobju let 2015–2025,
- člankov, ki so v povezavi z deležniki javne službe,
- člankov, ki so dostopni s prostim dostopom in
- člankov, ki so objavljeni oziroma so citirani članki iz revij.

Slika 1 predstavlja kateri deležniki so vključeni v sistem javne službe za pobiranje, transport in ravnanje s komunalnimi odpadki.

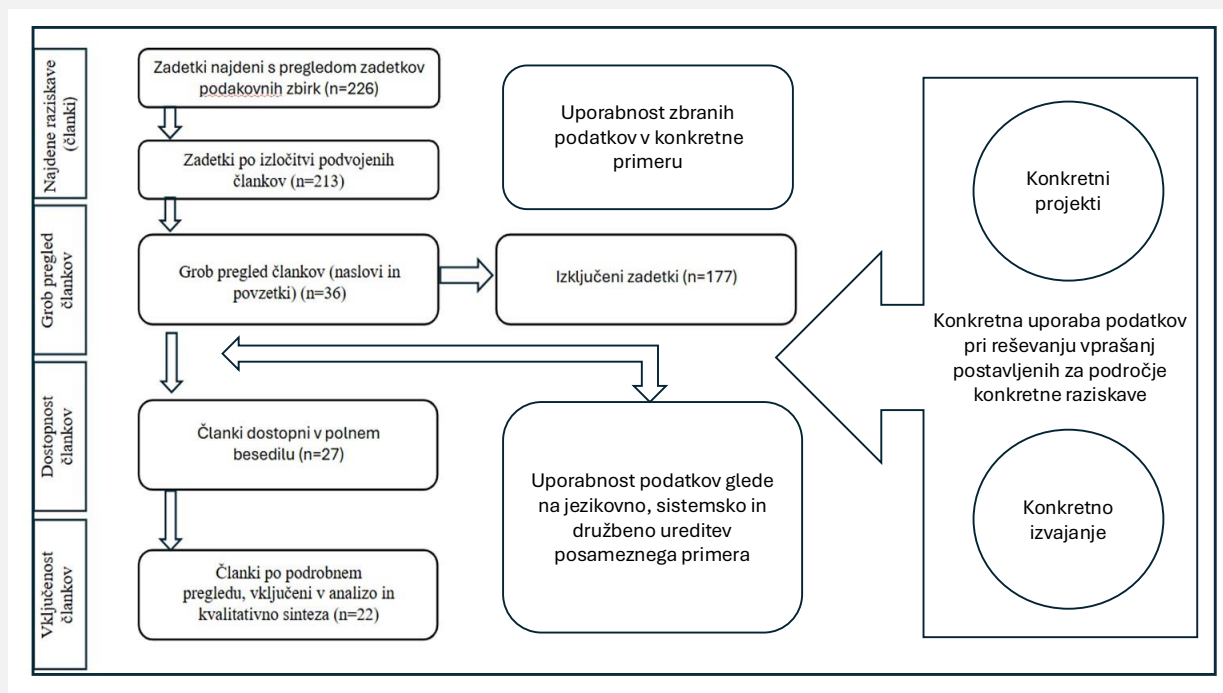
Slika 1: Deležniki vključeni v sistem javne službe za pobiranje, transport in ravnanje s komunalnimi odpadki
(Murtič, Jankovič, 2025)

Zaradi ustrezne preglednosti in uporabnosti vsebine posameznih objavljenih in citiranih člankov smo izdelali tudi kriterije, ki so bili nujni za izključitev določenih vsebin, in sicer so to:

- članki nekaterih revij, ki niso neznane ali vsebina članka ni napisana v slovenskem,
- hrvaškem, angleškem ali nemškem jeziku,
- članki nekaterih revij, ki so starejši od 10 let starosti in ne dajo realnih podatkov,
- članki, ki imajo sorodno vsebino pa vendar niso s področja naše raziskave,
- članki kot škrbine člankov oziroma članki katerih je prosto dostopen le povzetek in
- članki, ki se po namenu sklicujejo na že prej obravnavane članke v tej raziskavi.

Uporaba izrazov, kriterijev, pomenov, vsebin ipd., s katerimi smo v raziskavi iskali zadetke, je dala veliko število usmeritev, vendar smo ravno na podlagi teg kriterijev lahko uporabili 210 virov, ki so nam dali določene uporabne podatke. Za konkretno potrditev ali ovržbo naših raziskovalnih vprašanj, smo dejansko lahko uporabili 25 zadetkov ali pridobljenih virov, ki vaj v 30 % obravnava področje vsaj v pomenu, kakor smo si raziskavo postavili. Torej smo izločili vire (članke, revije, monografije, zapise), ki metodološko niso ustrezali kontekstu naše raziskave, niso vsebinsko ustrezali našim raziskovalnim vprašanjem. Nekateri pa niso imeli konteksta povezanega z javno gospodarsko službo, ki skrbi za zbiranje, transport in ravnanje s komunalnimi odpadki.

Slika 2 predstavlja diagram poteka PRISMA, kjer vidimo zbiranje in obdelavo ustreznih podatkov za raziskavo konkretnega primera, konkretnega projekta ali konkretnega izvajanja komunalne dejavnosti

Slika 2: Diagram poteka PRISMA
(Dopolnjeno po diagramu poteka PRISMA (Moher et al., 2009), Murtič, Jankovič 2025)

Posamezni podatki so bili neposredno zelo povezljivi s samo temo raziskave, pri čemer se njihova uporaba oddalji v razpravi ali pomenu posameznih izrazov, kar je pogojevalo njihovo vključenost ali njihovo izločitev. V kontekstu preverjanja nismo uporabljali pravnih preverjanj ali pravne podlage za posamezne trditve, kajti bi te še bolj omejile uporabnosti virov. Kadar in če uporabljamo pridobljeno literaturo s podatki v kontinentalnem delu Evrope oziroma posameznih članic Evropske unije, so podatki zelo primerljivi in uporabni, razliko smo našli le v kontekstu nekaterih oblik ravnanja države in njenih lokalnih skupnosti, kar ni bila ovira. Vseeno pa smo jih je bilo treba korigirati ali izločiti, saj bi v določenih odločitvah raziskavo v podatkovnem smislu spreminjali, kar bi lahko vplivalo na potrditev ali ovržbo raziskovalnih vprašanj, ki dejansko predstavljajo hipoteze raziskave. Iskali smo uporabnost podatkov v konkretnih primerih in uporabnost podatkov glede na jezikovno, sistemsko in družbeno ureditev posameznega primera, kar je v raziskavi pomenilo konkretno uporabo podatkov pri reševanju vprašanj postavljenih za področje konkretne raziskave. Konkretni in dokazljivi oziroma preverljivi podatki pa so osnova za pripravo konkretnega projekta v področju izvajanja javne službe ravnanja s komunalnimi odpadki, kar bi kasneje bila podlaga za konkretno izvajanje.

Posledično smo morali narediti seznam literature ali seznam člankov in drugih zapisov, ki ustrezajo področju raziskave in je bilo mogoče vsebino teh člankov, oziroma zapiskov neposredno uporabiti v raziskavi. Seveda smo pri tem upoštevali, da gre za uporabo podatkov, ki bodo skozi določene trditve dali ustrezne odgovore in tako potrdili ali ovrgli na predpostavke v raziskavi. V Tabeli 1 je seznam uporabne literature, ki je bila dosegljiva in uporabna.

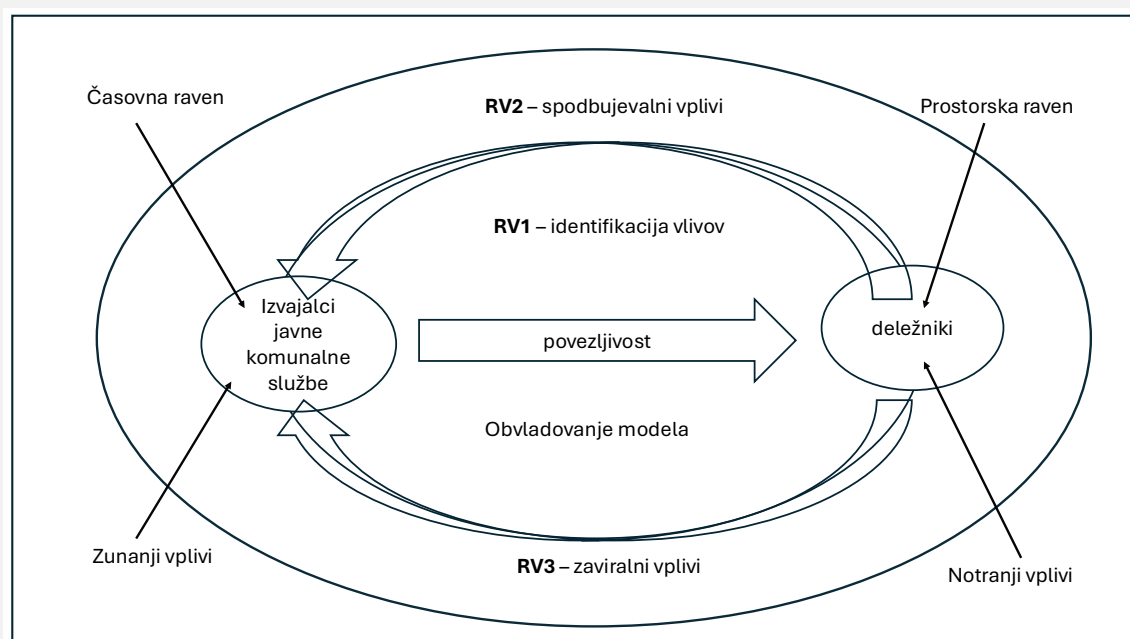
Tabela 1: Seznam uporabne literature

zap. št.	avtorji	naslov
1	Menon & Palackal, 2021	Sustainability Contested: Analysis of Stakeholders Participation in Municipal Solid Waste Management - A Case Study
2	Florillo & Merkaj, 2024	Municipal strategies, fiscal incentives and co-production in urban waste management.
3	Salvia et al., 2021	The wicked problem of waste management: An attention-based analysis of stakeholder behaviours
4	Bolivar et al., 2025	Advancing circularity in a Chilean neighborhood through the water-waste-energy nexus: A stakeholder analysis.
5	Cano et al., 2022	Typology of municipal solid waste recycling value chains: A global perspective.
6	Kotsiuba et al., 2023	A Strategic Analysis of the Prerequisites for the Implementation of Waste Management at the Regional Level.
7	Liu et al., 2023	Unlocking system transitions for municipal solid waste infrastructure: A model for mapping interdependencies in a local
8	Filimonova & Birchall, 2024	Sustainable municipal solid waste management: A comparative analysis of enablers and barriers to advance governance in the Arctic.
9	Suarez et al. 2017	Stakeholder Analysis of Municipal Solid Waste Companies- a First Step Towards Successful corporate social responsibility
10	Wang et al., 2022	Synergy Degree Evaluation of Stakeholder Engagement in Integrated Municipal Solid Waste Management: A Case Study in Harbin
11	Neri et al. 2024	Influence of policymakers and civil society stakeholders on sewage sludge management strategies: Empirical results from European utilities.
12	Raman et al., 2024	Sustainable development goal 12 and its synergies with other SDGs: identification of key research contributions and policy insights.
13	Lerebours et al., 2022	Barriers and Enablers to the Regulation of Sanitation Services: A Framework for Emptying and Transport Services in Sub-Saharan African Cities.
14	Phong Le et al., 2018	Understanding the stakeholders' involvement in utilizing municipal solid waste in agriculture through composting: A case study of Hanoi, Vietnam.
15	Costa et al., 2022	Social evaluation of municipal solid waste management systems from a life cycle perspective: a systematic literature review. International Journal of Life Cycle Assessment.
16	Alwaeli Mohamed, 2015	An overview of municipal solid waste management in Poland. The current situation, problems and challenges.
17	Yukalang et al., 2017	Barriers to effective municipal solid waste management in a rapidly urbanizing area in Thailand.
18	Lazo et al., 2019	Sustainability transitions in the municipal solid waste management systems of Bolivian cities: Evidence from La Paz and Santa Cruz de la Sierra.
19	Khatiwada et al., 2021	Circularity in the Management of Municipal Solid Waste - A Systematic Review.
20	Fidje et al., 2023	Sustainable smart waste management adoption challenges in developing countries.
21	Onungwe et al., 2023	Transition and Implementation of Circular Economy in Municipal Solid Waste Management System in Nigeria: A Systematic Review of the Literature.
22	Zhang et al., 2024	Municipal solid waste management challenges in developing regions: A comprehensive review and future perspectives for Asia and Africa.

(Murtič, 2025)

V primerjavi pridobljenih tujih in domačih podatkov smo iskali odgovore na tri komponente raziskovalnih vprašanj, pri čemer smo RV1 postavili kot identifikacijo problema, RV2 kot spodbujevalne vplive in RV3 zaviralne vplive. Povezavo smo naredili med izvajalci javne službe za zbiranje, transport in ravnanje z odpadnimi podatki ter deležniki, med katere smo uporabili vse tiste, ki kakorkoli vplivajo na delo te javne službe. Iskali smo povezljivost in obvladovanje sistemov, pri čemer smo uporabili še pojem povezanosti časovne ravni in zunanjih vplivov ter pojem prostorske ravni in notranjih vplivov. Na ta način smo dobili možnost vzpostavitve raziskovalnega modela. Za razumevanje celotnega sistema raziskave in potrditve postavljenih raziskovalnih vprašanj je bilo treba razumeti tudi med organizacijske povezave, medčloveške odnose in organizacijsko strukturo delovanja in povezanosti gospodarske javne službe in gospodarskih služb, ki delujejo po sistemu javno zasebne kapitalske strukture. Gre za delovanje javnih služb lokalne skupnosti in gospodarskih družb (fizične in pravne osebe), ki so na podlagi veljavne pravne osnove lahko vstopali v področje zagotavljanja javnih dobrin.

Na Sliki 3 so možni raziskovalni modeli.

Slika 3: Možni raziskovalni modeli
(Murtič, Jankovič, 2025)

REZULTATI RAZISKAVE

Pri spoznavanju in dojemanju koristnosti organizacijske strukture skozi medsebojno povezovanje fizičnih in pravnih oseb v sistemu izvajanja javne službe v lokalni skupnosti smo preverjali podatke, ki so predstavljeni pisno in numerično ter v skupnem pomenu dajo odgovore na postavljena vprašanja o potrebi udeležbe različnih deležnikov. Med možne deležnike smo upoštevali fizične in pravne osebe, ki so s svojo gospodarsko ali negospodarsko dejavnostjo sodelovali v javnem zbiranju, transportu in ravnanju s komunalnimi odpadki. Razumeli smo sodelovanje kot obliko zasebno javnega partnerstva ali javno zasebnega partnerstva, ki delujejo po zahtevah pravne podlage, ki pokriva zagotavljanje izvajanja javne službe.

Pregled spoznanj pri prvem raziskovalnem vprašanju

Pregled podatkov zapisanih v Tabeli 2 je bilo treba prikazati ugotovitve različnih avtorjev v obravnavanem področju, ki so v obravnavani literaturi podali poglede ali svoja mnenja glede tega, kdo je (fizična ali pravna oseba) oziroma kaj je ključni deležnik izvajalcev javne službe za ravnanje s komunalnimi odpadki. Zaradi ustrezne primerjave smo predstavili večje število avtorjev, ki proučujejo to področje, zato je bil narejen pregled njihovih ugotovitev iz 22 (dvaindvajsetih) strokovnih virov. Prišli smo do spoznanja, da so avtorji v svoji člankih različno prepoznavali udeležence (deležnike), za kar so uporabljali lastna raziskovalna vprašanja, ki so jim bila osnova za prepoznavanje. V iskanju ustreznih virov smo zasledili navajanje ravno teh 22 avtorjev, zato teh nismo navajali, ker bi sicer podvajali podatke. Za uspešno obdelavo podatkov je bilo treba narediti pregleden prikaz avtorjev z njihovimi mnenji, kjer je v tabeli mogoče videti, kateri deležniki (fizične ali pravne osebe) so bili prepoznani, pri čemer smo upošteval faktor prepoznavnosti bolj frekventno od ostalih. V tabeli smo pod oznaka "x" označili predpostavko, pri kateri smo prepoznavali, katerega od deležnikov je posamezni avtor skozi svoje delo prepoznal in označil.

V Tabeli 2 so predstavljeni izvajalci v izvajanju postopkov ravnanja s komunalnimi odpadki.

Tabela 2: Izvajalci v izvajanju postopkov ravnanja s komunalnimi odpadki

	Avtorji	Izvajalci										
		gospodinjstva	država	Management IJSZKO	lokalna samouprava	nevladne organizacije	prevozniki odpadkov	prevozniški odpadkov	deponije	kompostarne	lokalne organizacije	izobraževalni sistem
1	Menon & Palackal, 2021	x	x	x	x	x	x	x	x	x		
2	Florillo & Merkaj, 2024	x	x	x	x			x			x	
3	Salvia et al., 2021	x		x	x	x						x x
4	Bolivar et al., 2025	x		x	x	x					x	x x
5	Cano et al., 2022	x	x				x	x	x	x	x	
6	Kotsiuba et al., 2023	x	x	x	x		x	x			x	x
7	Liu et al., 2023	x		x	x		x	x	x		x	x
8	Filimonova & Birchall, 2024	x		x	x	x			x			
9	Suarez et al. 2017	x	x		x	x					x	
10	Wang et al., 2022	x	x	x		x					x	x
11	Neri et al. 2024	x			x	x						x x
12	Raman et al., 2024	x		x	x							x x
13	Lerebours et al., 2022	x	x	x	x	x	x				x	
14	Phong Le et al., 2018	x	x	x	x		x	x	x	x	x	
15	Costa et al., 2022	x	x	x	x						x	
16	Alwaeli Mohamed, 2015	x			x		x	x	x			
17	Yukalang et al., 2017	x	x	x	x		x	x				
18	Lazo et al., 2019	x	x	x	x		x	x				x x x
19	Khatiwada et al., 2021	x	x	x	x							x
20	Fidje et al., 2023	x	x	x		x	x	x			x	x x
21	Onungwe et al., 2023	x		x		x	x	x				
22	Zhang et al., 2024	x	x	x	x							x

(Murtič, 2025)

Zanimivi so skupni udeleženci v postopku nastajanja, pobiranja, transporta in ravnanja s komunalnimi odpadki, kjer tudi v procesu trajnostnega razvoja vidimo gospodarsko kroženje, ki se kaže skozi ustrezno pripravo, sortiranje, reciklažo in ponovno uporabo odpadnih surovin. Vsi postopki so vnaprej pravno urejeni s predpisi države, predpisi lokalne skupnosti in zahtevami Evropske unije. Komunalni odpadki so lahko različno razvrščeni, različno poimenovani, vendar jih najdemo med odpadki, ki jih puščajo fizične in pravne osebe, zato jih posebej nismo navajali. Bistveno je, da gre za komunalne odpadke in jih kot takšne tudi obravnavamo.

Pregled ugotovitev pri drugem in tretjem raziskovalnem vprašanju pri spodbujanju ali zaviranju procesov dela pri izvajalcih

Pregled tabele dve nam da možnost ocenjevanja stanja v različne smeri pa vendar smo se odločili, da v skladu s postavljenimi predpostavkami VR1, VR2 in VR3 podamo odgovore obravnavanih avtorjev. Vsak avtor je vezan na članek, ki smo ga preučili in pridobili določene informacije, ki nam potrdijo ali ovržejo naše predpostavke. Tako smo med dvaindvajsetimi članki, ki so bili primerni za uporabo in se nanašajo na raziskovalna vprašanja, izbrali devet avtorjev, ki so v svojih zapisih prepoznali ustrezne izvajalce kot deležnike izvajanja javne službe zbiranja in ravnanja s komunalnimi odpadki. Ugotavljali smo njihov vpliv na izvajanje javne službe ter iz odgovorov iskali elemente, ki kažejo na spodbujanje ali zaviranje dejavnosti. Iz podatkov smo prepoznali, da je lahko spodbujevalen oziroma zaviraen tisti subjekt (fizične ali pravne osebe v vlogi deležnika), ko izvajalci javne službe za ravnanje s komunalnimi odpadki želi slediti svojim zadanim ali celo predpisanim ciljem.

Zaradi tega smo v sledeči tabeli vplive označili z oznako:

- "+" (spodbujevalen vpliv),
- "-" (zaviralen vpliv) in
- "+/-" (prepoznana oba vpliva).

Tabela 3 predstavlja oblike vplivov izvajalcev javne službe ravnanja s komunalnimi odpadki.

Tabela 3: Oblike vplivov izvajalcev javne službe ravnanja s komunalnimi odpadki

	Avtorji	gospodinjstva	Menedžment država USZKO	lokalna samouprava	nevladne organizacije	prevozniki odpadkov	prevzemniki odpadkov	deponije	kompostarne	lokalne organizacije	industrija	izobraževalni sistem	Energetski sektor
1	Alwaeli Mohamed, 2015	-		-			-	-	+/-				
2	Yukalang et al., 2017	-	-	-	-		-	-					
3	Lazo et al., 2019	+	+	+	+	-	+				+/-	+	-
4	Khatiwada et al., 2021	-	+	-	+								+
5	Lerebours et al., 2022	+	+/-	+/-									
6	Fidje et al., 2023	-	-	-	+		+/-	-		+		+	+/-
7	Onungwe et al., 2023	-		-	+		+	-					
8	Filimonova & Birchall, 2024	+	-	+	+/-			-					
9	Zhang et al., 2024	+/-	+/-	-	+							-	

(Murtič, 2025)

V Tabeli 3 so jasno prikazani vplivi, in sicer: (+) vpliv je spodbujevalen in (-) vpliv je zaviralen, kar dobremu poznavalcu raziskovalnega področja ali izvajalcu pove, kakšni so pozitivni in kakšni so negativni vplivi. Posledično so ti podatki zelo uporabni za načrtovanje aktivnosti v prihodnje udeležbe v procesu ravnanja s komunalnimi odpadki, tako za izvajalce kot za javno službo. Torej tabela, ki sledi udeležence v izvajanju javne službe ravnanja s komunalnimi prispevki (deležniki), te sledi na podlagi prešteti prepoznanj in v določenem prepoznavnem merjenju ali v rangi ali predstavi, od najbolj zastopanih, do najmanj zastopanih, kar najdemo v obravnavani literaturi.

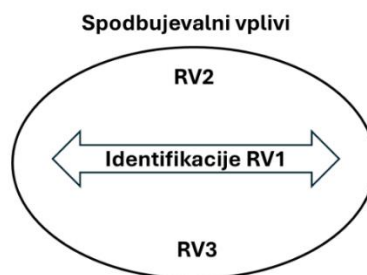
Za boljšo prepoznavnost smo izvedli ocenjevanje v obliki ranga posameznih izvajalcev javne službe pobiranja, transporta in ravnanja komunalnih odpadkov, pri čemer smo iskali relevantne podatke, ki bodo potrdili ali ovrgli naše predpostavke v tabeli.

Iskali smo podatek o izvajalcih pobiranja, transporta in ravnanja s komunalnimi odpadki, ki so v povezavi z javno službo bili uvrščeni (rang) v prepoznavno področje in so posamezni avtorji podatek uporabili kot oceno uvrščenosti posameznega deležnika. Zaradi tega so med deležnike bili uvrščeni gospodinjstva, lokalne skupnosti, država, menedžment, lokalne organizacije, prevzemniki komunalnih odpadkov, deponije, nevladne organizacije, izobraževalni sistemi, industrija, prevozniki, kompostarne in energetski sektor. Število avtorjev, ki so prepoznali deležnike, smo preverjali skozi vsa tri postavljena raziskovalna vprašanja, kar je v tabeli razvidno.

Tabela 4 predstavlja avtorje, ki so v člankih prepoznali izvajalce javnih služb glede na RV 1, RV in RV3, kar vidimo v sam pregledu le-te.

Tabela 4: Avtorji, ki so v člankih prepoznali izvajalce javnih služb glede na RV 1, RV in RV3

Deležniki	Število avtorjev, ki so deležnike prepoznali	
Gospodinjstva	22	
Država	20	
Lokalna samouprava	19	
Management	16	
Lokalne organizacije	12	
Prevzemniki odpadkov	11	
Deponije	11	
Nevladne organizacije	10	
Izobraževalni sistem	8	
Industrija	7	
Prevozniki odpadkov	4	
Kompostarne	4	
Energetski sektor	4	

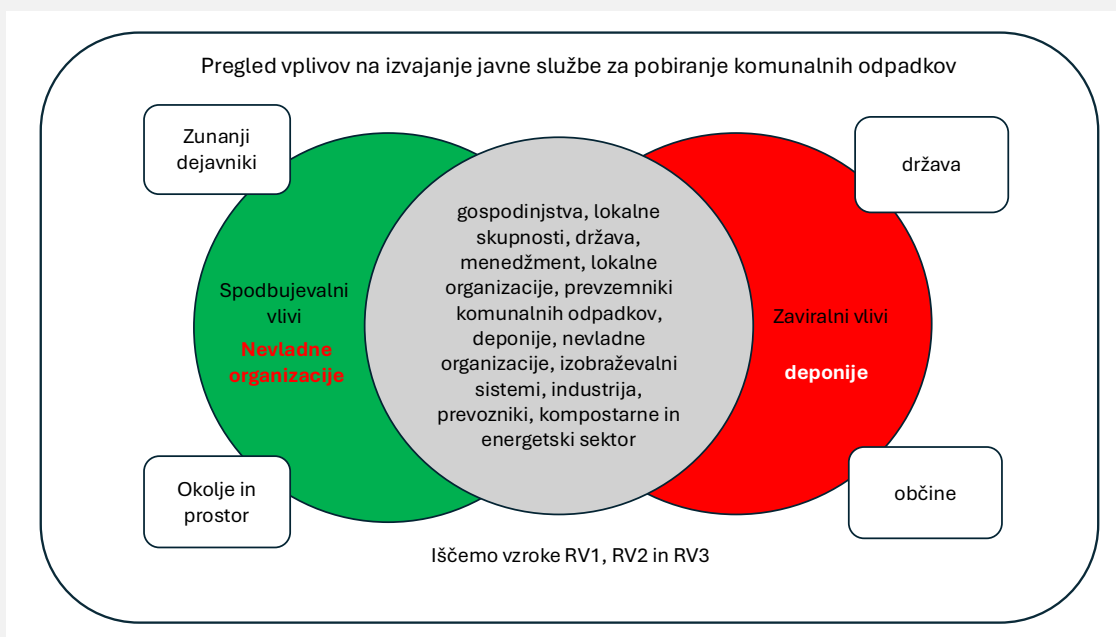

(Murtič, 2025)

Glede na pridobljene rezultate lahko pogledamo vsakega deležnika posebej in si orišemo njegov kontekst skozi spodbujevalne ali zaviralne vplive. Dokaj zaviralno vlogo brez zaznanega spodbujevalnega vpliva na izvajalce javne službe za pobiranje, transport in ravnanje s komunalnimi odpadki imajo deponije v Republiki Sloveniji. V prebranih člankih ne najdemo ustrezne povezave, zato ugotavljamo, da nimajo nikakršne spodbujevalne lastnosti, ker gre za območje, kjer se odpadki hranijo in ni drugačnega ravnanja. Zaznali smo izrazito spodbujevalne aktivnosti pri nevladnih organizacijah, ki se predstavljajo kot promotorji in obenem spodbujevalci ohranjanja čistega okolja. Če obravnavamo fizične in pravne osebe, pri katerih komunalni odpadki nastanejo in če obravnavamo organizacije, ki jih zopet obravnavamo lahko kot fizične in pravne osebe, ki se ukvarjajo s pobiranjem, transportom in ravnanjem s komunalnimi odpadki, pridemo do spoznanja, da so v delih prepoznani kot spodbujevalni in kot zaviralni, nekateri celo pri istem avtorju. Pregled posameznih deležnikov smo ponazorili v naslednji preglednici, kjer vidimo kakšni so vplivi, glede na posameznega izvajalce (fizična ali pravna oseba) pobiranja, transporta in ravnanja s komunalnimi odpadki.

Prepoznavanje vplivov na izvajalce javne službe za pobiranje komunalnih prispevkov pojasni, da so gospodinjstva, lokalne skupnosti, država, management, lokalne organizacije, prevzemniki komunalnih odpadkov, deponije, nevladne organizacije, izobraževalni sistemi, industrija, prevozniki, kompostarne in energetski sektor dejavniki, ki na različne načine vplivajo na izvajanje te javne službe. Zanimiv je podatek, da v pozitivnem smislu, povezanem z ohranjanjem čistega okolja in prostora delujejo le nevladne organizacije, ki so dejavne po celotnem svetu. V negativnem smislu prepoznamo deponije, ki so umeščene v različne prostore v državi ali lokalni skupnosti in imajo negativen vpliv na bivalni prostor, varstvo vodnih virov, varstvo čistega okolja in širše. Deponija preprosto predstavlja prostor za odlaganje večjih količin materiala, navadno odvečnega, zato govorimo o odlagališčih smeti, ki so lahko različni in različno delujejo na okolje in prostor. Glede na posamezno lokalno skupnost ali državni prostor so lahko deponije običajnih smeti, kuriva, gradbenega materiala in podobno. Seznam odlagališč določa Republika Slovenija, pri čemer določa tudi postopke in načine za ravnanje in varstvo okolja in zdravja ljudi (www.gov.si/assets/ministrstva/MOPE/Okolje/Odpadki/Podatki/Upravljalci-dlagalisc.pdf). Sicer so smeti opredeljene kot odpadki, ki predstavljajo snov ali predmet, ki ga povzročitelj ali ustvarjalec smeti ne more ali ne želi še naprej uporabiti sam in ga zavrže. Skladno s pravno ureditvijo države in lokalne skupnosti je vsak odpadki zaradi varstva okolja treba oddati v zbiranje, predelavo ali odstraniti na predpisan način (razgradnja).

Skica 4 predstavlja pregled spodbujevalnih in zaviralnih vplivov na ravnanje s komunalnimi odpadki.

Slika 4: Pregled spodbujevalnih in zaviralnih vplivov na ravnanje s komunalnimi odpadki. (Murtič, Jankovič, 2025)

V pregledu jasno identificiramo vplive RV1, ki zahtevajo ustrezno povezljivost in ravnanje, pri čemer ne moremo zanemariti spodbujevalnih vplivov RV2 in zaviralnih vplivov RV3. Ker so delovanja umeščena v prostor države in lokalne skupnosti, je pri obravnavi pregledov vplivov na izvajalce službe za pobiranje komunalnih odpadkov treba upoštevati zunanje vplive, dejavnike v okolju in prostoru, zahteve države in predvsem lokalne skupnosti, ki je običajno obremenjena s komunalnimi odpadki.

RAZPRAVA

V raziskavi smo prišli do spoznanj, da je na prvo raziskovalno vprašanje, ki smo ga označili z RV1, odgovorjeno pritrdilno, saj je v povezavi z izvajalci javne službe za pobiranje komunalnih odpadkov mogoče prepoznali 13 ključnih deležnikov. Gre za gospodinjstva, lokalne skupnosti, državo, menedžment, lokalne organizacije, prevzemniki komunalnih odpadkov, deponije, nevladne organizacije, izobraževalni sistemi, industrija, transportne organizacije ali prevoznike, kompostarne in energetski sektor. Glede na zapisano pri posameznih avtorjih nismo prepoznali vseh 13 subjektov ali deležnikov, zato smo skozi lastna raziskovalna vprašanja iskali in prepoznali relevantne subjekte ali deležnike in jih ustrezno kategorizirali. Med najbolj prepoznanimi so gospodinjstva, ki v lokalni skupnosti povzročajo ogromne količine komunalnih odpadkov, zato jih opredelimo, kot glavne odjemalce storitev izvajalcev javne službe za komunalne odpadke. Za njimi so proizvodne organizacije, in sicer gospodarske družbe, ki se ukvarjajo z industrijsko ali drugo proizvodnjo. Pri vsem pa ugotavljamo, da so energetski sektor, prevozniki odpadkov in kompostarne med najmanj prepoznanimi med navedenimi avtorji. Drugo in tretjo raziskovalno vprašanje smo opredelili z RV2 in RV3 in nanje iskali odgovore dejavnikov, ki spodbujajo ali zavirajo postopke. Ugotovili smo, da so redki deležniki označeni, kot izrazito spodbujevalni ali izrazito zaviralni pri dejavnosti izvajanja pobiranja, transporta in ravnanja s komunalnimi odpadki. Pri več avtorjih smo zaznali dve skupini in sicer, kot izrazite pozitivne vplive nevladne organizacije in kot izrazite zaviralne vplive deponije. Ugotovili smo, da večina omenjenih avtorjev določenemu dejavniku ali deležniku prisodi samo eno vlogo, nekateri pa kar pri obeh. Pridemo do spoznanja, da so avtorji pri svojih ugotovitvah spoznali, da so določeni deležniki lahko izvajalci javne službe za pobiranje komunalnega odpada in so obenem spodbujevalci, v določenih primerih pa so ti isti lahko zaviralno usmerjeni v dejavnost.

Raziskava je v svojih ciljih usmerjena v iskanje odgovorov RV1, RV2 in RV3, zato se nismo ciljno usmerili v iskanje odgovorov na druga vprašanja. Zato smo mnenja, da je število deležnikov in njihovo vlogo mogoče še razširiti s poglobljeno raziskavo, pri čemer bi bila nujna uporaba podatkov pridobljenih iz primarnih virov. V raziskavi smo se lotili sistematičnega pregleda literature, ki nam je dala obseg ugotovljenih

deležnikov takšen, kot smo jih obravnavali in pridobili izkaze kakršni so. Pri tem je treba upoštevati, da so avtorji obravnavali področje raziskave skozi lastna raziskovalna vprašanja in se ta v marsičem razlikujejo od naših. Zavedamo se, da bi poglobljena raziskava na tem področju ponudila veliko več informacij, ki bi nam dali relevantne odgovore glede spodbujevalnih in zaviralnih dejavnikov, kar bi bila osnova za poglobljeno raziskavo. Pri tem bi ugotovitve takšne raziskave bile bližje kontekstu slovenskega ali vseevropskega prostora medtem, ko je pričujoča raziskava na podlagi sekundarnih virov. Zato smo iskali rešitve, ki izvirajo iz globalnega prostora (širši prostor države, članic evropske unije in širše), kjer so prakse ravnanja z odpadki lahko precej različne. Iz tega lahko sklepamo, da imamo lahko precej različen nabor deležnikov, ki jih na primer v našem ožjem območju ni ali pa nimajo takšne vloge, kot v našem prostoru.

ZAKLJUČEK

Za potrebe raziskave smo se odločili za pregled večjega števila člankov in druge literature, iz katerih smo izločili tiste, ki niso dali relevantnih podatkov za preverjanje postavljenih vprašanj. V končnem naboru smo upoštevali manjše število člankov, v katerih so avtorji skozi lastna raziskovalna vprašanja identificirali deležnike izvajalcev javne službe za ravnanje s komunalnimi odpadki. Pri tem smo upoštevali, da gre za lastne raziskave posameznega avtorja, ki so se lahko poglobili v sorodno področje ali pa so naše raziskovalno področje le omenili pa je kljub temu bilo mogoče ugotovitve upoštevati. Pri naših raziskovalnih vprašanjih smo dobili odgovor, in sicer na vprašanje, ki smo ga označili z RV1, smo prepoznali 13 deležnikov. Pri raziskovalnih vprašanjih RV2 in RV3 smo imeli več težav, ker je bilo treba dobiti odgovor, ki se nanašajo na spodbujevalce ali na zaviralce sistema delovanja. Ugotovili smo, da dvaindvajsetih člankov, so v desetih njihovem deležniku dodeli vlogo zaviralca, spodbujevalca ali oboje. Torej je bilo mogoče prepoznati, da je spodbujevalec dvanajst, pri čemer ni mogoče zanesljivo trditi, da trditev drži. S tem smo pridobili odgovore na drugo in tretje raziskovalno vprašanje. Raziskavo je mogoče obrniti tudi drugače in pridobiti drugačne odgovore, ki bi mogoče bili bolj relevantni pa vendar bi se tedaj odmaknili od ključne teme raziskave. Treba je razumeti, da je skozi raziskavo predviden prispevek raziskave, ki naj bi se nanašal na spoznanje, kdo so v tem pregledu literature najbolj prepoznani deležniki in njihov odnos do izvajalcev službe za ravnanje s komunalnimi odpadki. Prednost tega je vedenje, kako lahko kdo od deležnikov vpliva na izvajalce, ko ti poskušajo izvesti spremembe poslovanja v skladu s poslovnimi načrti. Prišli smo tudi do spoznanja, da spoznanja, da so spodbudljivi in zaviralni vplivi osnova za ustvarjanje oblike načrtovanja, vodenja in upravljanja sistemov in izvajalcev javnih služb za pobiranje, transport in ravnanje s komunalnimi odpadki. Na podlagi zbranih podatkov menedžerji in organizacije s pomočjo pridobljenih podatkov lahko predvidijo odzive deležnikov ter naredijo vse potrebno za uresničitev načrtovanih ciljev. Posebej je pomembno omeniti, da so deležniki tudi fizične ali pravne osebe, ki jih zastopajo fizične osebe tisti, ki v sodelovanju izražajo svoje mnenje o ustreznosti, sposobnosti, znanju vseh udeleženi v krožnem delovanju.

Področje pobiranja, transporta in ravnanja s komunalnimi odpadki je vseevropski problem, zato je med posameznimi državami veliko sodelovanja, kjer skupaj iščemo nove rešitve in jih posredujemo sosedom in tistim, ki se želijo vključiti v boljše sisteme ravnanja s komunalnimi odpadki. Zaznane so tudi omejitve, ki so kot takšne bile prepoznane v dejstvu, da je v raziskovalnem področju zelo malo strokovnih in še manj znanstvenih člankov, zato smo se opredelili v vsebino in število, kakršno smo imeli na dosegu. Za bolj poglobljeno raziskavo bi bilo treba pridobiti še primarne podatke s terena, ki bi jasneje podali vpogled med deležnike in njihov vpliv na območju Republike Slovenije.

Za zaključek navajamo, da raziskovalno področje sodi tudi v področje sociologije, saj v različnih fazah in v različnih poimenovanjih povezuje fizične in pravne osebe, povezuje lokalne skupnosti in prebivalstvo in v svojem kontekstu povezuje izvajalce javne službe za ravnanje s komunalnimi odpadki, s čemer se prepleta cela vrsta med organizacijskih, med človeški, pravni, upravnih in socioloških razmerij. Zaradi tega je naloge še bolj zanimiva še za nove in nove raziskave in iskanje novih in novih rešitev.

Literatura in viri

- Alwaeli, M. (2015). An overview of municipal solid waste management in Poland. The current situation, problems and challenges, *Environment protection engineering*, 41(15), 182–193. Pridobljeno s spletne strani doi:10.5277/epe150414
- Bergant, Ž. (2023). Opredelitev deležnikov in družbena odgovornost podjetij. *Poslovodno računovodstvo*, 2/3(16), 58–69.
- Blagoeva, N., Georgieva, V., Dimova D. (2023). Relationship between GDP and Municipal Waste. *Regional Disparities and Implication for Waste Management Policies*, 15(23), 1–23. Pridobljeno s spletne strani <https://doi:10.3390/su152115193>
- Bolivar, V., Poganietz, Fröhling, M. (2025). Advancing circularity in a Chilean neighborhood through the water-waste-energy nexus: A stakeholder analysis. *Resources, Conservation & Recycling*, 212(25), 1–14. Pridobljeno s spletne strani <https://doi:10.1016/j.resconrec.2024.107986>
- Corporate finance institute. (b. d.). Stakeholder. Pridobljeno s spletne strani corporatefinanceinstitute.com/resources/accounting/stakeholder

Costa, A., Mancini, S., Paes, M., Ugaya, C., Medeiros, G., de Souza, R. (2022). Social evaluation of municipal solid waste management systems from a life cycle perspective: a systematic literature review. *International Journal of Life Cycle Assessment*, 5(22), 719–739. Pridobljeno s spletne strani <https://doi:10.1007/s11367-022-02057-6>

Di Foggia, G., Beccarello, M. (2023). Designing circular economy-compliant municipal solid waste management charging schemes. *Utilities Policy*, 81(23), 1–9. Pridobljeno s spletne strani <https://doi:10.1016/j.jup.2023.101506>

Fidje, E., Haddara, M., Langseth, M. (2023). Sustainable smart waste management adoption challenges in developing countries. *Procedia Computer Science*, 219(23), 905–914. Pridobljeno s spletne strani <https://doi:10.1016/j.procs.2023.01.366>

Filimonova, N., Birchall, S. (2024). Sustainable municipal solid waste management: A comparative analysis of enablers and barriers to advance governance in the Arctic. *Journal of Environmental Management*, 371(24), 1–11. Pridobljeno s spletne strani <https://doi:10.1016/j.jenvman.2024.123111>

Fiorillo F., Merkaj E. (2024). Municipal strategies, fiscal incentives and co-production in urban waste management. *Socio-Economic Planning Sciences*, 92(24), 1–16. Pridobljeno s spletne strani doi:10.1016/j.seps.2024.101817

Freeman, R., E. (1984). *A stakeholder approach*, Cambridge

Ginige, K., Amaratunga, D., Haigh, R. (2018). Mapping stakeholders associated with societal challenges: A Methodological Framework. *Procedia Engineering*, 212(18), 1195–1202. Pridobljeno s spletne strani <https://doi:10.1016/j.proeng.2018.01.154>

Khatiwada, D., Golzar, F., Mainali B., Devendran, A. (2021). Circularity in the Management of Municipal Solid Waste - A Systematic Review. *Environmental and Climate Technologies*, 25(21), 491–507. Pridobljeno s spletne strani doi: 10.2478/rtuct-2021-0036

Kotsiuba, I., Herasymchuk, O., Shamrai, V., Lukianova, V., Anpilova, Y., Rybak, O., Lefter, I. (2023). A Strategic Analysis of the Prerequisites for the Implementation of Waste Management at the Regional Level. *Ecological Engineering and Environmental Technology*, 1(23), 55–66. Pridobljeno s spletne strani doi:10.12912/27197050/154918

Lazo, D., Gasparatos, A. (2019). Sustainability transitions in the municipal solid waste management systems of Bolivian cities: Evidence from La Paz and Santa Cruz de la Sierra. *Sustainability*, 11(19), 1–34. Pridobljeno s spletne strani doi:10.3390/su11174582

Lerebours, A., Scott, R., Sansom, K., Kayaga, S. (2022). Barriers and Enablers to the Regulation of Sanitation Services: A Framework for Emptying and Transport Services in Sub-Saharan African Cities. *Frontiers in Environmental Science*, 10(22), 1–15. Pridobljeno s spletne strani doi:10.3389/fenvs.2022.869403

Liu, Z., Schraven, D., de Jong, M., Hertogh, M. (2023). Unlocking system transitions for municipal solid waste infrastructure: A model for mapping interdependencies in a local. *Resources, Conservation and Recycling*, 198(23), 1–13. Pridobljeno s spletne strani doi:10.1016/j.resconrec.2023.107180

Menon, V., Palackal, A. (2021). Sustainability Contested: Analysis of Stakeholders Participation in Municipal Solid Waste Management - A Case Study. *Current World Environment*, 3(21), 974–988. Pridobljeno s spletne strani doi:10.12944/cwe.16.3.27

Ministrstvo za naravne vire in prostor. (2025). Pridobljeno s spletne strani ijsvo.si/izvajalci.aspx

Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G., & The PRISMA group. (2009). Preferred reporting Items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA statement. *PLoS Medicine*, 6(7), e1000097. doi.org/10.1371/journal.pmed.1000097

Neri, A., Rizzuni, A., Garrone, P., Cagno, E. (2024). Influence of policymakers and civil society stakeholders on sewage sludge management strategies: Empirical results from European utilities. *Journal of Environmental Management*, 364(24), 1–18. Pridobljeno s spletne strani doi:10.1016/j.jenvman.2024.121396

Onungwe, I., Hunt, D., Jefferson, I. (2023). Transition and Implementation of Circular Economy in Municipal Solid Waste Management System in Nigeria: A Systematic Review of the Literature. *Sustainability*, 15(23), 1–26. Pridobljeno s spletne strani doi:10.3390/su151612602

Phong, N., Nguyen, T., Zhu, D. (2018). Understanding the stakeholders' involvement in utilizing municipal solid waste in agriculture through composting: A case study of Hanoi, Vietnam. *Sustainability*, 7(18), 1–33. Pridobljeno s spletne strani doi:10.3390/su10072314

Raman, R., Lathabai, H., Nedungadi, P. (2024). Sustainable development goal 12 and its synergies with other SDGs: identification of key research contributions and policy insights. *Discover Sustainability*, 1(24), 1–26. DOI: 10.1007/s43621-024-00289-0

Salvia, G., Zimmermann, N., Willan, C., Hale, J., Gitau, H., Muindi, K., Gichana, E., Davies, M. (2021). The wicked problem of waste management: An attention-based analysis of stakeholder behaviours. *Journal of Cleaner Production*, 326(21), 1–18. DOI: 10.1016/j.jclepro.2021.129200

Souza, S., Lima Cano, N., Iacovidou, E., Rutkowski, E. (2022). Typology of municipal solid waste recycling value chains: A global perspective. *Journal of Cleaner Production*, 336(22), 1–14. Pridobljeno s spletne strani <https://doi:10.1016/j.jclepro.2022.130386>

Suárez-Cebador, M., Rubio-Romero, J., López-Toro, A., Arjona-Jiménez, R. (2017). Stakeholder Analysis of Municipal Solid Waste Companies - a First Step Towards Successful Corporate Social Responsibility. *Journal of Environmental Science and Management*, 2(17), 40–53.

Teras, J. (2024). Waste management in the high north. *Nordregio Policy Brief*, str. 8. Pridobljeno s spletne strani <https://doi:10.6027/PB2024.7.2001-3876>

Wang, W., Chu, Z., Zhang, T. (2022). Synergy Degree Evaluation of Stakeholder Engagement in Integrated Municipal Solid Waste Management: A Case Study in Harbin, China. *Energies*, 15(22), 1–18. Pridobljeno s spletne strani <https://doi:10.3390/en15145000>

Yukalang, N., Clarke, B., Ross, K. (2017). Barriers to effective municipal solid waste management in a rapidly urbanizing area in Thailand. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(17), 1–23. Pridobljeno s spletne strani <https://doi:10.3390/ijerph14091013>

Zakon o gospodarskih javnih službah, Uradni list RS št. 32/93, 30/98. Pridobljeno s spletne strani <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO272>

Zhang, Z., Chen, Z., Zhang, J., Liu, Y., Chen, L., Yang, M., Osman, A., Farghali, M., Liu, E., Hassan, D., Ihara, I., Lu, K., Rooney, D., Yap, P. (2024). Municipal solid waste management challenges in developing regions: A comprehensive review and future perspectives for Asia and Africa. *Science of the Total Environment*, 930 (24), 1–17. Pridobljeno s spletne strani <https://doi:10.1016/j.scitotenv.2024.172794>

32. Raspor, A. (2023). *Osnove menedžmenta v organizaciji, znanstvena monografija, Menedžment, Založila Perfectus, Svetovanje in izobraževanje, dr. Andrej Raspor s. p.* Pridobljeno s spletne strani http://www.andrejrasspor.com/perfectus_zalozba

33. Murtič, S., Jankovič, P., Čupurdija, M., Moslavac, B. (2024). *Osnove gospodarskega prava v gospodarsko spremenjenih razmerah 2019–2022. (Znanstvena monografija). Založila Arema, Rogaška Slatina, ISBN 978-961-96448-2-9.*

Zakon o lokalni samoupravi (ZLS), Uradni list RS, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12 – ZUJF, 11/14 – popr., 14/15 – ZUUJFO, 11/18 – ZSPDLSL-1, 30/18, 61/20 – ZIUZEOP-A, 80/20 – ZIUOOPE, 62/24 – odl. US, 102/24 – ZLV-K in 83/25 – ZOUL.

Republika Slovenija določa postopke za ravnanje in varstvo okolja in zdravja ljudi Pridobljeno s spletne strani <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOPE/Okolje/Odpadki/Podatki/Upravljalci-dlagalisc.pdf>

ČUSTVENA ZRELOST KOT KLJUČNI DEJAVNIK USPEŠNE KARIERNE POT

Povzetek: Članek raziskuje ključno vlogo čustvene inteligence pri oblikovanju osebnega in poklicnega uspeha, pri čemer za izhodišče vzame motivacijsko osebno zgodbo Andree Stoimenove, ki je svojo pot gradila predvsem na moči srca – na čustveni zrelosti, empatiji, predanosti, ustvarjalnosti in notranjem zagonu. Že med samim šolanjem se je srečala s številnimi izzivi, ki so od nje zahtevali potrpežljivost, samozavedanje in vztrajnost, a prav ti izzivi so postali temelj njenega osebnega razvoja ter preobrazbe njenega talenta v dovršeno umetniško izražanje. Andrea je pokazala, da tehnično znanje samo po sebi ni dovolj za izstopanje v ustvarjalnem poklicu, saj je prava vrednost pravzaprav skrita v sposobnosti prepoznavanja, razumevanja in usmerjanja lastnih čustev. Skozi projekte, kot sta Zlata harmonija in Razkošje, je dokazala, da lahko čustva postanejo močan kreativni motor, ki vodi k inovativnosti, domiselnosti in profesionalni rasti. Njene kolekcije niso zgolj rezultat tehničnega znanja, temveč predvsem odraz osebne vizije, občutka za estetiko in sposobnosti ujeti čustveno zgodbo v frizersko oblikovanje (Stoimenova, 2024). V teoretičnem delu članek povezuje Andreino pot s temeljnimi koncepti čustvene inteligence, kot so jih opredelili Daniel Goleman, Mayar in Salovey. Ti poudarjajo pomen samozavedanja, samoregulacije, družbenega zavedanja in upravljanja medosebnih odnosov (Nevro, 2021) natančno tistih elementov, ki so Andrei omogočili, da je skozi izzive našla lastno avtentičnost in izoblikovala svojo pot z osebnim pečatom. Andrea dokazuje, da uspeh ni zgolj rezultat logičnega načrtovanja ali analitičnega razmišljanja, temveč predvsem poslušanja srca – čustev, intuicije in notranjega navdiha, ki vodijo k pristni ustvarjalnosti, osebni rasti in globokemu zadovoljstvu (Stoimenova, 2024).

Ključne besede: čustvena inteligenca, srce, uspeh, motivacija, ustvarjalnost, osebna rast, frizerstvo.

UVOD

V sodobnem svetu, v katerem prevladuje hitrost, tekmovalnost in osredotočenost na določene rezultate, se uspeh pogosto povezuje z racionalnimi odločitvami, tehnološko učinkovitostjo ter logičnim razmišljanjem. Tradicionalni pogled na dosežke je dolgo izhajal iz predpostavke, da je intelektualna inteligenca (IQ) najpomembnejši dejavnik. Goleman celo navaja, da IQ prispeva le do 20 % uspeha, preostali delež pa pripisujejo čustveni inteligenci (Goleman, 2021).

Vendar pa se v zadnjih desetletjih vse bolj uveljavlja spoznanje, da razum sam po sebi ne zadošča. Menim da človek ni zgolj materialno bitje, temveč tudi čustveno – in prav ta čustveni del osebnosti v veliki meri določa, kako uspešni bomo v odnosih, pri delu, pri vodenju, ustvarjanju in reševanju izzivov, ki jih prinaša življenje.

V času, ko se družbeni in delovni sistemi hitro spreminjajo, se pojavlja vse več dokazov, da prav čustvena inteligenca omogoča posamezniku, da se učinkovito sooča z zahtevnimi okoliščinami, gradi kakovostne odnose, sprejema premišljene odločitve in deluje odgovorno ter samozavestno. Na kratko povedano, čustvena inteligenca je inteligentna uporaba čustev (Balanč, 2021). V mnogih poklicih – zlasti tistih, ki temeljijo na delu z ljudmi ali zahtevajo visoko stopnjo ustvarjalnosti kot denimo frizerski poklic menim, da ni dovolj, poznati tehnike, teorije ali postopke frizerskih storitev; ključno je, da razumeš sebe, in da se znaš čustveno uravnavati, ter pri delu uporabiti domišljijo in občutek. Izjemnega pomena je tudi, da znaš prisluhniti ljudem okoli sebe.

Meja med razumom in srcem se tako pogosto izkaže kot navidezna. Razum lahko usmerja naše delovanje, vendar brez čustev in notranje motivacije nima moči, da bi nas popeljal do vrhunskih rezultatov ali avtentičnega zadovoljstva. Veliko krat je bilo dokazano, da ljudje, ki poznajo svoja čustva, jih znajo pravilno nadzorovati ter posledično tudi prepoznati čustva drugih in ravnati z njimi, prednost pri vseh življenjskih področjih (Goleman, 2021). Ravno čustvena inteligenca daje smislu in znanju globino: omogoča nam, da svoje zmožnosti uporabimo celostno, da izkoristimo svoj potencial ter ustvarjamo način, ki presega osnovno tehnično izvedbo. To še posebej velja v ustvarjalnih poklicih, kot je frizerstvo, kjer končni rezultat ni zgolj izdelek ali storitev, temveč izraz osebnosti, lepote, estetike in odnosa.

Ta članek raziskuje, kako lahko čustvena inteligenca – torej sposobnost duševnega delovanja – postane močnejše vodilo od racionalnega razmišljanja. Poglobljeno se osredotoča na osebno zgodbo A. Stoimenove, ki dokazuje, da je prav čustvena zrelost pogosto tisti dejavnik, ki omogoči preseganje ovir, razvoj ustvarjalnosti in doseganje profesionalnega uspeha. Čustva sodelujejo pri požiganju naših sposobnosti (način reševanja konfliktov, dolgoročni cilji ...) in posledično odločajo kako uspešni bomo v življenju. S tega vidika je pravzaprav čustvena inteligentnost mojstrska spretnost, ki vpliva na naše zmogljivosti in jih lahko bodisi spodbuja ali spodkopava (Goleman, 2021). V tem smislu lahko zaključim, da je čustvena inteligenca most med osebnim doživljanjem in profesionalnim delovanjem – most, ki posamezniku omogoča, da raste, ustvarja in dosega cilje na globlji osebno naravnani način.

ČUSTVENA INTELIGENCA KOT TEMELJ USPEHA

Čustvena inteligenca (ČI) je danes eden najpomembnejših dejavnikov osebnega in profesionalnega razvoja, še posebej v poklicih, kjer so v ospredju ljudje, njihove potrebe in ustvarjalni procesi. Koncept so v devetdesetih letih razvili Peter Salovey, John Mayer in Caroso kateri so razvili 4 vejni model, široko prepoznavnost pa jim je dal Daniel Goleman, ki je čustveno inteligenco predstavil kot sposobnost prepoznavanja, razumevanja in upravljanja čustev – tako lastnih kot tujih, kateri posledično model sestoji iz dveh dimenzij: osebne in družbene spretnosti. Rezultat tega sodelovanja pa sta dva testa čustvene inteligence MEIS in MSCEIT. (Nevro, 2021).

V kreativnih poklicih, kot je frizerstvo, ta sposobnost upravljanja čustev ni le dodatna prednost, temveč pogosto odločilni element, ki loči povprečnega izvajalca od izstopajočega ustvarjalca.

Spodaj so natančneje razčlenjene štiri ključne komponente čustvene inteligence, prilagojene kontekstu samega ustvarjenega dela in osebne rasti. Prvi dve sposobnosti pravzaprav razkrivata kakšni smo. Zadnji dve sposobnosti pa razkrivata, kakšni smo v odnosu do drugih (Bradberry in Greaves, 2008).

Samozavedanje: Razumevanje samega sebe kot osnovna ustvarjalnosti

Samozavedanje je prva in temeljna komponenta čustvene inteligence. Pomeni sposobnost prepoznati lastna čustva, notranje motive, osebne reakcije in svoje močne ter šibke strani. V praksi to pomeni, da posameznik zna čutiti, kdaj je navdihnjen, kdaj utrujen, kdaj potrebuje premor ter kdaj lahko svoje čustveno stanje pretvori v ustvarjalni zagon (Bradberry in Greaves, 2008).

V praksi katero je Andrea izkusila skozi svojo frizersko pot, trdi, da je v ustvarjalnem poklicu, kot je frizerstvo, samozavedanje izjemno pomembno, saj končni rezultat ni zgolj tehnično oblikovanje las, ampak izraz samega umetnika. Ko frizer razume svoje občutke, energijo in ustvarjalno vizijo, lahko veliko bolje uskladi svojo idejo s potrebami stranke. Prav zato številni vrhunski stilisti poudarjajo, da se vsaka uspešna pričeska začne pri notranjem občutku – pri jasnosti, kaj želijo ustvariti in kaj želijo sporočiti.

Menim, da je za mlade ustvarjalce je samozavedanje pogosto prelomna točka: ko začnejo razumeti, kdo so in kakšna je njihova osebna estetika, se njihovo delo iz rutine prelevi v umetnost. To jasno vidimo tudi v zgodbi številnih dijakov in dijakinj frizerskih programov, ki svoje notranje občutke pretvarjajo v kolekcije, projekte in edinstvene stile.

Samoregulacija: Obvladovanje sebe v zahtevnih trenutkih

Druga ključna komponenta čustvene inteligence je samoregulacija, kar pomeni sposobnost obvladovati svoja čustva tako, da nas ne preplavijo in ne usmerjajo na neprimerne načine. V življenju in še posebej v ustvarjalnih poklicih so izzivi nekaj vsakdanjega : nezadovoljna stranka, pritisk rokov, kreativna blokada, naporne ure ali osebni dvomi.

Tukaj se pokaže, kako pomembno je, da posameznik zna umiriti notranji stres, prepoznati negativne misli in jih preoblikovati v produktiven odziv (Bradberry, Greaves, 2008).

Kdor nima razvite samoregulacije, lahko v trenutkih pritiska in stresa izgubi svoj fokus, se začne primerjati z drugimi ali celo dvomiti o svojem talentu. Kdor pa jo ima, zna stresno situacijo spremeniti v izziv in seveda tudi vse prebroditi.

V frizerskem svetu je samoregulacija neizbežna : stranke pričakujejo profesionalnost, občutek varnosti in mirnosti, kar lahko zagotovi le posameznik, ki zna svoja čustva uravnavati. Definitivno je iz prakse dokazano, da zmožnost ohraniti prisebnost in zaupati vase, tudi ko gre vse narobe je zato ena najdragocenejših veščin, ki jih lahko razvije mlada ustvarjalka.

Družbeno zavedanje in empatija: Povezovanje s stranko na človeški ravni

Empatija je sposobnost razumeti in začutiti, kaj doživlja nekdo drug. Za razliko od simpatije, ki pomeni zgolj sočustvovanje, je empatija globlji proces – sposobnost postaviti se v kožo druge osebe, razumeti njej pogled, njene potrebe in njene čustvene odzive (ŠRCD)

V frizerstvu je empatija osrednji element kakovostnega dela. Ljudje ne prihajajo v salon samo po pričesko. Pogosto pridejo po spremembo, samozavest, podporo ali občutek lepote. Nekateri pridejo negotovi, drugi polni navdušenja, tretji v skrbih ali pomembnih življenjskih prelomnicah. Empatičen frizer zna prebrati te signale, jih upoštevati in ustvariti pričesko, ki ni samo tehnično pravilna, temveč tudi osebno prilagojena.

Empatija omogoča globljo povezanost med ustvarjalcem in stranko. Stranka začuti, da je sprejeta in razumljena, frizer pa pridobi pomembne informacije, ki mu pomagajo ustvariti rezultat, ki preseže pričakovanja. Zato je empatija pogosto tisto, kar ustvari razliko med običajno storitvijo in nepozabno izkušnjo.

Socialne spretnosti : Gradnja medosebnih odnosov in profesionalne mreže

Zadnja ključna komponenta čustvene inteligence so socialne spretnosti – sposobnost učinkovite komunikacije, timskega dela, vodenja, poslušanja in povezovanja z drugimi. V svetu, kjer je uspeh pogosto odvisen od ljudi okoli nas, je ta komponenta izjemno pomembna. Tako kot ima oseba čustveno inteligenco, jo ima tudi ekipa. Člani čustveno inteligentnih skupin dosegajo boljše rezultate in so pri skupnem delu bolj zadovoljni (Bradberry, Greaves, 2008).

V ustvarjalnih panogah, kot je frizerstvo, so socialne spretnosti temelj profesionalnega napredka. Frizer ne dela izolirano : sodeluje s strankami, z modeli, z mentorji, z modnimi oblikovalci, fotografi, stilisti in ekipami na dogodkih. Da lahko posameznik v takšnem okolju uspeva, mora znati vzdrževati kvalitetne odnose, se prilagoditi različnim osebnostim in se znati jasno ter spoštljivo izražati.

Socialne spretnosti so povezane tudi s samozavestjo : ko znaš suvereno predstaviti svoje ideje, lažje sodeluješ in prispevaš k večjim projektom. Mlad ustvarjalec s to sposobnostjo lažje opazi priložnosti, dobi podporo in si gradi profesionalno identiteto, ki ga spremlja skozi celotno kariero.

Čustvena inteligenca kot zrelost ne kot šibkost

Pogosto se napačno razume, da je delovanje iz srca znak šibkosti, preobčutljivosti ali neprofesionalnosti. A prav nasprotno – čustvena inteligenca pomeni sposobnost prepoznati, kdaj slediti srcu in kdaj razumu. Gre za ravnovesje, pri katerem čustva niso ovira, temveč vodilo. Čustveno zrel posameznik zna uporabiti empatijo pri delu s strankami, samozavedanje pri sprejemanju odločitev, samoregulacijo v stresu in socialne spretnosti pri gradnji kariere.

Zato čustvena inteligenca ni nekaj »dodatnega«, temveč ključna kompetenca vsakogar, ki želi ustvarjati, napredovati in ostati avtentičen. V poklicih, kjer sta lepota in izraznost del vsakdana, je prav čustvena inteligenca tista, ki oživi ustvarjalni proces in ga dvigne na višji nivo (Ernst).

SRCE KOT VODILO USTVARJALNOSTI

Ustvarjalnost se ne rodi iz praznine – rodi se iz čustev. Srce, kot simbol notranjega občutka, intuicije in iskrene predanosti, je tisto, kar daje umetnosti dušo. Andrea, bivša dijakinja prve generacije programa Frizerski tehnik v Sloveniji, je s svojo zgodbo dokazala, da je moč srca tista, ki poganja ustvarjalni proces in vodi posameznika k uspehu. Njena pot je dokaz, da pravo ustvarjanje ne nastane iz prisile, ampak iz ljubezni do dela, iz potrpežljivosti, občutka in želje po izražanju samega sebe (Stoimenova, 2024).

Začetki, ki jih je vodila strast

Andrea je svojo frizersko pot začela že v srednješolskih letih, ko je spoznala, da frizerstvo ni le poklic, ampak način življenja – umetnost, ki združuje lepoto, tehniko in osebnosti izraz. Od samega začetka jo je spremljala močna notranja motivacija. Kljub mladosti je vedela, da želi ustvarjati nekaj več kot le pričeske – želela je pripovedovati zgodbe skozi lase, barve, texture in oblike.

Njeni začetki so se pravzaprav začeli v obdobju pandemije, ki je številnim mladim omejila izobraževanje in osebni razvoj. Tukaj je ona našla priložnost za rast. Obdobje ji je dalo čas za inspiracijo, razmislek in osebno poglobitev. Učila se je natančnosti, estetike in izražanja čustev skozi svoj poklic. Vsaka nova pričeska je bila zanj priložnost, da spozna sebe in svojo vizijo. Frizerstvo je zanj postalo orodje samopotrditve in način, da skozi delo izrazi svoj notranji svet, svojo nežnost, moč, sanje in občutek za harmonijo.

Zlata harmonija – rojstvo umetniške identitete

Njena prva kolekcija, Zlata harmonija, je pomenila prelomnico – simbolično odskočno desko v svet profesionalnega ustvarjanja. Kolekcija je bila skupek vizualne zgodbe o ravnovesju med zunanjim videzom in notranjim občutkom. V zlatih odtenkih, mehkih prelivih in elegantnih linijah je ona ujela občutek toplote, nežnosti in samozavesti.

Vsaka pričeska v tej kolekciji je bila ustvarjena z misijo, da lepota ne izhaja iz popolnosti, ampak iz skladnosti – iz harmonije med človekom in njegovimi čustvi. Zlata harmonija je bila rezultat spontanosti, iskrenosti in želje po izražanju. Andrea je prvič začutila, da njeno delo presega tehnično znanje; da ustvarja umetnost, ki ima dušo, hkrati pa je pomenila tudi začetek samozavestne poti, na kateri je srce postalo njeno glavno vodilo.

Razkošje – preplet čustev, zgodovine in ustvarjalnosti

Po letu in pol ustvarjalnega zorenja je nastala kolekcija Razkošje, ki je pomenila nadgradnjo njenega umetniškega izraza. Tokrat ni šlo več le za iskanje lastnega sloga, temveč za poglobljeno raziskovanje konceptov, obdobj in simbolike. Sam navdih je črpala iz viktorijanskega obdobja, znanega po prefinjeni estetiki, bogatih teksturah in dramatični simboliki.

Andrea je ustvarila modne kose iz las, ki so se barvno in konceptualno ujemali s pričeskami modelov. Lasje so postali kiparsko orodje – material, ki ga je preoblikovala v umetniško formo. S tem je pokazala, da frizerstvo ni le storitvena dejavnost, ampak izraz vizije, občutka in umetniškega raziskovanja.

Kolekcija Razkošje je dokazala, da lahko čustva in intuicija vodita tehnično zahtevne projekte. Ni sledila trendom, temveč svojemu notranjemu občutku. To je tisto, kar jo ločuje – ustvarjanje iz srca, ki kljub natančnosti in profesionalnosti ohranja avtentičnost.

Ustvarjanje iz srca – umetnost preseganja razuma

V obeh kolekcijah, Zlata harmonija in Razkošje, se jasno kaže, da Andrea pri svojem delu sledi srcu. Njene ideje niso le rezultat preračunavanja, ampak poslušanja intuicije in čustev. Vsaka pričeska, vsaka barvna izbira in vsak detajl izraža njeno osebnost – mirnost. Eleganco, občutljivost in zrelo razumevanje lepote.

V ustvarjalnih poklicih je pogosto ravno srce tisto, kar daje delu prepoznavnost. Razum zna analizirati, načrtovati in tehnično izvesti, a srce zna občutiti. Andrea je pri svojem delu združila oboje – tehnično znanje in čustveno inteligenco. Sledila je Golemanovem načelu, da uspeh e izhaja le iz razuma, ampak iz povezanosti z lastnimi občutki.

Njena zgodba dokazuje, da je mogoče doseči profesionalnost, ne da bi izgubili pristnost. Da lahko slediš ciljem, ne da bi zadušil svojo nežnost. In da lahko prav poslušanje srca prinese največje rezultate – tiste, ki se dotaknejo ljudi in ostanejo v spominu.

Srce kot kompas prihodnosti

Trud, ki ga je Andrea vlagala skozi leta šolanja in ustvarjalnih projektov, se je kmalu po koncu izobraževanja obrestoval. Znanje, predanost in pristop, ki temelji na čustveni inteligenci, so ji odprli številna vrata v poklicni svet. Že kmalu po koncu programa je prejela več ponudb za zaposlitev v različnih frizerskih salonih, kar je bil jasen dokaz, da so njeno delo, energija in profesionalnost prepoznani tudi zunaj šolskega okolja.

Danes se Andrea še naprej razvija v frizerskem studiu v središču Ljubljane, kjer ima priložnost svoje znanje in ustvarjalnost dnevno prenašati v prakso. Vsaka stranka zanj predstavlja novo zgodbo, novo čustvo in

ново priložnost za umetniški izraz. S svojim umirjenim pristopom, sposobnostjo poslušanja in empatijo gradi pristne odnose, ki presegajo zgolj storitev – ustvarja izkušnjo, v kateri se človek počuti slišan, razumljen in lep.

A njena zgodba ni le osebni uspeh – je primer, kako čustvena inteligenca postaja odločilen dejavnik uspeha v sodobnem svetu. Medtem ko nas razum uči, *kako delati stvari prav*, nas srce uči, *zakaj jih delamo*. Prav v tem ravnovesju se skriva prava moč. Čustvena inteligenca omogoča posamezniku, da razume sebe in druge, da zna upravljati s stresom, prepoznati motive ljudi okoli sebe ter vzpostavljati zdrave, spoštljive odnose – kar so temelji vsake uspešne kariere, še posebej v ustvarjalnih poklicih.

V poklicih kot je frizerstvo, kjer se človek vsak dan srečuje z različnimi osebnostmi, čustvi in pričakovanji, je čustvena inteligenca ključnega pomena. Stranke ne iščejo le estetskega rezultata, temveč tudi človeško toplino – občutek, da jih nekdo resnično razume in zna ujeti njihovo osebnost v končni izgled.

Ko posameznik deluje znotraj ravnovesja med glavo in srcem, pridobi sposobnost ustvarjati, sodelovati in navdihovati. Srce je tisto, ki daje delu smisel, razum pa strukturo. Skupaj tvorita idealno kombinacijo za dolgoročen uspeh – tak, ki ne temelji le na zunanem priznanju, temveč tudi na notranjem miru in občutku izpopolnjenosti.

Čustvena inteligenca v praksi – kako srce vodi k uspehu

Čustvena inteligenca je več kot le skupek mehkih veščin. Je način razmišljanja, delovanja in odnosa do sebe. V praksi pomeni, da se posameznik zna umiriti v stresnih situacijah, prepoznati čustva ljudi okoli sebe in se nanje odzvati na spoštljiv, empatičen način. To še posebej velja v poklicih, kjer delo presega tehnično izvedbo in se dotika človeka kot celote.

V frizerskem poklicu, kjer vsakodnevno prihaja do osebnih stikov, pogovorov in čustvene izmenjave, je prav čustvena inteligenca tista, ki loči dobrega frizerja od odličnega. Znati stranko postaviti v središče, prisluhniti njenim željam in razumeti kaj se skriva za njimi, je bistvo srčnega pristopa, ki vodi do uspeha.

Motivacija in notranja strast kot gonilo uspeha

Motivacija je še en pomemben steber čustvene inteligence. A pri tem ne gre za zunanjo motivacijo (nagrade, pohvale ali priznanja), temveč za notranjo motivacijo, ki izhaja iz občutka smisla.

Andrea pogosto poudarja, da jo pri delu vodi občutek zadovoljstva, ko vidi, da se stranka v ogledalu iskreno nasmehne. To ni le rezultat uspešne pričeske, ampak občutek, da je z nekom delila trenutke topline in mu pomagala, da se počuti bolje v svoji koži.

Takšna motivacija je dolgoročna in trajna. Ne temelji na primerjavi z drugimi, temveč na osebnem občutku napredka in strasti. Čustveno inteligentni posamezniki ne iščejo popolnosti, temveč avtentičnost – delajo s srcem, ker v tem najdejo smisel in veselje. Prav ta notranja strast jih vodi k uspehu.

Srce kot temelj poklicne zrelosti

Ko združimo vse elemente – empatijo, samozavedanje, samoregulacijo, motivacijo in socialne spretnosti – vidimo, da čustvena inteligenca ni le dodatna prednost, temveč osrednji temelj poklicne zrelosti. V današnjem svetu, kjer je konkurenca velika in tempo hiter, srce postaja tisto, kar daje delu vrednost in dušo.

Uspeh, ki temelji na srcu, ni merjen le v številu strank ali prihodkih, temveč v občutku, da delaš nekaj, kar te izpopolnjuje in osrečuje druge. Čustvena inteligenca tako postane most med razumnim delom in človeško toplino – in prav v tem mostu se skriva resnična moč poklica.

Andrea z svojo zgodbo dokazuje, da srce ni ovira na poti k uspehu, temveč najzanesljivejši kompas, ki vodi k njemu. Ko človek dela s srcem, razume druge in sebe – in takrat postane delo umetnost, uspeh pa naravna posledica pristnosti in predanosti.

ZAKLJUČEK

V svetu, ki pogosto daje prednost razumu, logičnemu razmišljanju in merljivim rezultatom, se vse bolj izkazuje, da pravo moč človeka predstavlja nekaj globljega – srce. Čustvena inteligenca ni le teoretični konstrukt, temveč praktično orodje, ki posameznika usmerja k ustvarjalnosti, medosebni povezanosti in notranjemu ravnovesju. Čustva, ki jih znamo razumeti, obvladovati in usmerjati, postanejo temelj osebnega in poklicnega uspeha.

Skozi Andreino zgodbo lahko jasno vidimo, kako se čustvena inteligenca prepleta z ustvarjalnostjo in profesionalnim razvojem. Njena pot dokazuje, da srčnost, empatija in predanost niso le lepe besede, temveč dejavniki, ki vodijo k resničnim dosežkom.

Empatija, samozavedanje, samoregulacija, motivacija in socialne spretnosti – pet ključnih stebrov čustvene inteligence – niso le teorija v knjigah, ampak živ proces, ki se odvija vsak dan v frizerskem salonu, v odnosih s strankami in v ustvarjalnih trenutkih. Tam, kjer se srečata občutek za človeka in tehnično znanje, nastane nekaj več kot le storitev – nastane izkušnja, ki jo stranka odnese s seboj.

Srce tako ni nasprotje razuma, temveč njegov partner. Razum daje strukturo, srce pa pristnost; razum vodi korake, srce določa smer. Ko posameznik deluje z obema, nastane ravnovesje, ki omogoča dolgoročno zadovoljstvo, rast in uspeh. Tak uspeh ni naključen – temelji na notranji motivaciji, spoštovanju do ljudi in sposobnosti, da ostanemo zvesti sebi tudi takrat, ko je pot težka.

Zato lahko rečemo, da čustvena inteligenca ni samo del profesionalne zrelosti, temveč življenjska filozofija. Uči nas, kako razumeti druge, kako ohranjati sebe in kako iz svojih talentov ustvariti nekaj, kar ima vrednost – tako za nas kot za skupnost. Andreina zgodba je lep primer, da se največji dosežki rodijo takrat, ko poslušamo svoje srce.

Srce nad razumom tako ni slabost, temveč največja moč. Je pot do ustvarjalnosti, pristnosti in uspeha, ki ostane.

Literatura in viri

- Balanč, M. (2021). Kaj je čustvena inteligenca). Pridobljeno 20.12.2021 s spletne strani mojcabalanc.si/kaj-je-custvena-inteligenca-2.
- Bradberry, T. in Greaves, J. (2008). *Čustvena inteligenca kratek vodnik : Vse kar morate vedeti o čustveni inteligenci*. Ljubljana: Tuma.
- Cherry, K. (2023). *What Is Emotional Intelligence?* Pridobljeno 16. 10. 2025 s spletne strani www.verywellmind.com/what-is-emotional-intelligence-2795423.
- Dijakinja prve frizerske generacije* (2024). Pridobljeno 3. 11. 2024 s spletne strani revija-frizer.si/sl/content/dogodki/dijakinja-prve-frizerske-generacije-3-2.html.
- Ernst, A. (b. d.) Razlika med čustveno inteligenco in čustveno zrelostjo po AEQ metodi, pridobljeno s spletne strani aeq.si/2025/05/05/razlika-med-custveno-inteligenco-in-custveno-zrelostjo-po-aeq-metodi.
- Goleman, D. (1995) Čustvena inteligenca: Zakaj je lahko pomembnejša od IQ. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Haralambos, M. in Holborn, M. (1999). *Sociologija: teme in pogledi* (1. izd., 1. natis). Ljubljana: DZS.
- Nevro, I. 2021, Razvoj koncepta čustvene inteligence, pridobljeno 16. 2. 2021 s spletne strani custvena-inteligenca.si/aktualno/15/razvoj_koncepta_custvene_intelligence.
- Stoimenova, A. (2024). Dijakinja prve frizerske generacije 3 + 2. *Frizer*, letnik 2024, št. 79, 102–103. Ljubljana: Uredništvo revije Frizer.
11. ŠRCD (b. d.) Pridobljeno s spletne strani srcdljubljana.com/blog-srcd/109-kaj-je-empatija.

"Bodi sprememba, ki jo želiš videti v svetu."

Mahatma Gandhi